

Vetenskaps societeten i Lund

Årsbok 1975

Vetenskaps societeten
i Lund
Årsbok 1975

*Yearbook of
the New Society of Letters
at Lund*

Gleerups/Lund

Redigering: Louise Vinge

Formgivning: Lars Tempte

Omslagsbild: Ektrappan i Lundagårdshuset från 1732. Foto: Erik Liljeröth

ISBN 91-40-03968-4

Allhems förlag

Berlingska Boktryckeriet

Lund 1975

Innehåll

Artiklar

- 5 Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock. Utgåva och kommentar av *Bertil Ejder* och *Klara Wijkander*, dotter av Axel Kock
- 28 *Bertil Romberg*: Om Almqvists romankonst II. Från Amalia Hillner till Herrarne på Ekolsund
- 67 *Gudmund J. W. Smith* and *Maria Nordström*: Anxiety and defense against anxiety in childhood and adolescence. An investigation utilizing the results of two percept-genetic instruments

Minnesord

- 105 John Landquist av Carl Fehrman
- 113 Anne Holtsmark av E. F. Halvorsen
- 118 Fredrik Lagerroth av Pär-Erik Back
- 123 Francis Bull av Paulus Svendsen
- 133 Johannes Lindblom av Waldemar Sundberg
- 139 Ingvar Andersson av Jerker Rosén

Vetenskaps societeten i Lund

- 145 Matrikel
- 155 Verksamheten 1974
- 157 Räkenskaper
- 160 Revisionsberättelse
- 161 Skriftförteckning

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

Utgåva och kommentar av *Bertil Ejder*
och *Klara Wijkander*, dotter av Axel Kock

Med benäget medgivande av nu levande medlemmar av släkterna Tegnér och Kock publiceras härmed några brev mellan lundaprofessorerna Esaias Tegnér d.y. (1843–1928) och Axel Kock (1851–1935).

Esaias Tegnér och Axel Kock var livet igenom de trognaste vänner. Tegnér var son till Christofer Tegnér, prost i Källstorp, och Emma Kinberg, och sonson till Esaias Tegnér d.ä. Han blev student vid Lunds universitet 1859, fil. kand. i Lund 1865 och fil. dr samma år («De nunnatione arabica»), blev docent i semitiska språk 1865, adjunkt i jämförande språkkunskap 1872 och professor i österländska språk vid Lunds universitet 1879 och bl.a. ledamot av Svenska akademien 1882. Kock var son till köpmannen i Trelleborg Johan (John) Engelbrekt Kock och Jeanette Ingeborg Bruzelius. Axel Kock blev tidigt föräldralös. Han blev efter mogenhetsexamen student vid Lunds universitet 1870, fil. kand. 1875, fil. lic. 1879 och disputerade samma år för doktorsgraden på avhandlingen »Språkhistoriska undersökningar om Svensk Akcent (I)». Han blev docent i nordiska språk i Lund 1879, professor i Göteborg 1890, från vilken post han efter ett fåtal år drog sig tillbaka, professor i samma ämne i Lund 1907, var Lunds universitets rektor 1911–1916 och blev emeritus 1916. En av de aderton i Svenska akademien var han från 1924.

Upphovet till den sällsynt vackra vänskapen mellan Tegnér och Kock var det förhållandet, att föräldraparen var vänner och att Kock under skoltiden var medlem av det tegnérska skolhemmet i Lund. I familjen Tegnér fanns nämligen flera söner, som gick den lärda vägen, och enligt tidens sed hade dessa ett eget hushåll i universitetsstaden. Familjen Tegnér döttrar bodde ej samman med sina bröder. De bodde i Lund hos ett par »skolmamseller» och undervisades av dem.

Både Tegnér och Kock blev, bland de många hedersbetygelser de fick mottaga, hedersledamöter av Vetenskapssocieteten i Lund.

Tegnér är för nutiden kanske mest känd för sitt arbete under åren 1884–1917 på den översättning till svenska av Gamla testamentet som ännu gäller. I detta arbete var han den ledande språkmannen. Av största betydelse var bl.a. också hans inlägg i de då utomordentligt livliga diskussionerna angående språkriktighet och angående svensk

rättstavning. Tegnér's bibliografi finns i Lunds universitets matrikel 1924–25 s. 291–293. Kocks viktigaste arbeten är ägnade den svenska accenten, vilken han såsom pionjär studerade i en enormt stor och rik produktion. Se bibliografi i Lunds universitets matrikel 1924–25 s. 148–151 och Kungl. Gustav Adolfs Akademiens Minnesbok 1932–1942 s. 190–204.

De båda vetenskapsmännens brev till varandra bär i icke ringa utsträckning prägeln av en intensiv vänkritik, vilken förut är rätt lite känd. Förhållandet mellan dem var av omgivningen ursprungligen tänkt att vara det mellan mentor och elev eller skyddsling, men inom kort var de trots ålderskillnaden på helt jämställd fot. Brevens dryftar snart på ett synnerligen ingående sätt en mängd på sin tid – och fortfarande – vitala vetenskapliga frågor, där de båda är helt jämbördiga. Dessutom får man i dessa brev en lång rad levande bilder av vardagslivet i svenska akademiska kretsar under adertonhundralets senare del och början av nittonhundralet.

Brevväxlingen är framkallad av det yttre förhållandet att Tegnér och Kock under stora delar av sitt liv vistades på olika håll. Bl.a. bands Tegnér av bibelarbetet under decennier i Uppsala. Kock sökte i yngre dagar vård för en ömtålig hälsa i skilda länder i Europa. Hans moder dog rätt tidigt i lungdot, vilket framkallade ängslan hos sonens omgivning och i viss mån också hos sonen själv.

Korrespondensen mellan Kock och Tegnér omfattar bortåt tvåhundra bevarade nummer. De nedan avtryckta breven från bådas ungdomstid är att betrakta som prov; det är utgivarnas avsikt att offentliggöra hela materialet. Det förvaras i Lunds universitets bibliotek, till vars ledning ett värdsamt tack uttalas för tillstånd till publicering.

1

Tegnér till Kock

Lund d. 25 Okt. 1866.¹

Gode Axel!

Den dystra fruktan och de mörka aningar, med hvilka du sist skildes från oss, skulle då så snart förbytas i en sorglig verklighet. Det hem, till hvilket du då återvände, skall icke mer vänta dig. Utan syskon, utan far och nu utan mor² – nog är du bra ensam i världen och nog hade jag och alla önskat dig, gode Axel, en bättre och lyckligare lott, dig, som ju både skulle velat och kunnat göra så mycket till glädje för de dina. Jag ville så gerna säga dig något tröstande ord. Men lika viss som jag är, att allt hvad som sker är det bästa, och lika viss som jag är, att äfven du sjelf en gång skall kunna finna detta, lika väl vet jag ock,

6

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

huru kall en sådan tröst synes under smärtans bitterhet. De sorger som träffa hjertat, bäras icke med förståndet. – Men liksom glädjen ökas om den delas med åt andra, så lättas väl sorgen genom andras deltagande – och om mitt varma hjertliga deltagande är det jag genom dessa rader vill försäkra dig.

Äfven andra skäl än den långa vägen hindra mig att tänka på en färd till Trelleborg^{2a} om måndag. Också³ Elof⁴ och Jakob⁵ tacka, liksom jag, för inbjudningen, men kunna ej komma att öfvervara den sorgliga högtidligheten. – Mina vördnadsfulla helsningar till Doktor Ströms⁶ ber jag dig framföra. Hvilken tröst för dig är det icke⁷ att hafva dem! Tänk dig hur det skulle varit, om de icke nu hade funnits att med sitt deltagande och sin hjälp bistå dig, och du skall ej längre känna dig så öfvergifven.

Välkommen nu snart hit igen! Hvad dina kamrater under denna tid ha hunnit före dig är icke så mycket, att⁸ du⁸ ej⁸ lätt kan taga det igen, om ej förr så till jul. Du skall få se att det gör dig godt att åter komma till arbetet, och om det än någon gång skulle synas dig tungt, så skall du alltid möta ett hjertligt deltagande hos

din vän
Es Tegnér

2

Tegnér till Kock

Kjellstorp d. 11 Aug. 1869.

Käraste broder Axel!

Under förmodan att du satt i verket dina onda afsigter att tillbringa den sista månaden af ferierna i Lund, är det som jag nu tagit mig för att skrifva ett par ord till dig. Jag gissar att du icke har något emot att få höra ett och annat från landsbygden, äfven om det icke skulle vara så synnerligen intressant.

Men – först och främst måste du tillåta mig att lägga dig på hjertat att du ej får vara allt för flitig med dina lärda studier under denna månad. Det är visserligen sant att af de tre ord, alla börjande med *f*, som Reuterdahl⁹ ville att skolungdomen under ferierna skulle hafva för ögonen var *flit* det första (förnöjsamhet och – goda seder voro, som du vet, de båda andra) men med all respekt för mannens visdom för

Bertil Ejder och Klara Wijkander

öfrigt tror jag ändå att ferierna, åtminstone för dig, äro skapade för att lata dig. Jakob¹⁰ har i det afseendet lefvat verkligen högst exemplariskt under denna sommar, och kunde hafva tjenat dig som ett lysande föredöme. Du vet att han tillbringat ett par veckors tid hos sina vänner Bringarne¹¹ i Linköping, hvarest han lär hafva roat sig bra. Efter hemkomsten skulle han nu studerat Hebreiska, för att vid¹² nästa termins början kunna följa med edra [!] andra lärda hebreer. Ännu har han emellertid icke hunnit långt i den intressanta vetenskapen. – I sammanhang härmed vill jag underrätta dig, att din Tullberg¹³ förekommer här ute. Jakob tog sig friheten att utan vidare låna boken; du kommer väl icke att nu under sommaren behöfva den.

Vi Kjellstorpiter lefva som vanligt ett stilla och fredligt landtlif härute. Sedan 14 dagar uppehåller sig här¹⁴ en dotter till prof. Hill,¹⁵ kamrat till Disa.¹⁶ Om någon tid kommer väl också Wachtmeister¹⁷ hit ut. Du råkar honom kanske någon gång vid dina badresor till Malmö (sådana antager jag att du ej försummar) och kan då helsa honom att jag är mycket förvånad att han ej skrifer.

Och du, syndapalt,¹⁸ som skall ligga och proppa i dig franska glosor under denna tid då andra dödliga begagna tiden endast för att mumsa i sig allahanda trädgårdens förträffliga alster. – Tror du icke att det skulle vara en både behaglig och nyttig omvexling i dina franska studier, om du toge dig för att under dina promenadtimmar öfva dig litet i tungomålets talande? Du känner fullkomligt tillräckligt deraf för att kunna göra dig till elev åt Skrodzki¹⁹ – han har haft åtskilliga som varit mångfaldt mindre hemma deri än du är. Utom dig sjelf gjorde du visst den stackars karlen en stor tjenst genom att begagna hans undervisning – jag vet ej hvad han kan lefva af nu under sommaren, då hans vanliga²⁰ lektionanter äro sin kos. Gå till honom någon morgon innan kl. 9 (hans residens är Adrians gård¹⁹ vid Gråbrg. på vinden),²¹ fråga när han har sin promenadtid och anmäl dig såsom önskande då få göra honom sällskap. Jag tager för gifvet att karlen är i staden. Det har dock varit frågan om att han²² för en tid skulle ut någonstädes på landet. – Tycker du att mitt förslag är bra, så sätt det genast i verket. – Doktor Ströms²³ har jag ej råkat, jag vet ej sedan hur länge. Vi komma väl att resa dit en af dagarne och jag hoppas då få höra något från dig. Ville du hugna mig med direkta underrättelser från dig, så jkulle det mycket fröjda

din vän
EsT

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

[På första sidan, i kanten:] Jakob ligger här bredvid mig insomnad kl. 5 e.m.²⁴ ofvanpå sin Hebreiska kodex. Då jag nu väckte honom för att höra om han hade något, som han ville hafva meddeladt dig orkade han icke mer än framgrymta »många helsningar».

3

Kock till Tegnér

Lund d. 23 Aug. 1869.

Min gode Esaias!

Förmodligen tycker Esaias,²⁵ att jag är en oborstad person, som icke svarat på något af Esaias' bref. Men i detta afseende får jag förklara mig fullkomligt oskyldig, ty jag har först i dag fått dem, båda på en gång, så att jag har icke förr än nu kunnat tacka för dem. – Tack!

I det sista brefvet – jag går kräftgången för att först skilja mig vid detta följande, för mig något obehagliga, ämne – rådde Esaias mig att söka få »Mor Jonsson»²⁶ till uppasserska. Om jag vetat denna er önska, innan jag kom till Lund, skulle jag visst ha ställt den mig till efter rättelse, men nu tycks det vara något svårt. Förhållandet är nämligen det, att då jag kom hit d. 13 kl. omkring 6 på qvälen, ville jag så fort som möjligt få reda på en uppasserska. Jag hade nog tänkt något på Mor Jonsson men visste icke, hvar hon bodde, och därför frågade jag mig för efter någon annan. Man talade då om för mig en gammal gumma, som lär bo här i gården – men som jag likväl aldrig förr sett –. Jag tyckte, att det var bra, att hon bodde så nära, talade med henne och antog henne. Emellertid kom Mor Jonsson hit följande dagen och tyckte icke vidare om, att jag fått en främmande att passa upp mig, samt erbjöd sig att göra det. Men jag svarade, att jag hoppades, att gumman var ärlig, och att jag svårligen kunde afskeda henne såder utan någon anledning. Af Esaias' bref ser jag nu, att Kjellstorpsborna²⁷ hysa samma farhögor som Mor Jonsson, samt att jag nog gjorde dumt i att icke antaga hennes förslag. Att likväl nu afvisa min uppasserska utan vidare, då dessutom Esaias' bref tycks ha blifvit något fördröjdt, så att det icke är mera än en vecka och 2 dagar till d. 1, då I skullen komma, anser jag just icke heller vara rimligt. Det vore särdeles ledsam, om I skullen bli missnöjda med mitt handlingssätt, men jag vill hoppas, att I icke skolen få orsak till det. – Dessutom äro nycklarne

aftagna dörrarne till så väl spiskammaren som garderoben och skänken. Ursäkta min vidlyftighet i detta ämne!

Ett annat råd i Esaias första bref har jag bättre uppfyllt, nämligen att tala franska för Skrodzki. Så länge jag varit i Lund, har jag gått till honom i början 1 och nu 1 1/2 timme om dagen. Att han var något egen, hade jag nog hört af Esaias, men att han hade sådana märkvärdiga åsikter, som jag nu fått erfara, hade jag likväl icke trott. – Han och jag tänka knappt lika i en enda sak. I dag blef han helt förfärad, då han af mig fick höra, att Esaias' far var prest, därför att han så mycket utvecklade sina åsikter om presterna för Esaias. För öfrigt har han i mitt tycke ett temligen stort fel som lärare, nämligen det att han vill så gerna sjelf tala, att han tillåter ibland knappt mig att säga någonting. Jag hade också för afsigt att skriva franska stilar för Dubben,²⁸ men han har varit i Berlin och har först i dag kommit hem, så att jag vet ej, huru det kan gå med den saken. – Hvarje dag reser jag vid middagstiden in till Malmö och badar, och om jag träffar Wachtmeister,²⁹ skall jag framföra Esaias' helsning. I går gjorde jag ett längre besök i den stora staden än vanligt; jag var nämligen hos farbror Carl³⁰ hela aftonen och reste icke tillbaka förr än med sista tåget.

Något roligt har jag visst icke att berätta, och då Esaias känner så väl till min sysselsättning under sommaren, att Esaias t.o.m. vet, att jag läst franska glossor, behöfver jag icke heller säga något derom. Alltså återstår mig endast att bedja om min helsning till alla Kjellstorpsbor och särskildt till Jakob [i kanten:] med det tillägg, att jag skulle ha svarat honom på hans så långa bref, om det icke varit temligen sent på qvällen.

Esaias' tillgifne vän
Axel Kock

4

Kock till Tegnér

[Datering i slutet av brevet]

Min hedersvän!

Genom bref hemifrån vet jag att du varit nog hygglig att skriva till mig till Belaggio,³¹ men tyvärr har jag aldrig fått det brefvet. Det var icke framkommet dit, innan jag for derifrån, och i Schwalbach,³² dit det skulle returneras, fick jag det inte heller. Derifrån skulle det åter

skickas till Bern, men inte heller der var det att få – och således kan jag väl vara temligen säker på att jag aldrig får se det. Nu har det väl hamnadt på något postkontor i Italien, Tyskland eller Schweiz. Detta är imellertid bra tråkigt. Sjelf har du väl erfarit hur kär hvarje under rättelse från hemmet är, när man flackar omkring i främmande land, och säkert är att ett bref från dig för mig vore det [icke] minst kärkomna. Det var ledsamt, men man får trösta sig. –

Markieholmarne³³ ha förmodligen talat om huruledes jag 5–6 veckor vistades i Schwalbach, derefter gjorde en liten tur på Rhen till Coblenz och sedan öfver Strassburg begaf mig till Schweiz. Här i landet ville jag finna en stilla, sval och af engelsmän ej allt för mycket hemsökt ort, der man lämpligen kunde vistas »zur Nachkur» efter vattendrickningen i Schwalbach. Jag hade hört att Stors³⁴ någorlunda motsvarade dessa fordringar, och jag begaf mig sålunda dit och befann mig der rätt bra. Stället kallades Kurhaus dvs. att man morgon och afton kunde bli trakterad med spenvarm ko- eller get-mjolk, och var man inte nöjd med det, kunde man till på köpet få vassle. (jag nöjde mig med komjolk). Och för öfrigt begagnade man luftkur dvs. man var ute dagen i ända och trafvade rätt dugtigt omkring i skog och mark bland³⁵ herdor, kor och getter. Bäst var det också att vistas utomhus ty inomhus var inte mycket sörjdt för trefnaden – omålade dörrar och rum utan ringklockor. Men man kan inte heller annat³⁶ begära; hotellet ligger 4.000 fot öfver hafvet och ingen körväg för dit, så att varje smula måste bäras upp, och icke desto mindre var huset när jag kom dit, fullt med folk – 70–80 personer vid table d’hote’en. Dock, jag har glömt att tala om hvar Stors ligger, och trots din lärdom visste du kanske inte att det utgör ett utsprång af Frohnalp och hör till kanton[en] Schwyz. Man vistades ju således på sätt och vis på en klassisk mark och jag hade också varit nog omtänksam att i Luzern köpa Wilhelm Tell. Byn Schwyz hade man alldeles under sig, till venster Vierwaldstättersjön och Rigi, till höger Mythen Glärnisch³⁷ osv. Till toppen af Frohnalp hade man ett par timmars vandring, och med alprosor i hatten och alpstafr i hand marskerade jag en gång dit upp i sällskap med en tysk och några tyskor från Rhen – ett rätt dugtigt arbete, men också mödan värdt. Tyskar och sweizare utgjorde för öfrigt hela befolkningen på Stors och en hel del blef jag bekant med – bland andra ett par Regierungsräthe från Strassburg. Den ene,³⁸ hr Baumeister, var inspektör för de lärda skolorna i Elfaß-Lothringen och klassisk filolog. Men det var sorgligt att höra huru dåliga tankar han hade om klassiska

filologiens studium i Sverige – han sade sig ej känna till någon nämnvärd svensk³⁹ vetenskapsman inom detta område – blott en gång erinrade han sig ha sett i en tysk tidskrift någon uppsats i kl. filol. af någon svensk⁴⁰ – det var af en professor i Lund och något öfver Livius, men såsom han påstod hade författaren väl mycket fantasi, men det hela vore Unjinn. Jag sökte gifva mannen en bättre mening om vår vetenskaplighet men det ville inte riktigt lyckas.

Två veckor var jag på Stors och den 1 sept. for jag derifrån till Luzern för att skaffa mig en kikare och för att förstärka min kassa, och der träffade jag, underligt nog, för tredje gången tillsammans med en norsk familj Stefansen som jag förut råkat i Wiesbaden och Heidelberg. Äfven de ämnade sig till Rigi och vi gjorde därför upp resällskap – och annars hade⁴¹ jag icke den dagen farit upp, ty vädret var ingalunda lofvande. Der uppe var också kallt och ruskigt, dimma (tidtals) och blåst. Vi sökte imellertid trösta oss öfver den måttliga utsigten med en nordisk sexa och en nordisk toddy, och jag erfor att när⁴² man träffar tillsammans med landsmän eller kanske snarare med landsmaninnor, man kan få en känsla af hemtrefnad öfverallt – till och med på Rigi Kulm i köld och blåst. Följande dagen reste norrmännen mot Italien, och jag stannade några dagar i Fitzenau vid Vierwaldstättersjön. Derifrån till Flüelen och så med posten öfver Hospenthal och Furka till Rhône-gletfchern och vidare till häst öfver Grimsel, förbi Handeck⁴³ genom öfra och nedra Haslidalen till Meiringen.⁴⁴ Jag hade utmärkt väder och det var en mycket intressant tur, men ett kallt nöje är det om också förenadt med ett egendomligt behag att så der se sig omgifven af bara gletfcher och hvita bergspetsar, och bra ansträngande är det också att sitta till häst i 7–8 timmar, om man inte är mera öfvad ryttare än jag. Litet kinkigt är det också efter en sådan ridt: man afskyr som pesten alla hårda sittplatser. Meiringen – Interlaken – Bern – Zürich. Hit kom jag i förgår och jag har här trifts förträffligt – utmärkt väder har det varit så att jag kunnat fröjda mig öfver de vackra utsigterna, och just i afton gjorde jag vid solnedgången en tur på sjön och såg hela östra bergskedjan i Alpenglühen. Ett par intressanta bekantskaper har jag gjort här i Zürich. Första aftonen träffade jag tillsammans med en hr »Périglés Patrikios, docteur en médecine» enligt hans visitkort. Såsom namnet antyder, var han af en grekisk familj, men sjelf var han⁴⁵ fullkomligt förtyskad, hade ett otroligt förakt för Grekland och tycktes för öfrigt hufvudsakligen ha intresse för tyskt studentlif: Pauke-reien osv. Med stolthet omtalade han huruledes han i sina da'r bestätt

nära nog otaliga dueller, och 82 ärr hade han från dylika bataljer. Sanningsenligt får jag dock tillägga att när han gjorde de här beskrifningarna han tycktes ha inmyndigat betydliga qvantiteter vin. Inte var han just af mitt folk, men⁴⁶ det var rätt lustigt att bli bekant med en dylik tysk student-slagskämpe. – I går besökte jag det härvarande antiqvariska museet hvilket bland annat har en rik samling af fynd från de sweiziska påbyggnaderna, och jag kom der i språk med en ärevördig gubbe, klädd i prestrock och med stort grått skägg. Helt öppenhjertigt berättade han hvarjehanda om sitt lif: han hade i många år bott i Halle, men till följe af politiska och religiösa tvister hade han blifvit dömd till två års fängelse 1853 (?) hvarför han med sin familj flyttade till Amerika – der bodde han 3–4 år, återvände sedan till Europa men slog sig ner här i Zürich, emedan han då ännu icke fått amnesti – hvilket sedan skett – och sedan dess hade han bott här. Han presenterade sig såsom Gustaf Adolf Wislicenus, och då vi skildes, var han nog vänlig att bedja mig besöka sig följande dagen, och i dag på förm. var jag hos honom. Vi sutto en god stund och språkade, och det fans hos honom något riktigt hjertegodt och trofast. En son till honom, professor vid universitetet i Würzburg, var för tillfället hemma och med honom blef jag också bekant. Två söner hade gubben mistat för två år sedan. Den ene som varit frivillig i franska kriget, hade dött i typhus straxt efter kriget[s] slut, och en annan som varit vete[n]skapsman hade förolyckats vid en bergvandring. När jag tog afsked, gaf han mig två böcker af denne senare: »Die Symbolik von Sonne und Tag in der germ. Mythologie» och ett häfte innehållande tre smärre uppsatser. Det var det första hem som jag besökt sedan jag lemnade Sverige.

I morgon tänker jag fara härifrån till Constanz och sedan öfver Augsburg till Nürnberg – Prag – Dresden. Det är ju ännu kolera i München och därför reser jag väl inte dit, fastän det är tråkigt att ej få se den staden med alla sina samlingar och träffa de dervarande skandinaviska konstnärerna – jag hade gladt mig mycket deråt. I nästa månad skulle jag väl komma till Sverige och så skulle man väl försöka att åter börja arbeta, om man annars inte glömt bort konsten under åtskilliga månaders lätja. Angenämt hade imellertid varit om man kunnat⁴⁷ åter⁴⁷ börja sina studier med ett trefligare göra än examensläsning och till på köpet en så obehaglig och tarflig examen som nya kandidaten. För resten börjar jag nästan redan känna mig såsom öfverliggare. – I det sista brevet från Markieholm talade Gerda⁴⁸ om att

Bertil Ejder och Klara Wijkander

Jakob i höst ämnade sig upp i jur. examen. Dom har väl nu redan fallit [i] frågan. Om så är och om den är godkännande, så gratulera honom å mina vägnar. I alla händelser så helsa honom från mig. – Den matematiska frågan i Lund tycks ju vara en fullkomlig skandal – hvem⁴⁹ anser man ha största utsigterna att få professionen? Såvidt jag deri kan förstå något, tyckes mig Bäcklunds⁵⁰ utsigter vara ganska stora. Det blir imellertid mycket intressant att se kungens beslut i frågan.

Ursäkta allt slarf ber
vännen
Axel Kock

Zürich 25 sept. 1873.

Om Jakob tagit examen, ämnar han då genast lemna Lund? I så fall får du och Johanna⁵¹ dugtigt svängrum i er våning. Är du snäll och svarar, vill jag bedja dig adressera brevet till Dresden och jag vill mycket önska att det inte måtte få samma öde som det förra.

5

Tegnér till Kock

7
Kjellstorp d. 26 juni 1874.

Hedersvän!

Af ditt bref till Jakob ser jag, att du icke finner ditt lif i Pymont⁵² synnerligen muntert. Det kan då kanske vara dig välkommet att få höra ett ord från dina hemmavarande vänner. Icke vet jag just om jag har något intressant att omtala, men »jag hyser en känsla som manar mig att skriva». Det är ledsamt att dina nerver icke vilja vara beskedliga, men nog måtte väl den myckna blötningen, de få undergå, i längden göra något. Om det är brist på järn i blodet, som gör att du ej känner dig så riktigt sund, så hoppas jag också att din vistelse bland Tyskarne skall göra dig godt. Visserligen säger⁵³ det franska förtalet, att i deras ådror flyter mest bier; men den senare tiden har visat att åtminstone inom deras politik både *Blut* und *Eisen*⁵⁴ spela en icke föraktlig roll. Dock – ingen politik! Jag vet att du är en stor vän af tyskarne och jag – är alls icke någon fiende till dem. Det vore illa annars, ty nästa halfår är jag ju dömd att vistas bland dem. Hvar jag

14

kommer att slå mig ned, är ännu ej fullt klart för mig själf. Det får till en del bero på⁵⁵ universitetens föreläsningsprogram. I Tübingen är kanske den förnämste sanskritprofessorn, Roth,⁵⁶ men universitetet är väl för öfrigt föga betydligt, därför har jag mina betänkligheter att ge mig af dit. I Berlin där jag nog kunde ha mycket att läsa, sägas professorerna vara sådana gudar, att man ej törs nalkas dem. Och det är naturligtvis mycket för att göra litet personliga bekantskaper med mina förnämligare Fachgenossen, som jag nu reser ut. Det blir väl i September som jag lemnar Sverige. Någon tid stannar jag nog i Köpenhamn för att titta litet på de af Rask⁵⁷ hemförda Sanjskritmanuskripten. Westergaard⁵⁸ och Fausböl⁵⁹ äro ju för öfrigt större indianister än de fleste professorer både i Tyskland och Frankrike. – Detta om mina planer. Jag hoppas dock, naturligtvis, att få åtskilliga snack med dig innan de komma att verkställas. Hela sommaren har jag för afsigt att stanna här ute på landet, och äfven du kommer väl hit till orten, åtminstone på någon tid. – Familjen här har just nu på morgonen varit sysselsatt med att förfärdiga en bukett, att sändas med afskedshelsingar till Fröken Dalman,⁶⁰ som i dag reser från oss. Det blir ganska tomt i våra samkväm efter den lilla glada själen.

Jakob har nu tagit sig 14 dagars ledighet från sitt embete i Malmö och njuter med oss andra af landlifvet. Midsommarsafton voro vi uppe vid Jordberga⁶¹ hela familjen och åskådade folknöjet. Den mera lifvade ungdomen svängde sig också i majftångsdansen. Det var vackert väder, lifvad stämning, musik af två fioler och diverse näktergalar.

Från Lund vore kanske ett och annat att berätta dig, men jag vet ej hvad du hört från andra håll. För närvarande är staden öde och tom, åtminstone var den det för 4 dagar sedan, då jag lemnade den, och genom min bortresa bör ödfligheten åtminstone icke hafva förminskats. Den siffta förhandling af allmännare art, i hvilken jag var med, var ett möte af Islandskomitéen, som nu i det närmafte flutat sitt värf. Då du visade dig så frikostig i denna sak, intresserar det dig kanske att höra huru den förlupit. Den insamlade penningssumman uppgick slutligen till jämt 700 kronor. Om man kunnat köpa böcker för hela summan, hade den bättre och förnämligare delen af Sveriges literatur kunnat bli temligen fullständigt representerad. Men mer än hälften af kapitalet måfste användas till inbindning af böckerna och andra sekundära ting. Likväl är det ett ganska vackert urval af svensk literatur, vi kunnat sända. Icke så få verk lemnades såfom frivilliga bidrag af universitetslärare; och förläggarfirmorna Glerup och Beijer

& Elof lemnade betydlig rabatt på de böcker, som togos hos dem, hvilket var ganska många. Biografiskt lexikon, som fyller en hel hylla och hittills väl kostat inemot en 100 Rdr fingo vi t.ex. för några och 20, Cronholms Gustaf Adolfs historia (5 stora⁶² band) för 10 Rdr osv. Egentligen och företrädesvis sändes, såsom tillbörligt var, speciellt lundensisk litteratur (och vi behöfde ej skämmas för sådana verk som Schlyters,⁶³ Nilssons,⁶⁴ Tornbergs,⁶⁵ Ljunggrens,⁶⁶ Fries,⁶⁷ och om man tager äldre förf., Tegnér,⁶⁸ Agardhs⁶⁹ etc.); derjämte togos dock de vigtigaste af Sveriges öfriga skriftställare på vitterhetens och historiens, särskildt äfven⁷⁰ litteraturhistoriens områden. Hur många band sändningen uppgår till, vet jag icke; katalog var ännu⁷⁰ ej uppgjord då jag for. – I stället för en lång adress, som Lunds⁷⁰ konsistorium skickar, föredrogo vi att i studentkårens namn sända en kort votivtafla. Tryckt på ett stort velin- eller pergamentblad och inlagd i ett hyggligt etui, gör den jäkert mycket mera effekt.

Af Dr Ström hör jag att du intresserat dig för att höra hvad kritiken jäger om min uppsats i Sv Tidskrift.^{70a} V. Rydberg har själf sagt sitt ord genom⁷⁰ och⁷⁰ i GH&SjTidning, och det förstås att det icke var till min förmån. Det gläder mig emellertid att han icke har mera graverande invändningar att göra; de han framställer synas mig ej just öfvertygande och träffa knappt sakens kärna. Uppsatsen är för resten rätt bra skriven. Endaft tycker jag att det är litet fult af V. R. att icke uppträda öppet och under eget namn, utan framstå ur⁷⁰ publikum⁷⁰ som en opartisk skiljedomare mellan sig och mig, och detta med hela tyngden af en tidnings auktoritet. – Äfven i Stockholms Dagblad har jag fått ovett af Cl. Lundin,⁷¹ som vill öfverbevisa mig om grufliga själfmotsägelser. Han har uppenbarligen ej tänkt på språkfrågor förr än nu, och har ej förstått hvad jag sagt. De som på verkliga genomtänkta grunder äro arga öfver mitt rabulisteri, böra vara mera missnöjda än jag öfver att deras sak blir så illa försvarad. Jag tänker emellertid att N. Linder⁷² snart i Sv. Tidskrift på ett grundligare sätt tager upp frågan. Äro hans argument grundade, så tiger jag och låter hvad som är rätt, bli rätt;⁷³ i annat fall får jag väl ännu en gång taga till orda. – Jag har annars icke mycket godt om tid i sommar. Min assyriska bok kommer nog att fordra en hel hop arbete, ser jag.

Och nu slutar jag denna långa epistel med önskan att snart få återse dig frisk och rak och vid godt humör. Jakob och alla här helsa dig mycket.

Din tillgifne vän
Es Tegnér

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

P.S. Just nu då jag vill skicka af brevet, berättar någon att du kanske redan är kommen hem från Pyrmont. För detta brefs skuld vore det förargligt, annars – välkommen hem! – Jag låter min skrifvelse för säkerhets skuld taga vägen över Markie.

6

Kock till Tegnér

Strassburg 26 maj
1876.

Käre vän!

Från Rom skref jag till dig i början af året, och att brevet framkommit, har man berättat mig från Markieholm. Jag bad dig svara på Siracusa, men något svar har jag aldrig fått, och om posten eller du är skuld dertill det vet jag inte. Men då du nog ändå intresserar dig för hur det går mig här ute i Europa, skriver jag nu omigen – om du inte svarat på mitt första bref, så mycket snarare, för att då ju detta låte hämnas. Genom Markieholmarna förmodar jag att du nödtorftligen fått reda på mina öden på Sicilien och i södra Italien.⁷⁴ Min afsigt var att lemna Rom redan i mars för att inträffa här i Strassburg omkring 1 april, men då jag af en dansk kandidat fick veta att terminen härstädes började först i slutet af april, beslöt jag stanna litet längre i Rom. D. 3 april for jag imellertid – och med vemodigt sinne. Jag hade trifts der så utmärkt, och det hade varit ett så⁷⁵ glad sorglöst lif som jag på länge ej fått njuta af. I Perugia stannade jag en natt öfver, i Florens 5–6 dar och for derifrån öfver Bologna till Ravenna. Det var synnerligen nöjsamt att få [se] den gamla kejsarstaden med sina grafmonument och basilikor, och det var det sista stället der jag uppehöll mig i Italien. Gerna skulle jag ha sett omigen en och annan stad i norra Italien, men jag ansåg det nu vara tid att åter börja⁷⁶ arbeta och for således direkt öfver Turin, inte Mont Cenis till Génève. Här hade⁷⁶ jag det nöjet att få se och höra père Hyacinthe.⁷⁷ Jag dröjde nämligen långfredagen öfver i Génève och han höll om aftonen passionspredikan i lutherska kapellet. Kyrkan var naturligtvis alldeles full och jag fick stå hela tiden, men det oaktadt och fastän föredraget varade 1 3/4 timme åhörde jag det med största intresse. Från Génève for jag direkte hit, och hit kom jag d. 15 april.

Semestern börjar väl nominelt d. 24 april men de herrar som jag ville höra började ej sina föreläsningar förrän 4 maj, och jag hade således någorlunda god tid att dessförinnan åter⁷⁸ komma in i germaniska språkstudier, hvilka jag i Italien knappt egnat en tanke. Till en början var det väl inte utan att jag med saknad tänkte tillbaka på Italien och framför allt på Rom, och att det föreföll litet underligt åter på allvar börja bläddra i grammatikor och lexika – men det måste ju ske, och snart var man åter inne i den gamla vanliga trallen. Till en början läste jag litet fornhögtyska och derefter Scherers⁷⁹ »Zur Geschichte der deutjchen Sprache» – utan tvifvel snillrik, om också den uppställer en del väl vågade hypoteser, och mig förekom den⁸⁰ på sina ställen för öfri[g]t *mycket* lärd. Nu arbetar jag med angelsachsiska⁸¹ och läser Kochs⁸² engelska grammatik. För öfrigt läser jag just nu Witneys⁸³ »Language a . . . the study of languages» – en i mitt tycke synnerligen förnuftig bok. Från härvarande bibliotek har jag hemma Wiséns⁸⁴ »Homiliebok». Jag har bläddrat litet i den och kommit på den idén att man som uppsats för licentiat-examen kanske kunde skriva om *dess vokalism*. Hvad säger du om det? Joh. Schmidt⁸⁵ har ju genom sin jemförelse mellan ags. och isl. vokalism ställt till en del oreda, och äfven den der codexens vokalism kan kanske därför ha litet intresse för tillfället. Dessutom förekommer det mig som om detta ämnet hade den fördelen att *om* man möjligen skulle få någon idé med afseende på de der vokalerna, så kan man ju skriva ned den; får man deremot ingen, så tycks arbetet ändå vara tillräckligt mödosamt för att gälla såsom licentiat-afhandl. Wisén säger för öfrigt⁸⁶ i sina inledande anmärkningar »att ett noggrant studium af denna codex bör kunna lemna icke ovigtiga bidrag till fornisl. ljudlära». Jag är säker om att du inte⁸⁷ oriktigt uttydt mitt tal om Joh. Schmidt så, att jag skulle vilja åter ställa till reda der han har bragt oreda – jag menade naturligtvis endast att jag delvis till följe af hans afhandling kommit att tänka på detta ämnet.

Scherers och Steinmeyers⁸⁸ föreläsningar besöker⁸⁹ jag. Den senare läser Béovulf och rätt »bra». Sjelf är han en genomlärd⁹⁰ herre, bra torr, med intresse bara för böcker och manuskript. Scherer läser fyra timmar i veckan »inledning till Nibelungenlied» med ett lif som oakadt ämnets torrhet gör föreläsningarna ej ledsamma. Men *i mitt tycke*⁹¹ behandlar han frågan för mycket i detalj – jag för min del vore lika nöjd om att få *så noga* reda på allt det myckna grälet om den saken. Två timmar har han Seminar der Nibelungenlied föredrages, hvilket

onekl. är lärorikt – och dessutom har han en timme Seminar för nyare literatur,⁹² der han hitintills sjelf har föredragit smärre stycken ur Goethe – på ett mäterligt sätt. För öfrigt förefaller han vara en lika begåfvad som älskvärd man, och af sina lärjungar är han nästan afgudad. – Af Lidfors⁹³ hade jag fått rekommendationsbref till honom – han tog mycket vänligt emot mig, gaf mig alla möjliga upplysningar och⁹⁴ gjorde mig bekant med sina elever. Den första tiden jag var här voro få studenter ännu komna och jag lefde temligen ensam, men nu umgås jag rätt flitigt med några germanister, som för resten alldeles inte ha något af det Burfchen-aktiga som vi i Sverige tänka oss såsom något väsentligt för en tysk student.

I allmänhet ser man mycket litet Burfchenleben här i Strassburg; några Chorstudenter med kakotter⁹⁵ vandra väl omkring här på gatorna men göra föga väsen af sig. – nu åtminstone, men för några månader sen hade en dylik herre en duell med dödlig utgång.

Du tycker kanske att jag borde höra fler föreläsningar och jag tänker litet på att börja höra ten Brinks⁹⁶ som läser medelnederländska (Reineke Fuchs) – hitintills har jag ej velat göra det för att inte blanda ihop för många nya språk på en gång – men, som sagdt, kanske kommer jag att göra det.

I mellertid har jag inte synnerligen lång tid på mig här i Strassburg, ty omkring 1 juli tänker⁹⁷ jag fara hem – sannolikt härifrån till Köln och sen direkte till Sverge. Fastän min helsa hitintills varit god oaktadt mitt arbete här i Strassburg, och äfven om den ej blir dålig,⁹⁸ anser jag mig dock böra använda åtminstone en månad af sommaren till badning eller något dylikt för att med bättre hopp kunna motse vintern. Dessutom vill jag naturligtvis vara något hemma på landet i sommar då jag nu så länge varit utomlands och kan därför, som sagdt, svårligen resa härifrån senare än omkring 1 juli.

Genom tidningar och bref hemifrån har jag hört litet om din tilltänkta resa till Asien; fastän jag för din skull är glad deröfver, är jag ändå nog egennyttig att beklaga att det inte skedde i vintras, då jag var utomlands, i stället för nästa vinter då jag tänker vara i Lund. Hemifrån ha de också berättat mig att du har mycket brådt med att nedergöra Dammen⁹⁹ – jag behöfver inte säga att om du har någon tid¹⁰⁰ öfrig¹⁰¹ under de bestyren, det vore mig en stor glädje att få några rader ifrån dig.

Din tillgifne vän

AK

Adr: Strassburg in Elsass
poste restante

[I kanten på sista sidan:] Påskdagen skref jag till Teodor Wijkander¹⁰² men då jag ännu inte fått svar, börjar jag misstänka att antingen hans eller mitt bref förkommit.

7

Tegnér till Kock

Kjellstorp d. 11 juni
1876

Hedersman!

– ty en hedersman är du, som på ett så ädelt sätt vedergällt mitt skamliga beteende mot dig. Ända sedan du med ditt sista bref samlade glödande kol på mitt skuldbelastade hufvud, har jag regelbundet hvarje eftermiddag ämnat skrifva, men lika regelbundet ha hvarje eftermiddag främmande eller andra olägenheter kommit i vägen; Kjellstorp är i sommar en riktig gästgifvaregård. Nu har jag omsider satt mig ned en förmiddag, och då jag nyss jämte papperet af Disa fick veta dagens datum, ser jag att det just är rätta dagen att skrifva till dig. »Den ellefte Juni» mins du från Holberg.¹⁰³

Att du så länge fått vänta på bref från mig, beror för resten mest på det franska ordspråket om det *bättre* som *det godas* värsta fiende. Jag har velat och ämnat skrifva en riktig jätteepistel till dig – en skrifvelse på en 4–5 ark – men att sätta sig ned och författa en sådan är ett stort företag, för hvilket jag aldrig funnit den lämpliga dagen, naturligtvis blott af oföretagsamhet. I min brefportfölj i Lund – du har någon bekantskap med den! – hvilat emellertid sedan långliga tider en påbörjad afhandling till dig, af hvilken tyvärr blott några sidor blefvo färdiga. Om jag icke genom dina förträffliga kusiner på Markieholm och genom Th. Wijkander fått läsa en hel hop bref från dig, skulle jag väl af lusten att veta något om dina öden och höra huru du lefde tvungits att förr låta höra af mig.

Det gläder mig att erfara¹⁰⁴ hur nöjd du hela tiden varit med dina Erlebnisse under denna färd. När jag läst dina bref från Rom och Sicilien, när jag nu sist hör dig tala om besöket i Ravenna, är det alldeles som jag kände några invärtes vingfjädrar flaxa mot söder.¹⁰⁵ Du gjorde rätt i att icke som flertalet af resande sky den onekligen

ledsamma afvägen från Bologna till Ravenna – detta medeltidens Pompeji, som utan att emballeras i aska och »rapilli» hållit sig i all sin underliga forndrägt ända till våra dagar.

Och nu sitter du och svettas i¹⁰⁶ Strassburgs föreläsningssalar, liksom jag för ett år sedan satt i Leipzigs. Det skall bli mycket roligt att muntligen höra litet om dina erfarenheter där. Jag är säker att du skall finna din tid väl använd – åtminstone var min semester i Leipzig för mig ganska lärorik, och jag skulle gärna önskat få ännu en sådan. Därtill äro väl utsigterna dock nu små. – Du har hört om mina stortartade resplaner, ser jag. Fastän åtskilligt syntts ställa sig i vägen för dem, äro de ännu icke uppgifna – till och med i någon mån utvidgade, om jag verkligen kommer att såsom Konsistorium i Lund föreslagit få anslag till en resa till Petersburg för att bivista den orientaliska kongress, som hålles där i början af September. Därifrån skulle jag då genom Ryssland – antingen öfver Moskva och Odessa eller öfver Vilna, Varschau och Wien – begifva mig till Orienten, hvarest jag på någon punkt skulle sammanträffa med mina båda reskamrater, Montelius¹⁰⁷ och Retzius.¹⁰⁸ Om krig eller pest lägger för svåra hinder i vägen för den ursprungliga planen att resa i Mindre Asien och Syrien, skulle vi till en början slå oss ned på någon af de Grekiska öarne, som ligger något aflägsse från Verldsbullret. Nygrekiskan är ett synnerligen tacksamt ämne för studier. Hur mycket ännu återstår att göra däraf ser jag redan nu – jag håller just på att läsa ett par böcker på detta tungomål. Vår store mecenat i Göteborg, hvars namn ännu är oss alldeles obekant, har dock ännu ej¹⁰⁹ lemnat sitt medgifvande till denna ändrade resplan. – Montelius skall taga sin fru med sig, dock endast för början af färden. Mera skall du få höra när vi om några veckor träffas. Jag kommer hela sommaren att vistas här, utom att jag kanske på några dagar far upp till Upsala och gifter bort min gamle vän Sven Bring,¹¹⁰ och att jag den 18–21 Juli deltagar i det nordiska filologmötet i Köpenhamn.¹¹¹ Detta bör du också öfvervara, det blir säkert både instruktivt och roligt. Jag funderade på att dig oåtspord anmäla dig som deltagare hos Cavallin,¹¹² som ville ha uppgifterna inom den 10 juni. Men jag hör att man får anmäla sig äfven senare.

Från Jakob ha vi just nu haft bref, hvori han beskriver sitt andra ting. Han är nämligen nu förordnad till domare i Luggude härad för ett par månader. Han var åtskilligt ängslig för embetet och »visste icke om han eller brottslingarne voro mest rädda, när han klef upp

på domaresätet». Emellertid lär saken hafva aflupit »till ömsesidig belåtenhet», skrifver han.

Vi hafva nu familjen Beijer¹¹⁸ här i Kjellstorp och öfva oss flitigt att leka med dockor, de båda unga frökvarne Beijer¹¹⁴ till förnöjelse.

Det var i¹¹⁵ Påskas jag hade »brådt med att nedgöra Dammen».¹¹⁶ Jag hade frågat Sv. Tidskrift (= Dr Hjärne)¹¹⁷ som begärt bidrag, om han tyckte att pasigrafien¹¹⁸ vore ett lämpligt ämne. Han svarade *ja*, men ville ha uppsatsen bums, hvarför den också skrefs i flygande fläng och – till en del därför – blef så lång, att den ändå icke kom med i det närmaste häftet. Den är alltså ännu icke tryckt, men blir det väl en af dagarne.

Från Wijkander har du väl längesedan hört, ehuru han likfom jag varit mycket försumlig i korrespondansen. Han beklagade sig mycket öfver¹¹⁹ sig¹¹⁹ själf¹²⁰ sist jag träffade honom, men lofvade att då skriva en vidlyftig redogörelse för allt som timat i Lund under slutet af terminen: Majfesten och det myckna tidningsvrövl, som den alldeles oförtjent alstrat af sig, m.m. Jag bryr mig därför ej om att förtälja något om dessa affärer, i synnerhet som ämnet icke är vidare roligt.

Jag hoppas att när vi nu få återse dig bland oss, du uppträder med en värdig tysk biermage och¹²⁰ en hälsosam fysik, som trotsar alla nordiska vintrar. Att du blifvit betydligt skäggot, erfar jag genom Strömmarne.¹²¹ Invärtes hoppas jag däremot att du förblifvit dig lik, samma hederliga, förträffliga Axel, som jag hållit af under så många år.

Om ditt afhandlingsämne få vi snackas vid, då du åter är hemma. Att mycket i den forn-nordiska ljudläran ännu behöfver utredning, är otvifvelaktigt. Homiliboken känner jag icke mycket till, men tror nog att den kan lemna material.

Hvad är Zimmer¹²² för en herre? Han tycks vara Strassburgare och har på sista tiderna skrifvit åtkilligt nyttigt och godt i jämförande germanisk grammatik.

Alla här hälsa dig mycket och fröjda sig att snart ha dig tillbaka. Jakob¹²³ och kanske Elof¹²³ komma ned och fira Mammans födelsedag d. 18, men dröja väl knapt tills du anländer. Från Strömmarne kan jag ej direkt hälsa – doktorn träffade jag dock för några dagar sedan och han sade då, att allt stod godt till hos honom.

Välkommen hem! Hälsa Münster och Rhenbryggan från din alltid tillgifne vän

Es Tegnér

P.S. Obs. En Svensk student och speciellt du är alltid »Hochwohlgeboren» i Tyskland.

Noter

- 1 Brevet är medtaget i urvalet, därför att det visar det redan vid denna tid vackra förhållandet mellan de båda ynglingarna (Tegnér var 23 år, Kock 15). Man lägger märke till Tegnér's ömsinta ton. Samtidigt är formen mogen och gången i framställningen skicklig.
- 2 Kocks moder Jeanette Ingeborg Bruzelius var syster till Julie Ström, se not 6.
- 2a Trelleborg, Källstorp och Markiehage, orter vilkas namn ofta förekommer i fortsättningen, ligger i en triangel med 10–15 km:s avstånd från varandra.
- 3 Ordet skrivet ovanpå ett ursprungligt *Äfven*.
- 4 Elof Tegnér, brevskrivarens bror (1844–1900), fil. dr 1865 (Om Sveriges förbund med Ryssland under konung Carl IX), biblioteksman, chef för Lunds universitetsbibliotek från 1883 till sin bortgång. Tegnér's 1974 utgivna hågkomster »Minnen och Silhouetter av Elof Tegnér. Anteckningar nedskrifna under sommarvistelser vid Arild på 1890-talet» ger utmärkta inblickar i många av de i dessa brev vidrörda förhållandena.
- 5 Jakob Tegnér, brevskrivarens bror (1851–1926), jurist, protokollsekreterare i justitierevisionen. Gift med Alice Sandström (Tegnér) (1864–1943), känd och älskad som tonsättarinna (Mors lilla Olle, Videvisan m.fl.).
- 6 Doktor Ström's: Oscar Severin Edvard Ström, f. 1811 i Myckleby socken på Orust, student i Lund 1831, med. dr 1840 (jubeldr 1890), 1839 provinsialläkare i Skytts härad, avsked med pension 1877, död 1899. Bosatt i Markiehage. Gift 1844 i N. Vram med Julie Olivia Bruzelius (1821–86), dotter till prosten och kyrkoherden i Ottarp, sedermera i N. Vram, fil. dr Andreas Bruzelius och Jeanette Hendberg. – Doktor Ström var den ene av den unge Axel Kocks förmyndare (den andre var köpmannen Carl Jöran Kock i Malmö, se not 17). – I familjen Ström fanns döttrarna Mina, Gerda (se not 48) och Andrea.
- 7 Därefter överstruket *för dig*.
- 8 Dessa ord tillfogade ovanför raden.
- 9 Reuterdahl: Henrik Reuterdahl (1795–1870), teol. professor i Lund 1844, statsråd 1852, biskop i Lund 1855, ärkebiskop 1856, en av de aderton 1852.
- 10 Jakob: se ovan not 5.
- 11 Bringarne: biskopen i Linköping Ebbe Bring (1814–84) och hans familj. Ebbe Bring blev professor i Lund 1848 och biskop 1861.
- 12 Ändrat från *till*.
- 13 Tullberg: H. K. Tullberg, Hebräisk läsebok innefattande första femtioalet af Davids Salmer, jämte ordagrann översättning och nödig ordlösning. Lund 1834, tredje uppl. Lund 1866.
- 14 Ordet tillskrivet ovanför raden.
- 15 prof. Hill: Carl Johan Hill (1793–1875), professor i fysik vid »Teknologiska institutet» i Stockholm 1827, i matematik i Lund 1830–70. (Den sedermera berömde sonen konstnären C. F. Hill var klasskamrat till Axel Kock.)

Bertil Ejder och Klara Wijkander

- 16 Disa: Tegnér's yngre syster (1853–1936), sedermera gift med godsförvaltaren Adolf von Post (1854–1930).
- 17 Wachtmeister: greve Hans (Trolle-) Wachtmeister (1846–1922), student i Lund 1862, fil. kand. 1870, fil. dr s.å., diplomat. Innehade senare Trolle-Ljungby och Årups fideikommiss. W. kom att stå familjen Tegnér nära.
- 18 syndapalt: stackare. Ordet var ej ovanligt under 1800-talet.
- 19 Skrodzki: utg. har hittills inte lyckats finna upplysningar om S. utöver dem som framgår av breven.
- 20 Ordet tillagt ovanför raden.
- 21 Härefter ursprungligen *och*, överstruket.
- 22 Återstoden av brevtexen står i papperets förut tomma kanter.
- 23 Doktor Ströms: se ovan not 6.
- 24 Tidsuppgiften tillfogad ovanför raden; efter *han* urspr. *på*, överstruket.
- 25 Observera det ålderdomliga och ceremoniösa tilltalsskicket i detta brev!
- 26 Mor Jonsson har inte kunnat spåras. Observera den tidstypiska användningen av ordet *Mor*.
- 27 Kjellstorpsborna: prosten Christofer Tegnér och hans familj. Chr. T. (1807–85) var son till Esaias Tegnér d.ä., disputerade för graden 1829, blev docent i arabisk litteratur 1831, rektor vid Malmö skola 1838, kyrkoherde i Källstorp och L. Beddinge 1839. Prostinnan Emma T., f. Kinberg, var född 1817 och dog 1899. Barnen, Esaias, Elof, Anna, Jakob och Disa, nämnes alla i dessa brev.
- 28 Dubben: P. J. C. Dubb (1822–79), fil. mag. i Lund 1844, docent i franska 1852–59, lektor vid Katedralskolan från 1859.
- 29 Wachtmeister: se not 17.
- 30 farbror Carl: Carl Jöran Kock, äldre broder till Johan Engelbrekt Kock och därmed farbror till Axel Kock, framstående köpman i Malmö, industri- och bankgrundare, riksdagsman i borgareståndet m.m. Se G. Lindeberg–E. Bager, »Kring en gammal Malmöindustri» (1945).
- 31 Belaggio: Bellaggio, centrum för turism och industri i provinsen Como i Italien, vid Lago di Como.
- 32 Schwalbach: Bad Schwalbach, Hessen, i en sidodal till floden Aar. Som badort är S. känt sedan 1500-talet och var i ropet på 1800-talet.
- 33 Markieholmarne: doktor Ström och hans familj, se not 6.
- 34 Stors: Stoss; det finns flera orter med detta namn i de schweiziska kantonerna Appenzell, Bern, Luzern och Schwyz.
- 35 Ordet tillfogad ovanför raden.
- 36 Ordet ovanför raden, ersättande ett överstruket *mycket*.
- 37 Mythen Glärnisch: Mythen, berg nö. om Schwyz, ca 1.900 m. Glärnisch, bergsgrupp i kantonen Glerus (Vorder-Glärnisch 2.370 m, andra toppar når över 2.900 m).
- 38 Härefter ursprungligen *en*, överstruket.
- 39 Härefter ursprungligen *språk*, överstruket.
- 40 *af någon svensk* tillskrivet ovanför raden.
- 41 Ordet tillskrivet ovanför raden.
- 42 Därefter ursprungligen *landsman*, överstruket.
- 43 *öfver . . . Handeck* tillskrivet ovanför raden.
- 44 Meiringen: stad i Haslital, kantonen Bern, känd för sitt turistväsen.
- 45 Därefter *en*, överstruket.
- 46 Därefter ett åter överstruket ord, möjligen *han*.
- 47 Orden egentligen i motsatt ordning men försedda med siffrorna 2 resp. 1.

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

- 48 Gerda: andra dotter till dr Edvard Ström (not 6) och kusin till Axel Kock, gift med landssekreteraren i Västerås Herman Uddén.
- 49 Rättat från *hwem*.
- 50 Bäcklunds, ändrat från -ströms: Viktor Bäcklund (1845–1922), e.o. professor i mekanik och matematisk fysik i Lund 1878, i fysik 1900, Lunds universitets rektor 1907–09.
- 51 Johanna: hushållerska i det tegnérska skolhemmet i Lund.
- 52 Pymont: tysk kurort sydväst om Hannover.
- 53 Därefter *väl*, överstruket.
- 54 Blut, Eisen: citat från Bismarck.
- 55 Därefter *tyska*, överstruket.
- 56 Roth: Rudolph von Roth (1821–95), indolog, professor i Tübingen från 1848, särskilt känd som författare och utgivare av sanskritordböcker.
- 57 Rask: Rasmus Rask (1787–1832), efter långa studieresor bibliotekarie 1829 och professor 1831 i Köpenhamn, en av den moderna språkvetenskapens grundläggare.
- 58 Westergaard: Niels Ludvig W. (1815–78), orientalist, professor i Köpenhamn från 1845. W. var en av sin tids främsta kännare av de gamla språken i Indien och Iran.
- 59 Fausbøl: Viggo Fausbøl (1821–98), professor i Köpenhamn 1878–1902, grundläggare av det vetenskapliga studiet av pali.
- 60 Fröken Dalman har hittills inte kunnat identifieras.
- 61 Jordberga: gods i Källstorps socken. Godset, med huvudbyggnad från 1600-talet, kom 1857 i släkten Stiernswärds ägo. Medlemmarna av den tegnérska kretsen var ofta gäster där hos friherrinnan Clara Stiernswärd (f. friherrinna von Nolcken, 1851–96).
- 62 Ordet tillskrivet ovanför raden.
- 63 Schlyter: Carl Johan Schlyter (1795–1888), berömd jurist, professor i Lund, bl.a. känd som utgivare av de medeltida svenska landskapslagarna, 13 band 1827–77.
- 64 Nilssons: Sven Nilsson (1787–1883), professor i naturalhistoria i Lund 1832–56, en av det tidigare 1800-talets största svenska naturvetenskapsmän.
- 65 Tornbergs: Carl Johan Tornberg (1807–77), orientalist, professor i österländska språk i Lund från 1847, bl.a. kännare och utgivare av arabiska handskrifter.
- 66 Ordet skrivet ovanför raden. – Ljunggrens: Gustaf Ljunggren (1823–1905), professor i estetik i Lund 1859–88, univ:s rektor 1867–68 och 1877–85, en av de aderton från 1865.
- 67 Ordet skrivet ovanför raden. – Fries: Elias Fries (1794–1868), professor i praktisk ekonomi i Uppsala 1834, i botanik och praktisk ekonomi 1851, med starka anknytningar till Lund.
- 68 Tegnér:s Esaias Tegnér d.ä. (1782–1846).
- 69 Agardhs: Carl Adolph Agardh (1785–1859), docent i matematik i Lund 1807, professor i botanik och praktisk ekonomi 1812, biskop i Karlstads stift 1835, medl. av Sv. akademien 1831.
- 70 Ordet tillagt ovanför raden.
- 70a Uppsatsen är Om språk och nationalitet, Svensk tidskrift 1874 s. 105–45.
- 71 Cl. Lundin (1825–1908), tidningsman och författare. L. är känd som litteratur- och teaterkritiker samt som författare av reseböcker och stockholmsskildringar.
- 72 N. Linder: Nils (eg. Nicolaus) Linder (1835–1904), lektor vid Högre lärarinne-seminariet i Stockholm från 1868. L. är känd bl.a. som författare till Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift (1882).

Bertil Ejder och Klara Wijkander

- 73 Partiet och låter . . . rätt tillskrivet ovanför raden.
74 på . . . och samt södra tillskrivet ovanför raden.
75 Ordet tillskrivet ovanför raden.
76 Ordet är ändrat från *började*.
77 père Hyacinthe: eg. Charles Loyson (1827–1912), fransk teolog, professor i filosofi och dogmatik, karmelitermunk, 1864 predikant i Notre Dame i Paris, bröt 1868 med kyrkan och exkommunicerades; 1873–74 kyrkoherde i gammalkatolska församlingen i Genève.
78 Därefter överstruket *någorlunda*.
79 Scherers: Wilhelm Scherer (1841–86), tysk språk- och litteraturforskare, hade kommit som professor från Wien till Strassburg 1872. Bland hans verk märkes Zur Geschichte der deutschen Sprache och Geschichte der deutschen Literatur.
80 Ordet tillagt ovanför raden.
81 Ändrat från *-sächs-*.
82 Koch: Karl Friedrich Koch (1813–72), tysk språkforskare och pedagog, skrev bl.a. Historische Grammatik der englischen Sprache (1863–69).
83 Witneys: William Dwight Whitney (1827–94), amerikansk språkforskare, 1854 professor vid Yale College, författare till bl.a. en berömd Sanskrit Grammar.
84 Wiséns: Theodor Wisén (1835–92) var professor i nordiska språk i Lund från 1865, en av de aderton 1878. W. var den som på allvar fick i gång arbetet på Svenska akademiens ordbok.
85 Joh. Schmidt: Johannes Schmidt (1843–1901), tysk språkforskare, professor i Graz 1873, i Berlin 1876, framstående indogermanist.
86 för öfrigt skrivet ovanför ett inklamrat *dessutom*.
87 Därefter *miss*, överstruket.
88 Steinmeyers: Elias von Steinmeyer (1848–1922), tysk germanist, professor i Strassburg 1873, i Erlangen 1877.
89 Ursprungligen *besökter*, där *t* blivit överstruket.
90 Ordet påbörjat med *genom-* på en rad, därefter helt utskrivet på nästa.
91 Därefter överstruket *ger*.
92 Ordet först misskrivet men rättat.
93 Lidforss: Volter Edvard Lidforss (1833–1910), adjunkt i nyuropeisk lingvistik i Lund 1866, professor från 1878. L. var bl.a. en framstående romanist men är för eftervärlden kanske mest känd som översättare.
94 Därefter överstruket *ställd* om att *jag*.
95 *kakotter*: plur. av (*t*)*schakå*, ord av magyarskt ursprung, om en hög, militär huvudbonad.
96 ten Brink: Jan ten Brink (1834–1901), holländsk litteraturhistoriker och romanförfattare, från 1884 professor i Leiden.
97 Härefter ett överstruket och oläsligt ord.
98 och äfven . . . *dålig* tillskrivet ovanför raden.
99 Dammen: tysken dr Johan Damm, förf. till Praktische Pasigraphie oder die Kunst mit allen Nationen der Erde correspondieren zu können, ohne deren Sprache mächtig zu sein. Von Janne Damm. Leipzig 1876.
100 Ordet tillskrivet ovanför raden.
101 Ändrat från *öfrigt*.
102 T[h]eodor Wijkander: son av dåv. översten och chefen för Värmlands regemente Th. W. och klasskamrat i Lunds katedralskola med Axel Kock. Studerade sedermera juridik i Lund och blev 1893 justitieråd.
103 Den ellefte juni; Holberg: Den 11. Junii är en komedi av Holberg, uppförd på Den danske Skueplads den 11 juni 1723.

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock

- 104 Ordet ändrat från *höra*.
- 105 I kanten är tillskrivet: Till på köpet sitter Disa nu och spelar: »Santa Lucia» – »-oh suol beato dove sorridere volle il creato!»
- 106 Därefter ett överstruket ord.
- 107 Montelius: Oscar Montelius (1843–1921), arkeolog, fil. dr 1869, svensk riksantikvarie 1907–13.
- 108 Retzius: Gustaf Retzius (1842–1919), 1871 med. dr i Lund och docent i anatomi vid Karolinska institutet, professor från 1878. R. var även verksam som etnograf, publicist och diktare och blev 1901 medlem av Svenska akademien.
- 109 Därefter *giftvit*, överstruket.
- 110 Sven Bring (1842–1931), son till biskop Ebbe Bring (se ovan not 11), jurist, förvaltningstjänsteman, gift 1876 med Lydia Maria Widman. B. gjorde sig känd som en ivrig vän och främjare av sång och musik samt en lycklig översättare av bl.a. Dantes *Divina commedia*. Hans Svenskt ordförråd, ordnat i begreppsklasser, utkom 1930.
- 111 Det nordiska filologmötet den 18–21 juli 1876 var det första i sitt slag. Ordförande var den berömda latinisten konferensrådet professor J. N. Madvig. Beretning om mötet utkom 1879, utg. av docenten dr phil. Ludv. F. A. Wimmer, som var mötets generalsekreterare. Bland de 35 svenska deltagarna upptages akad.-adj. Es. Tegnér och fil. cand. Axel Kock från Lund.
- 112 Cavallin: Christian Cavallin (1831–90), adjunkt i latin 1866 i Lund och professor i grekiska där 1875, en av Sveriges genom tiderna mest framstående och kända klassiska filologer.
- 113 familjen Beijer: Es. Tegnér's syster Anna (f. 1848) var gift med bokförläggaren Frans Beijer, Stockholm (1836–1902), av skånsk härkomst.
- 114 Ordet tillskrivet efteråt.
- 115 Härefter ursprungligen *Stockho*, överstruket.
- 116 Dammen: se ovan not 75. Tegnér's uppsats med kritik av Damms arbete finns i *Svensk tidskrift* 1876 s. 382–410.
- 117 dr Hjärne: Harald Hjärne (1848–1922), fil. dr 1872, mest känd som professor i historia i Uppsala från 1885, var 1875–76 utgivare av *Svensk tidskrift för litteratur, politik och ekonomi* (1870–76).
- 118 pasigrafien: pasigrafi är beteckning för skriftsystem, som till läsaren förmedlar skriftens innehåll utan hänsyn till dennes språk (ex. siffror, nottecken osv.).
- 119 Orden tillskrivna ovanför raden.
- 120 Därefter, överstruket, *for* e.d.
- 121 Strömmarne: doktor Ström och hans familj (se ovan not 6).
- 122 Zimmer: Heinrich Zimmer (1851–1901), tysk indolog och keltolog, docent i Berlin 1878, professor i Greifswald 1881, i Berlin 1901.
- 123 Jakob . . . Elof: se ovan not 4–5.

Bertil Romberg

Om Almqvists romankonst II

Från Amalia Hillner till Herrarne på Ekolsund

Efter *Det går an* skrev Almqvist ytterligare sex romaner, nämligen *Amalia Hillner* (1840), *Gabrièle Mimanso* (1841–42), *Tre fruar i Småland* (1842–43), *Smaragdruden* (1845), *Syster och bror* (1847) och *Herrarne på Ekolsund* (1847). De flesta av dessa arbeten kommenterade han (vanligtvis anonymt) i pressen; dessa tidningsartiklar kommer att beaktas liksom ett antal mera principiellt hållna artiklar om roman och romankritik.

1

Ekot av skottväxlingarna under *Det-går-an*-fejden hade inte dött ut, när Almqvist omedelbart före sin stora resa till Frankrike och England sommaren 1840 gav ut romanen *Amalia Hillner*, med undertiteln »Roman af Författaren till Törnrosens bok». Innehållet i *Amalia Hillner* är följande:

Den aktade godsägaren A. E. Hillner kommer på obestånd (delvis på grund av affärer med en baron Ekensparre), låtsar sig vara död och rymmer utomlands. Hans hustru, som tror honom vara död, nedkommer strax därpå med en dotter, Amalia. Utomlands byter Hillner identitet och blir baron Migneul. I tro att hans hustru är död gifter han om sig med Eugenie, änka efter baron Ekensparre, återvänder hem till Sverige och slår sig ned på det Ekensparreska godset Gräseholm. Med Eugenie får han dottern Constance; till familjen hör vidare hustruns styvsöner Oscar och Malcolm Ekensparre.

När romanen börjar har Amalia Hillner under namnet Lenoir just blivit anställd som guvernant på Gräseholm. Samtidigt undersöker Oscar möjligheterna att öppna en arvsprocess mot Migneul. I fortsätt-

ningen upptäcker Oscar att Migneul och Hillner är samma person, och Migneul får veta, att hans första hustru lever och att han vid en process kan vänta åtal för tvegifte. Under tiden har Oscar och Amalia förälskat sig i varandra. Far och dotter känner igen varandra, och en vänskaplig uppgörelse emellan Oscar, Migneul och Amalia tar sin början. Friherrinnan Eugenie dör helt lägligt, och Migneul kan under det återtagna namnet Hillner återförenas med sin första hustru. Amalia gifter sig med Oscar.

Amalia Hillner behandlar liksom *Det går an* äktenskapet; den framställer emellertid betydligt farligare åsikter, låt vara på ett mera beslöjat sätt. I denna roman är nämligen tvegiftesmotivet det centrala, något som Almqvist understryker med all önskvärd tydlighet i ett brev till Sturzen-Becker daterat Paris den 12/11 1840.

Sturzen-Becker hade anmält romanen kritiskt i Aftonbladet den 15/10 1840 och bl.a. ondgjort sig över den krångliga arvshistorien och den myckna juridiken. I brevet försvarar sig Almqvist och ger – liksom 18/1 1839 till Lénström om *Skällnora kvarn* (*Brev*, s. 131 ff) – en ingående analys av sitt arbete. Almqvist påpekar, att »Grund-ådern uti denna Roman består uti Skildringen af det psykologiska Factum, att en person kan älska flera än en, på en gång, (såsom Hillner eller Migneul älska både Eugénie och BeateSofi), och göra det på ett himmelskt, varmt och rent sätt. (Man nekar vanligen detta vara möjligt, och anser en polygamisk kärlek endast kunna gifvas i oren mening). Att *bevisa* detta som en theoretisk satts, vore onödigt, helst ingen skulle tro på ett så beskaffadt bevis; men om karaktersskildringen af nyssnämnda 3 personer är sann, hvilket jag tror ingen skall neka, så är ifrågavarande Factum praktiskt *visadt* i min lilla roman» (*Brev*, s. 156). Och i *Den sansade kritiken* framhåller Almqvist *Amalia Hillner* som »en betydlig utvecklingslänk av själva 'Det går an', vilket också går ut på en för människan påstådd rättighet, att få hysa ren kärlek och ej genom lagen nödgas att hava en oren» (SS XV, s. 422).

I romanen drivs dock icke konflikten till sin spets och – som Algot Werin påpekar¹ – något ménage à trois inrättas icke. Hillner tror sig vara änklings, när han gifter om sig med Eugénie, och denna dör, innan hon fått veta av den första hustruns existens.

Berättartekniskt har *Amalia Hillner* en viss anknytning till de stora romanerna från 1830-talet. Liksom *Drottningens juvelsmycke* börjar den som brevroman: första boken om 90 sidor består av sex brev till olika adressater. Vidare förekommer ett parti (s. 133–144), som är

Bertil Romberg

återgivet i dramatisk dialog som i de båda »fugorna» *Amorina* och *Drottningens juvelsmycke*.

Almqvist låter också i denna roman berättaren diskutera sin framställning och sina episka principer. Andra boken inledes med följande framträdande av berättaren:

Vi hava i det föregående hört historiens personer själve tala i sina brev. Visserligen kunde vi, såsom man brukar med hävder och dokumenter, hava gjort ett utdrag ur dessa brev, och blott meddelat huvudsaken åt den benägne läsaren. Men vi ville icke med vår pennkniv skära sönder en väv av tankar, som ränts upp ur skära sinnen, för att blott behålla några trådar eller giva dager åt ett naket extrakt. [...]

Det är väl sant, att vi ännu äga i vårt våld några papper till, rörande samma händelser, och kanske skola vi vid tillfälle även meddela dem. Men för närvarande måste vi taga vår tillflykt till att berätta allenast, emedan vad som närmast följer icke blivit antecknat, så mycket vi veta, utan endast nått oss genom en *muntlig tradition*. (SS XXIII, s. 97; min kurs.)

Denna berättartekniska parentes, där berättaren framhåller autenticiteten beträffande breven i första boken, och där han omnämner existensen av andra papper men också hänvisar till muntliga källor, erinrar om Richard Furumos kommentarer i inledning och fotnoter i *Drottningens juvelsmycke* (SS VI, s. 11 f och s. 158 f).²

Berättarens omsorg om autenticiteten kommer också fram i en fotnot som denna:

För att icke pikera någon, hava vi uti manuskriptet undertryckt domstolens namn, ävensom litet ändrat godsets. (SS XXIII, s. 133)

Berättaren vänder sig s. 172 till läsaren och hänvisar till ett brev från fru Hillner, som han emellertid inte vill återge in extenso av hänsyn till berättelsens rytm.

Rättfram och påträngande och med en viss berättigad självkänsla möter oss berättaren i följande passus:

Med det privilegium vi hava, att höra, se och veta allt, samt att lyssna på vad som föregår icke blott i de mörkaste, ensligaste rum, utan även i våra personers själar, men att likväl icke göra det längre eller oftare, än vi finna oss därvid; övergiva vi nu Oscar Ekensparre, med den önskan att han dock minst ett par timmar före uppgången måtte få njuta en skön sömn; samt våga oss över till Amalias lilla kammare. (SS XXIII, s. 221)

Förutom en bild av berättarens omsorger om och välgångsönsknningar beträffande sina fiktiva gestalter får vi en tillfredsställande definition av den allvetande berättarens befogenheter.

Hjältinnan själv, den 18-åriga vackra och intelligenta Amalia, presenterar sig själv indirekt men utförligt i sina brev. Hon är till en början blyg och litet osäker men avslöjar sig så småningom som synnerligen klok och kompetent. Hela tiden är hon mycket observant. Både Algot Werin och Henry Olsson har med rätta prisat Almqvists suveräna förmåga att efterbilda en kvinnlig brevstil – flickaktig, spontan, charmfull.³ Jag hänvisar till de två första breven i romanen.

Berättaren blandar fiktiva och icke-fiktiva gestalter; fru Hillner visar sig vara bekant med Atterbom, som uppenbarar sig på kvällspromenad s. 352 och skänker ett drag av dokumentärt reportage åt romansidan. På samma sätt får vi initierade och verklighetsnära skildringar från Kristianstad och Karlshamn med byggnader och invånare. Särskilt beskrivningen av den sistnämnda staden ger ett intryck av resereportage: när sällskapet åker in i Karlshamn sitter den infödda kammarjungfrun Lotta på kuskbocken och pekar ut omgivningen som en konferencier eller guide som behärskar både topografi och adresskalender med stor akkuratess:

Det här första huset vi se till vänster, straxt inom tullen vid gatans början, är Mejers. Fröken! det är samma herre, som rår om det sköna Schweitzarhuset, och som har en doktor till måg: honom har jag själv hört predika: fröken! hans make gives icke, han predikar så, att om alla ville börja predika som han, så skulle folket lyssna! (SS XXIII, s. 330)

Den husägande Mejer existerade i sinnevärlden och är brukspatron E. F. Mejer; hans måg doktorn är den blivande biskopen J. H. Thomaner som var Almqvists vän, beundrare och gynnare.

Bak denna skildring ligger också mycket riktigt minnen, resebrev och reseanteckningar som stoffkällor. Jag hänvisar till Werins inledning (SS XXIII, s. xiv) och Ester Brusewitz' uppsats »Almqvist som resenär och diktare».⁴

Liksom i *Amorina* och i *Drottningens juvelsmycke* finns det också i *Amalia Hillner* en symbolisk sammanfattningsscen; till skillnad från de båda förra kommer den alldeles i slutet av romanen och föregriper således inte utan summerar och repeterar. I *Amalia Hillner* utgöres denna symboliska scen av en dröm och i denna spelar – liksom i *Det går an* – en vigselring en viktig roll. Det är fru BeateSofi Hillner som

Bertil Romberg

för sin återfunne make berättar drömmen, som ger romanens skeende sett ur hennes perspektiv:

[Jag tyckte mig] se dig, August, död, ett lik – o Gud! – men icke ligga i en likkista, utan på ett skeppsbord; och jag såg dig vaggas på havet. En röst hördes, som sade, att blott vigselringen kunde rädda dig ifrån dina faror på jorden. Då hastade jag – i drömmen – jag sprang upp, och ut: jag flög på vågorna för att nalkas och rädda dig. Men jag hann dig icke: du uppstod på ett annat land. Där såg jag dig från stranden upptaga en annan ring, av falsk karat. Förfärad ropade jag: låt bli! låt den vara! Jag drog min egen ring av fingret och kastade den efter dig så långt – långt – så långt jag förmådde! Jag såg intet mera; men när jag vaknade, var ringen borta ifrån min hand [...]. (SS XXIII, s. 384 f)

Symboliken är tydlig nog.

Sturzen-Becker hade anmärkt på de alltför ymniga juridiska inslagen i romanen och frågat, vilken ond genius som förmått Almqvist att »sätta sånggudinnan att läsa till hovrättsexamen» (SS XXIII, s. xxi). I det tidigare nämnda brevet bemöter Almqvist dessa anmärkningar i ord, som kunde vara hämtade ur *Om poesi i sak*:

Juridik är visserligen en prosaisk affär, det skall gud veta, men för ingen del mera prosaisk än allt hvad man annars brukat till underlag eller fot för en romantisk händelse; men den är så till vida mycket värdigare att dertill användas, som den utgör en högst viktig – och dagligen allt viktigare – ingrediens i våra jordiska förhållanden. (*Brev*, s. 157)

Berättartekniskt har *Amalia Hillner* vissa föreningslänkar med *Amorina* och *Drottningens juvelsmycke* i avseende på inslag av brev och dramatisk dialog. I jämförelse med de tidigare verken ter sig dock berättaren i *Amalia Hillner* mindre subtil och mer omständlig i sina framträdanden. Miljöskildring och personteckning i *Amalia Hillner* är liksom i *Det går an* realistiska och följer signalerna från det nya estetiska programmet i *Om poesi i sak*. Däremot har fabel och intrig i den nya romanen drag av fantasteri som pekar mot följetongsgenren och Eugène Sues mysterier.

2

Under vistelsen i Frankrike 1840–1841 fick Almqvist bl.a. stoff till sin nästa stora roman *Gabrièle Mimanso*, med underrubriken *Sista mord-*

försöket emot konung Ludvig Filip i Frankrike, hösten 1840. Den utkom i tre delar november 1841–april 1842 och anges vara skriven av »Författaren till Törnrosens bok».

Underrubriken antyder huvudhandlingen och fäster romanen i tid och rum. Själva intrigen är som följer:

Den unge ädlingen Constantin de Montmorency från Normandie kommer till Paris och attraheras där av en mystisk svartklädd skönhet, Gabriële Mimanso. Gabriële, som har både franskt och arabiskt blod i sina ådror och är systerdotter till arabfursten Abd-el-Keder, tror att hennes fader blivit mördad på Ludvig Filips befallning och är fast besluten att hämnas på kungen. Men Ludvig Filip är oskyldig; i själva verket har Gabriële dragits in i en sammansvärjning av ett hemligt revolutionärt sällskap, Örngillet, som ledes av pater Ambrose Hyacinthe alias greve de Ruonville. Örngillet försöker kanalisera den revolutionära stämningen bland hantverkare och arbetare till ett häftigt upplopp, som skall störta kungen och föra Ruonville till makten och enväldet i Frankrike. Det är i själva verket Ruonville, som låtit mörda Gabriëles fader och som nu i Gabriële fått ett villigt redskap för sina planer att i samband med upploppet mörda kungen.

Ruonville avslöjas emellertid av Montmorency, som flyr tillsammans med Gabriële. Ruonville gör ett motdrag och rövar bort Gabriële, som flyr igen för att rädda kungen och upplever de livligaste äventyr under gatustriderna i Paris.

I invecklade turer är de olika huvudpersonerna än tillfångatagna, än på fri fot. Det hela kompliceras ytterligare av att Montmorency i slutet av del II får för sig att Gabriële älskar Ruonville. Han stöter bort henne temporärt och duellerar med Ruonville. I sista delen föres de nu återförenade Montmorency och Gabriële över till Nordafrika på nya äventyr – överfarten i storm är ypperligt skildrad – där bl.a. en lejonjakt ökar spänningen i tillvaron. Ett bud anländer, att Ruonville blivit vansinnig och tagit livet av sig. Montmorency och den numera pacificerade Gabriële Mimanso gifter sig.

Motiven i romanen kan man indela i två grupper. Vi finner å ena sidan en grupp motiv som väl sammanfaller med den mystiska intrigen: blodshämnden, den hemlighetsfulla skönheten, lockfågelsmotivet, det hemliga sällskapet med dubbla syften. Å andra sidan finns en grupp sociala motiv: de uppriktiga frihetsvännernas förbund, det förtryckta folket som gör uppror.

Ser man till handling och motiv finner man också, som Werin på-

pekat (SS XXIV, s. xii), att *Gabrièle Mimanso* har flera likheter med *Drottningens juvelsmycke*. I båda romanerna förekommer en sammanväringning för att mörda landets konung. Ludvig Filip har en amulett som kan sägas motsvara juvelsmycket i den äldre romanen. Den demoniske pater Hyacinthes manipulerande med Gabrièle kan i viss utsträckning jämföras med Reuterholms arrangemang med Tintomara; båda flickorna görs till instrument för kungamord. Vidare kan man se vissa likartade drag hos Gabrièle och Tintomara; de uppträder båda som rena, ovetande naturbarn, och båda har i sitt utseende något mera »felikt, än mänskligt» (s. 370; jfr s. xii).

Romanen inledes med ett företal i form av ett brev, där författaren i jagform mediterar över poesi och politik, och över medeltid och nutid. Han ställer nutidens nyanserade själsskildring contra medeltidens onyanserade och slår fast, att familjeromanen blivit vad epopén en gång varit. Efter denna inledning, som en smula har karaktär av föreläsning och väl också skall vara en liten apologi för föreningen av sensationsroman och social roman, börjar själva berättelsen.

Berättaren uppträder i romanen gärna i betryggande allvetande och lätt intrusiv vi-form – till skillnad från företalets jag-form. Exempel finner vi redan i början på första kapitlet: »Vi våga väl ej bestämt påstå [...]» (s. 11). En hissande berättarintrusion möter vi redan på s. 12 f, där berättaren låter Montmorency göra inköp hos den vackra butiksflickan Victorine. Montmorency frågar efter priset på varorna, och Victorine svarar:

»Soixante-dixhuit» ... nej en gång för alla, ehuru det bortskämmer dialogen och icke återgiver dess färg: vi måste hålla oss till den vackra svenskan; och detta, som vi beklaga, bör få gälla som en ursäkt för den mindre riktiga kostymen: hon svarade alltså ... »Sjuttioåtta frank, min herre!» (SS XXIV, s. 12)

Sedan Montmorency avlägsnat sig, gör Victorine några välvilliga reflexioner över den ståtliga främlingen och berättaren konstaterar: »Den kloka flickan hade rätt; men vi måste först se vad öde träffade den utmärkte köparen» (SS XXIV, s. 13).

Liksom i *Amalia Hillner* markerar berättaren sina berättartekniska rättigheter: »vi se oss omkring med de ögon, som läsare och författare alltid hava rättighet att äga» (SS XXIV, s. 85). Berättaren kan också hålla fram en pekpinne och pedagogiskt erinra läsaren om vissa hän-

delsor och fakta i den onekligen svåröverskådliga intrigen och likaså påminna om *hur* läsaren har meddelats dessa fakta (SS XXIV, s. 161).

På tal om sin berättelse använder sig berättaren också av vävmetaforik. Han talar om händelser, som historien måste framdraga

på det att vi må se, huru långt på vävstolen tavelväven hunnit, och beskåda några av mönstrets huvudfigurer på ännu närmare håll. (SS XXIV, s. 248)

Några sidor längre fram anknytes till denna metafor (s. 252) och vävbilden utvecklas vidare (s. 423). Berättaren talar också mera metaforfritt om »denna berättelse» (s. 250), »denna romans» (s. 280), »dram» (s. 369, 421) och kan vid ett tillfälle meddela att »Historie-skrivarens penna faller» (s. 517). En lång utläggning med blandad metaforik berör framställningen (SS XXIV, s. 280 f), där berättaren anknyter till företalets resonemang om det medeltida och granskar i vad mån framställningen hittills följt företalets principer.

På likartat sätt inleder berättaren tredje delen med en tillbakablick och analys, där berättaren förtroligt vänder sig till läsaren med betraktelser inte bara över skeende och det »amfibiska» framställningssättet av nutida och medeltida. Det utförliga resonemanget med läsaren gör dock mer intryck av apologi och koketteri än av en önskan att dra in läsaren som medskapande i verket.

Personerna introduceras lagom hemlighetsfullt för en intrigroman, där sammansvärjningar och hemliga sällskap är väsentliga beståndsdelar. Montmorency uppenbarar sig i det första kapitlets första rad och gör ett anslående intryck genom sin generositet. S. 25 presenteras han av en vän för en annan person och därigenom får läsaren veta hans namn. S. 29 f ger berättaren en lång redogörelse för Montmorencys släkt och familj. I fjärde kapitlet s. 40 står vännen Angély till tjänst med en ingående karakteristik av Montmorencys inre egenskaper i samtal med föremålet självt, och i femte kapitlet supplerar berättaren från sitt allvetande perspektiv uppgifter om Montmorencys ålder, utseende och klädsel. Via den nyfikne och förälskade Montmorency introduceras på liknande sätt den sköna Gabriële steg för steg.

Bildspråket i romanen kan någon gång tjäna till att karakterisera en romanperson. I elfte kapitlet vandrar Montmorency om aftonen på den skönt belysta boulevarden. Han är trött, osäker, orolig, och omgivningen skrämmer honom:

Sidogatorna, som mynnade in åt bulevarden, syntes honom likna svarta, farliga gap på ormar, vilka höllo sina huvuden och munnar framme vid bulevarden, men slingrade sina långa, smutsiga, ohyggliga kroppar djupt in i staden, på ena sidan, och i förstäderna, på den andra. (SS XXIV, s. 125)

Här är metaforiken anpassad till Montmorencys sinnestillstånd och given via hans perspektiv.

Berättaren själv tar också – som vi redan sett – gärna till metaforer ur sitt eget perspektiv, som t.ex. då systrarna Victorine och Seraphine beskrives:

Hon [Victorine] liknade ett fint och angenämt Scherzo vid sidan av ett Furioso, som hennes syster i sanning kunde förtjäna kallas. (SS XXIV, s. 373)

Berättarens liknelse erinrar om *Drottningens juvelsmycke* och borde vara signerad av den musikaliske onkeln.

Bland de fiktiva gestalterna i persongalleriet rör sig också flera historiska och högst verkliga figurer. Konung Ludvig Filip uppenbarar sig jämte Thiers i 23:e kap. s. 288 ff, och Louis Blanc uppträder på s. 102 f. Dessutom dyker Almqvist själv upp i den parisiska konstnärskretsen som en ogenerad, piprökande person med ett hår »vilket, utan att böra heta lockigt egentligen, dock icke kunde fränkännas karaktären av bra yvighet» (SS XXIV, s. 317). Han förklarade att han inte är artist, »endast en älskare av måleri, som av poesi och all annan konst» (s. 318). Hans namn uppfattar fransmännen som »Cilalma: ett namn, spanskt nog, för att i sig dölja simpel svenska» (s. 319). Balzac och Paul de Kock uppträder inte i romanen, men de omnämnes på s. 28.

Den utstuderade intrigen i romanen pekar mot förebilder inom trivallitteraturen, och Lamm och Böök har påvisat Almqvists intresse för romanfabrikanterna Kotzebue, Lafontaine och Spiess.⁵ Almqvists förtjusning i dessa skräckfyllda och sentimentala »lånebiblioteksromaner», som grundlagts redan under barnaåren, fick – som Werin påpekar – en ny inriktning, när följetongsromanen i sig upptog »en äldre tids romantik och begynnande naturalism i form av äventyrlighet och kvasisocial agitation» (SS XXIV, s. x). Det är också rimligt, menar Werin, att Almqvist just i Paris skulle påverkas av följetongsgenren, som då florerade med så framstående företrädare som Eugène Sue och Alexandre Dumas.

Men också andra franska diktare kan Almqvist ha haft till mönster. Han var väl förtrogen med Victor Hugo och han har uppenbarligen också känt till Balzac. Werin framhåller, att romanens början, där

huvudpersonen flanerar genom Paris gator i spåren på en intagande ung dam, mycket påminner om början av Balzacs *Histoire des treize*, som f.ö. utkommit i förkortad svensk översättning 1834. Likaledes har Pater Hyacinthe och Örngillet ett slags motsvarighet i Ferragus och »l'ordre des Dévorants» i Balzacs roman.

Bland eventuella förebilder skulle jag också på en punkt vilja föreslå Dickens. I kap. 32 skildras ett sjukrum, där de olika möblerna antar mänskliga drag och sysselsättningar:

Spegeln, med sin stora, bronserade ram, lutar sig litet framåt: den sjuka ligger och ser därpå och tycker, att spegeln böjer sig så ned av godhet; att han ser utföre, likt en läkare, med omsorgsfullhet och den deltagande frågan: »mår ni icke redan litet bättre?» Stolskarmarne, höga och förgyllda i sig själva, visa sig för den stilla fantiserande ännu längre, smärtare och välväxtare, än de verkligen äro: de taga gestalten av unga vänner, gäster, intressant folk i grön damast, som under uppmärksamhet och tystnad blott avvakta sjukdomens vändning, för att därefter börja sina hjärtliga lyckönskningar till återvunnen hälsa. (SS XXIV, s. 410 f)

Den gemytliga och litet omständliga besjälningen av möblerna påminner starkt om Dickens stil men saknar det karikatyrinslag som är en så väsentlig del av Dickens humoristiska realism. Mycket talar för att Almqvist läst Dickens. I de i England skrivna artiklarna »Qvincy Parriot» och »Qvincy Parriots gåta» finns ett omisskänneligt drag av Dickens, och Kurt Aspelin har i inledningen till *Källans Dame* citerat Almqvists plan till en roman om Qvincy Parriot. Där säger Almqvist, att romanen skall utföras »i den engelska humorismens stil, och ungefär i den moderna Skizzeformen (se Charles Boz o.fl.)» (*Källans Dame*, s. 45). Aspelin påpekar också att Dickens presenterats för svensk publik redan 1839 i tidskriften *Eos* av C. J. Lénström, som stod Almqvist nära. Tilläggas kan att Almqvists väninna Vendela Hebbe översatte *Nicholas Nickleby* (delvis) och *Barnaby Rudge* – Almqvist förmodar i brev till Vendela, »att Du har mycket ledsamt nu af Barnaby Rudge» (7/6 1844) – och att Almqvist i »Om den närvarande romanlitteraturen» (AB 19/6 1847) finner att Dickens är »otvifvelaktigt större artist» än Bulwer.

Till romanens stoffkällor hör naturligtvis Almqvists egna reseintryck, som ju också presenterades i de brev och tidningsartiklar som numera ingår i volymen *Hvad är en tourist*. Dessa hans reseintryck och hans politiska intresse präglar i stor utsträckning romanen. När

Louis Blanc framträder i romanen får han summera vad som torde vara Almqvists eget politiska ställningstagande: Han är folkets och arbetarnas vän, men varnar för väpnat uppror. Folkets fiender kommer ändå att »falla på sina egna gärningar. Ty vi skola endast möta dem med lagen, sanningen, förnuftet» (SS XXIV, s. 108).

Gabriële Mimanso fick ett tämligen kritiskt mottagande; recensenterna fann i bästa fall början lovande, men intresset svalnade med de följande delarna. Svenska Biet recenserade romanen oförmånligt i februari 1842 och Almqvist ryckte snabbt ut med ett svar, artikeln »Den omvända aristokraten» (AB 28/2 1842). Almqvist ger här en serie viktiga estetiska principuttalanden med sin definition och diskussion av »afsigts- eller tendensroman»:

Om författaren af en roman låter de der uppträdande personerna uttala maximer, läror, tänkesätt, som antingen icke stå tillsammans med dessa personers karakter i öfrigt, eller, om de det göra, dock icke vid de tillfällen, då de yttras, af någonting påkallas att uttalas: *då* är det icke i sjelfva verket, ur artistisk synpunkt, dessa personer, som i egenskap af rätta individer säga sina tankar, utan är det författaren som sjelf predikar *genom* dem och för den afsigten, att göra vissa sattsar gällande. Hans personer äro då endast automater, och hans roman en Afsigts- eller Tendensroman. Men i annat fall icke. (AB 28/2 1842)

Detta är en uppfattning, som Almqvist framfört flerstädes, särskilt i samband med *Det går an*⁶; enligt Almqvist är varken *Det går an* eller *Gabriële Mimanso* tendensromaner.⁷

3

Almqvists nästa stora roman, *Tre fruar i Småland*, utgavs i tre delar april 1842 till maj 1843; första delen utkom samtidigt som sista delen av *Gabriële Mimanso*. Både inledning och avslutning fäster *Tre fruar i Småland* i Törnrosramen; på titelbladet anges den vara av »Författaren till Törnrosens bok». Dess innehåll är en blandning av pedagogisk förkunelse, idyll och rövarroman:

Den utomordentlige informatorn Alexander Medenberg anställes hos familjen von Mekeroth på Aronsfors bruk. Han vinner med rätta det största förtroende hos alla i familjen. Sedan bruksförvaltaren Nickolson visat sig vara en skurk genom att avvika med kassan, lämnande räken-

skaperna i ett bedrövt tillstånd, ingriper Medenberg och får reda upp situationen.

Han börjar med kontoböckerna, spårar snart en förbindelse mellan Nickolson och greve Zeyton på granngodset Karmansbol (i själva verket är Nickolson greve Zeytons oäkta son) och ingriper med kraft i de trassliga förhållandena. Det visar sig att såväl greven som Nickolson underhåller farliga förbindelser med ett stort rövarband som graserar i Småland. Medenbergs blivande svåger, studenten Göran Edling och dennes karske och munvige tjänare, Jeppe Jonsson, besegrar (med något bistånd av andra) det farliga rövarbandet, som tillfångatages. Den skurkaktige greve Zeyton omkommer och den något mindre skurkaktige Nickolson omvänder sig.

Zeytons hustru, grevinnan Celestine, och kaptenskan Aurora von Mekeroth har jämte hovmarskalkinnan Ebba Abelcrona allesamma blivit änkor innan romanen är slut. Dessa sköna, ädla och filantropiska damer är de tre fruar i Småland, som gett romanen dess namn. Under Medenbergs insiktsfulla ledning bildar dessa damer ett förbund för brottsligas förbättring och startar en koloni för omvända rövare, som vårdas till bot och bättring i en småländsk ödemark.

Som synes anknyter Almqvist till idéer som han länge propagerat för och som han tidigare lagt fram i uppsatsen *Om brottsliges behandling* och i *Amorina*.

I Törnrosinledningen anges romanen som författad (eller åtminstone berättad) av Richard Furumo, som – i likhet med Almqvist – temporärt slagit sig ned i Jönköping. Richard berättar först för Frans Löwenstjerna, som sedan låtit pränta manuskriptet inne i staden för vidare befordran till Jaktlotsakademien. Själva historien är enligt Frans »ett foster dels av händelser, som hänt, dels av tilldragelser, som tilldragit sig. Efter vanligheten har Richard icke kommit ihåg sitt stackars stycke med någon titel; blott givit mig berättelsen, kapitel på kapitel» (SS XXV, s. 3).

Almqvist låter Frans kalla romanen för »det lilla infallet från södra Vätterstranden, detta Play of the Junecoping Minstrel». Härmed ges en hänvisning till en av Almqvists gamla favoriter och förebilder, Walter Scott, och längre fram i romanen nämnes mästarens namn i klartext. I inledningen diskuterar också Jaktlotskretsen olika tänkbara namn på romanen som »Sista Småländska kriget» eller »Rövarbandet vid Värnamo», vilka ju har drag av Walter Scotts namngivning.

Tre fruor i Småland är försedd med en regelrätt utgivarram, eftersom avslutningen, som fått rubriken »Akademiska tankar», presenterar Jaktsslottskretsen sedan de »tagit del av det stycke, som Frans hade skickat sina vänner ifrån södra Vätterstrandens mest förtjusande punkt» (s. 589). Herr Hugo och hans akademi avnjuter nu ett nytt brev från Frans, kommenterar romanen och diskuterar inslag som filantropi och läseri. Innan herr Hugo går in på sitt favoritområde, etymologin, tar han just upp brottets mysterium och summerar hur brottslingar bör behandlas (SS XXV, s. 600 f).

Också i denna roman är det en stundtals synnerligen närvarande och vanligtvis allvetande berättare som för ordet. Han omnämner sig i regel med pronominet »vi» men döljer sig ibland bakom »historien» eller »berättelsen». Som Frans utlovat i inledningen markerar berättaren flera gånger att namn och orter ej är samma som i verkligheten – »vi tillåta oss, att skriva ställenas namn pseudonymt» (s. 8) – vilket ju fungerar som en verifikation att händelserna verkligen har utspelats. Samma funktion har följande omständliga påpekande av en synnerligen närvarande och intrusiv berättare:

Medenberg satt redan ånyo i sitt åkdon. Men vart han nu styrde kosan eller huru han själv uppfann vartut han för sitt ändamål borde åka, det kunna icke en gång vi, hans invigde historieskrivare, ännu så länge säga. (SS XXV, s. 407)

Här är först och främst att notera, att berättaren kallar sig Medenbergs »invigde historieskrivare», vilket dels ger drag av krönikör åt berättaren, dels poängterar att det är Medenberg som är huvudperson – trots romanens titel. Mot ordet »historieskrivare» svär onekligen »banditroman» i fortsättningen på citatet; till den gemytliga (och möjligen tankspridde) berättarens försvar kan dock anföras, att båda termerna har sitt berättigande i denna roman – liksom i flera andra av Almqvists 40-talsromaner.

Liksom berättaren i *Gabrièle Mimanso* beklagade oförmågan att återge romanens repliker på franska, så förtryter det berättaren i *Tre fruor i Småland* att ej kunna återge den småländska dialekten: »Det är skada, att vi icke kunna anföras hans ordalag på dess rena dialekt, så som det lät, när han talade; därav skulle hämtas både gagn och glädje» (s. 91). På samma sätt yttrar sig berättaren hundra sidor längre fram om Ellins »östbospråk». I sammanhanget bör konstateras, att berättaren däremot hänsynslöst briljerar med sina kunskaper i tatar-

språket, som den sköna tatterskan Magdalena talar i kap. 45 (s. 478 ff). Berättaren återger en mängd av Magdalenas repliker på romani och ger en översättning till svenska i fotnoter.

Berättaren kan i sina intrusioner också konsten att lämna sina gestalter i fred. Efter att ha följt Göran Edlings perspektiv i en längre monolog, lämnar berättaren honom med följande kommentar:

Vi ämna icke följa honom på vägen; vi äro fullkomligt övertygade, att han har roligt hela aftonen. (SS XXV, s. 122)

Omsorg om läsaren ligger bakom de flesta av den allvetande och närvarande berättarens kommentarer och inlägg. Stundom vänder sig berättaren till läsaren för att s.a.s. få en iakttagelse konfirmerad: »förmodligen har även läsaren märkt, att Medenberg ej hade så alldeles orätt i denna iakttagelse» (s. 258 f). Vid ett annat tillfälle kan berättaren ta läsaren vid armen och med fast hand föra honom genom ett topografiskt samtal fram till en titelbortläggning:

För att komma in på denna stråt måste du begiva dig till det lilla Skeda: ett ställe, som sockenboerna själve kalla Skee, ja, Nottebäcks-Skee, till skillnad från Nottebäcks-Nöbble, vilket förer till Vetlanda. Jag har kallat dig du, min läsare, för att bliva desto förtroligare med dig. (SS XXV, s. 410)⁸

Berättaren gör gärna digressioner, som i vissa fall växer ut till hela små essayer eller redogörelser. Sålunda ger han i samband med Medenberg en briljant snabbkarakteristik av informatorn som typ (s. 72–73 och s. 306–308), han filosoferar över kvinnans uppfattning av den moraliska kraften hos en man (s. 304 f) och talar initierat om predikosjukan och om brottsliges behandling. Han försmår inte att beskriva ljudsensationsen av fyra fruntimmer som dricker kaffe på bit (s. 291 f).

När Medenberg första gången kommer till Jönköping får både han och romanläsaren – som Staffan Björck observerat⁹ – av ressällskapet Göran Edling en synnerligen ingående skildring av stadens topografi och av dess mera bemärkta invånare. Jag erinrar om de likartade beskrivningarna av Kristianstad och Karlshamn i *Amalia Hillner*.

Almqvist börjar romanen med »en i sin gäspande sömnighet briljant tecknad herrgårdsidyll» som Henry Olsson träffande säger.¹⁰ Det är på Aronsfors bruk och dit anländer den oförliknelige hr Alexander Medenberg. Denne introduceras via ett för honom smickrande rekommendationsbrev och ett behagligt uppträdande. Han har »ett ungdomligt, gott, ärligt ansikte, ovanför vilket det ljusa håret låg benat och

utbredde sig i lockar på bägge sidorna» (s. 15). Några sidor längre fram ger berättaren från sitt allvetande perspektiv en utförlig översikt över Medenbergs levnadslopp (s. 23–26). I fortsättningen skildras Medenberg som en i alla avseenden allt överlägsnare person, som icke står handfallen i någon situation, och som moraliskt sett är fullkomlig. Det är också huvudsakligen via Medenberg som de övriga romanpersonerna och miljöerna introduceras.

Berättarens bildspråk skiftar. I en passus kan man finna följande lyriska blomsterspråk:

Vilans timme var väl inne; men när själen känner sig spänd av uppmärksamhet på något nytt och oväntat, är det i högre andars famn, den vill sluta sig. Sömnens genius, föravskedad, får åter lyfta sina vallmobehängda korpvingar och flyga genom mörka regioner bort, långt bort igen. (SS XXV, s. 341)

Den romantiska, lätt överlastade bilden av en genius med korpvingar behängda med vallmor innehåller ju synnerligen konventionella element, som sammanblandats på ett oroligt sätt, och karakteriserar ypperligt situationen och de närvarande personerna. Det är nämligen de tre överspända fruarna, som sitter samman i en uppskruvad cenakelstämning och höjer sig till allt högre ideala rymder.

Jeppes Jonssons blodiga hyperboler och bilder betjänar sig av mera vardagliga bildkällor: »deras blod flöt som det sotigaste beck» (s. 529). Berättarens dragning till musikalisk metaforik förnekar sig icke. När det sympatiska prästgårdsfolket sitter och skalar äpplen, »gingo flickornas fingrar som tangenter i ett presto» (s. 290). Och till samma älskvärda familj återkommer berättaren med ytterligare musikalisk metaforik: »Teet serverades. Konversationen gick i adagio, larghetto och slutligen lento; såsom rätt var» (s. 314 f).

I samband med *Gabrièle Mimanso* diskuterades vissa ev. Dickensinslag, och även i *Tre fruar i Småland* är sådana tänkbara. Jag tänker i första hand på *Pickwick Papers*: när Jeppes Jonsson introduceras, är han försedd med något av Sam Wellers verbala abandon och festligt applicerade ordspråksartade vändningar – »ty allting i världen hänger på en fin tråd, sade Krøniklas, då han gjort falska sedlar och skulle hissas upp i galgen» (s. 105). Tyvärr hålles inte Jeppes ordkonst kvar på samma nivå, och komparationen med Dickens går knappast att förlänga på det stilistiska området.

Liksom i de föregående romanerna drar berättaren in levande, »verkliga» personer bland de fiktiva. Sålunda figurerar en hel hop Jön-

köpingsborgare från 1840-talet i kap. 12 och 13. Ett diskret porträtt får vi av Almqvists goda vän, författarinnan Vendela Hebbe, när Medenberg kastar en blick upp mot fönstret i Åkerhjelmiska huset i Jönköping (s. 135). Andra vittra och lärda personer omnämnes, som t.ex. Tegnér (s. 98, 101 f, 135), Peter Lorens Sellergren och Peter Wieselgren (s. 264). Stagnelius läses flitigt i *Tre fruar i Småland* och blir t.o.m. föremål för utläggning och parafrasering av grevinnan Celestine (s. 524).¹¹

Tre fruar i Småland är bitvis mycket spännande och har ypperliga miljöskildringar. De filantropiska och sociala idéerna som framläggs är i hög grad aktuella. Fouriers och hans falangstärprojekt diskuteras livligt i romanen, och i ett brev till Vendela Hebbe understryker Almqvist, att han i denna roman vill skildra »läseriet från sin *inre* och *vackra*, rena sida» (2/4 1843). Uppfattningen att brottslingen är en sjuk människa, som bör botas och inte straffas återgår ju som nämnts på den tidiga uppsatsen »Om brottsliges behandling» (1821). Att denna fortfarande kändes aktuell för Almqvist omvittnas också av det faktum, att han omtryckte den i *Monografi* (1844–1845). Werin framhåller också, att *Tre fruar i Småland* är »det sista vittra arbete vari Almqvist i större utsträckning sysslade med sina sociala och religiösa reformidéer», och Alf Kjellén behandlar ingående de sociala frågorna i romanen.¹²

Kritikerna förmådde emellertid inte visa någon större entusiasm för denna roman heller, och för säkerhets skull tog Almqvist själv upp romanen till granskning och utläggning i den stora artikelserien »De stora frågorna om paragrafmoral och själsmoral» (AB dec. 1843–jan. 1844) tillsammans med verk av Fredrika Bremer och Sophie von Knorring. Almqvist inleder sin artikelserie med att framhålla romanlitteraturens betydelse:

Romanen, såsom konstslag, har i vår tid antagit en vida större betydelse, än förr. Dess egenskap, att såsom berättelse vara vida läsbarare än en abstrakt afhandling, gör den i samma mån mera spridd, och den kan följaktligen, allt eftersom den innehåller skadliga eller nyttiga läror, utöfva en mycket större inflytelse, till godt eller ondt, på hela massor af personer, isynnerhet ungdom. Vi hysa derföre den öfvertygelsen, att romanlitteraturen borde följas med större uppmärksamhet af den offentliga diskussionen. (AB 13/12 1843)

Det är samma uppfattning av romangenrens möjligheter när det gäller folkuppfostran, som Almqvist understrukt redan i *Om Svenska uppfostringsväsendet*.

Sophie von Knorrings *Torparen och hans omgivning* och *Förhoppningar* behandlas erkännansamt, samtidigt som Almqvist frågar sig: vad är *avsikten* med hennes romaner? vilket socialt system kämpar författarinnan för – eller emot? (AB 13/12 1843). Den tämligen välvilliga granskningen av Fredrika Bremers *En dagbok* understryker att författarinnan hör »till dem, som strida för en, fastän visserligen varsam, emancipation» (AB 30/12 1843).

Recensionen av *Tre fruar i Småland* inledes med en lätt reservation: det är naturligtvis endast fråga om en redogörelse och intet omdöme. Almqvist ställer frågan hur man bäst behandlar brottslingar: genom bot eller böter? »I romanen framstår ingenting af allt detta såsom afhandling eller tendens; men såsom slutresultat kommer man afgjort till det *förra* botbegreppet» (AB 19/12 1843; jfr ovan s. 39). Romanen säges vara välkomponerad i både yttre och inre mening och i slutet får vi se »alla styckets hufvudfigurer, hvilka här på en gång presentera sig till afsked, ungefär som när ridån faller vid sista akten af en dram». Med ett eko från *Svenska fattigdomens betydelse* påpekar Almqvist, att scenerna »stå omvexlande på herrskaplighetens och folk-lifvets horisont» (AB 19/12 1843).

Almqvist uppehåller sig länge vid den »*Humanitetens seger* redan på jorden», som han skildrar i sin roman. Han glömmet dock icke bort att locka mera lättsinniga läsare:

Rundt omkring hufvud-ådern, styckets egentliga stråt, som ej af annat består än en fattig, men karaktersfast barnlärares lefnadsbana och verksamhet, vira sig, alldeles som ormarne kring en rak Mercurius-staf, eller, än bättre, som vinrankorna kring en thyrus, en skara af de mångfaldigaste äfventyr. (AB 19/12 1843)

Efter att ha redovisat de fyra romanernas innehåll och syfte understryker Almqvist, hur författaren till *Tre fruar i Småland* i motsats till de båda författarinnorna klart tar ställning för en humanare brottslingsbehandling. Människor som intresserar sig för samhället, bildningens sakförare, ordnar Almqvist på två led. Det ena partiet vill, »att när ett Ondt, ett Olyckligt, ett Misstag eller ett Brott skett, det sedermera skall perpetueras». Detta parti gör »yttre konventionella, reglementariska föreskrifter till uteslutande regel för hvad, som skall hållas för sedligt och godt». Det andra partiet står Almqvists hjärta närmast, och detta vill

att när ett Ondt, ett Olyckligt, ett Misstag eller ett Brott försiggått i världen, det, så vidt möjligt, skall botas, afhjelpas, förbättras; hvarjemte samma parti för bestämmande af sedlighetens princip jemväl tager i betraktande människans sjelfva inre beskaffenhet och karakteren af hennes själstillstånd. (AB 9/1 1844)

Till det förra partiet hör ofta företrädare för tysk och engelsk bildning. De utgör *paragraf-partiet*. Till det andra partiet hör bl.a. författare från franska reformatoriska kretsar. De utgör *själspartiet*. Och avslutningsvis kan Almquist konstatera, att fru von Knorring, »Kusinförfattarinnan», omfattar det äldre systemet eller paragrafmoralen, Almquist själv omfattar själsmoralen och Fredrika Bremer går en medelväg mellan »törnrosorna» och »kusinerna».

Samma år, 1844, anmälde Almquist en roman av den tredje samtida svenska romanförfattarinnan av format, Emilie Flygare-Carlén. Recensionen har en betydelsefull estetisk inledning, där Almquist i samband med romanens ämnesval konstaterar, att den *sociala* revolutionen medfört en viss *estetisk* revolution av enahanda art. Man gör sig ett nöje »att äfven måla obildade, lägre, till och med råa personnager, för att också en gång ställa fram sådana för sanningens spegel» (AB 10/12 1844).

I sjelfva verket består den berömda Holländska skolan inom måleriet af samma »det lägre lifvets» upptagande till artistisk behandling; och när hos oss en baron, till och med en grefve, med förtjusning kan tillhandla sig en tafla från denna skolas hand, föreställande t.ex. en gammal rynkig kärring i interieuren af en krog, skänkande i bågaren åt matroser, som redan ses vara ganska ankomna: [...] gifver han då icke sin hyllning åt någonting inom måleriets konstslag, som han, för att vara konsekvent, borde åse med lika mycket bifall inom litteraturens, inom romanens område, med vilkor naturligtvis, att saken här blifvit lika artistiskt utförd? (AB 10/12 1844)

Här skiljer Almquist således – med all rätt – på ämnesvalet (fru Carléns »läglifsromaner») och det artistiska utförandet. Det sistnämnda skall bedömas för sig och icke på grund av stoffet. Om ämnesvalet åter kunde Almquist ha citerat ur *Om poesi i sak*: »Det triviala, dåskiga och ledsamma ligger aldrig i något ämne sjelf: det är betraktarens fel. Icke en enda sten vid vägen är trivial, ingen stuga lumpen, och intet förhållande opoetiskt, det vare hvilket som helst, högt eller lågt» (*Monografi*, s. 348). Det är samma sak han pläderar för här.¹³

På sommaren 1845 utgav Almqvist romanen *Smaragdbruden*, som är försedd med underrubriken »Följderna av ett rikt nordiskt arv». Som de andra 40-talsromanerna anges den på titelbladet vara av »Författaren till Törnrosens bok». Dess innehåll kan summeras såhär:

Den ädle men fattige ynglingen Gustaf Carl Mannerskog promenerar på Djurgården i Stockholm, då han attraheras av en skön okänd flicka och följer efter henne. På Blå porten hittar han en adress och resterna av ett brev, som han förmodar den sköna glömt. Brevet ger egendomliga anvisningar om hur man skall kunna få tag i dels en nyckel, dels ett skrin med viktigt innehåll. Mannerskog bestämmer sig för att följa anvisningarna och hamnar härigenom mitt i en äventyrlig intrig. Han lyckas komma före några okända skurkar och få tag på en mässingsnyckel, som passar till ett skrin, som är gömt på Katarina kyrkogård. Där blir Mannerskog instängd, men räddas från sina förföljare av en välvilligt inställd gengångare. I en effektiv drömscen får Mannerskog denna natt också möta Kristian Tyrann och hans 94 offer från Stockholms blodbad.

Det hemlighetsfulla skrinet visar sig innehålla en redogörelse för den rike Jonas Lamberts liv, framgångar och miljoner, jämte en uppgift om var Lamberts testamente finns. Dessutom innehåller skrinet 100.000 riksdaler kontant. Den rättrådige Mannerskog vill överlämna skrinet till den sköna okända, som han misstänker är rätters ägare, och lyckas spåra upp henne som en av två tyska damer. De har emellertid redan lämnat Sverige.

Mannerskog far till Hamburg och lyckas finna damerna, som ger ytterligare upplysningar om de Lambertska miljonerna, som en av dem, den sköna Isabella, är arvtagare till. Efter diverse förvecklingar med skurkaktiga bankirer och presumtiva medarvingar får den rättrådige Mannerskog till slut både Isabella (=Smaragdbruden) och miljonerna.

Stoffet till Almqvists roman är autentiskt såtillvida som de Lambertska miljonerna och arvstriderna verkligen var en realitet. Särskilt i januari 1845 var de aktuella; det gjordes bl.a. en framställning direkt till Kungl. Maj:t i frågan.

Romanen berättas av en i stort sett allvetande och stundom synlig, ibland påträngande berättare. Denne berättare visar – liksom i Almqvists övriga 1840-talsromaner – drag av omständlighet och koketteri,

vilka blir till självändamål, som t.ex. när han avslöjar huvudpersonens namn på följande sätt:

Vi hava sett, att herr Gustaf Carl Mannerskog – ty varföre skulle vi ej låta läsaren veta hela hans namn? – [. . .]. (SS XXVIII, s. 16)

eller när han avslutar en modebetonad redogörelse för den sköna okändas klädsel med orden: »men vi förstå icke den saken» (s. 19). Berättaren summerar i slutet på andra kapitlet om den så förstrött presenterade Mannerskog och hans ställning i den kommande berättelsen:¹⁴

Vår unge aftonvandrare, som utgör huvudmannen i vår berättelse, och vars sällsamma öden vi – av en orsak, vilken i det efterföljande skall bliva klar – fått oss oundvikligen förelagt att skildra, hade redan med sina goda ögon upptäckt [. . .]. (SS XXVIII, s. 20)

Berättaren arbetar också med sekundära berättare (t.ex. s. 200 ff, 237 ff) och återger förutom de för intrigen viktiga dokumenten också ett par brev från grevinnan Augusta (s. 418 ff, s. 441 f). Grevinnan Augusta återger i sin tur (s. 424 ff) en redogörelse i jagform av en av de dödssjuka skurkarna, vilken i sin tur återger monologer av sina kollegor. Här finner vi sålunda den kinesiska asken som mönster för en berättarteknik med upp till tertiära och kvartära berättelser.

Sitt längsta och väl mest förbluffande framträdande gör berättaren på romanens sista sidor, där han för ett långt resonemang med läsaren om Mannerskogs eventuella vidare öden. Hur det gick för de övriga personerna är en annan historia och berättaren slutar:

Således, min läsare, stanna vi nu. Och då du gjort mig det nöjet att följa mig förbi så många tryckfel och andra fel, om vilka vi öppenhjärtigt skola språka när vi komma för oss själva, så låt mig vid avskedet få bjuda dig ett glas uppriktigt sodavatten, eller två, hos Carlmarkens! Behagar du saft uti? (SS XXVIII, s. 476)

Almqvist hade, som bekant, tidigare lagt stor vikt vid konsten att sluta stycken. Men man kan knappast säga, att han gör det i denna roman, där han låter berättaren förklara för läsaren, att det icke hör hit hur det gick för personagera. Läsaren bjuds på sodavatten och saft, men han inviteras inte längre till att bli medskapande i verket som när Almqvist höll sig till den romantiska estetiken av Schlegels märke.

När det gäller konsten att *börja* stycken är däremot Almquist fortfarande noga. Romanen börjar på ett stimulerande, hemlighetsfullt sätt med att en ung man följer efter en okänd mystisk skönhet och därigenom dras in i en äventyrlig intrig. På samma sätt börjar *Gabrièle Mimanso* och båda romanernas upptakt finns, kan man säga, utarbetad i ett novellartat kåseri »Promenad på Norr. Den förlorade Vermändskan» (AB 28/5, 4/6, 11/8 1842).

Också i denna roman visar sig berättaren vara en vän av digressioner (ex. s. 9 f, s. 62–67, etc.) och han förstärker och förtydligar intrigen med hjälp av drömmar (s. 18, 84 och 414).

Som framhållits, har Almquist haft ett autentiskt stoff att brodera vidare på och som förebilder har man också pekat på Eugène Sues romaner *Den vandrande juden* och *Paris mysterier*. I *Den vandrande juden* är det bl.a. fråga om ett ofantligt stort arv, och den ädle huvudpersonen i *Paris mysterier* har oändliga summor till sitt förfogande. Man erinras f.ö. om Dumas greve av Monte-Cristo, som ju vanligtvis bär några miljoner på sig i fickpengar.¹³ I Almquists roman har Isabellas moder onekligen tendenser åt det hållet:

»Vi hava för närvarande inga behov», svarade hon graciöst, och uppreste sig till hälften i och för avskedstagande. »Det torde likväl vara några småsaker vi hade att i förbigående ordna», slöt hon, »och ni kan ju skicka mig åtta miljoner mark banko, eller tio, i fall ni så tycker». (SS XXVIII, s. 309)

Man vill – när det gäller romanens författare – gärna tala om lek med pengar i sammanhang som dessa. Det Lambertska arvet rör sig i romanens version om över femhundra miljoner i kontanter, och som ofta framhållits, är det möjligt, att Almquist – vars ekonomi var i ett bedrövligt tillstånd – vederkvickte sig med att bolla med fiktiva guld-miljoner.

I några fall sliter sig berättaren från de privatkapitalistiska lycko-drömmarna och tar upp samtida och samhällliga företeelser till kritisk granskning. Han angriper en passant läseriet, föreläser om kvinnans rätt till uppfostran och bildning och ger en kort men brutal bild av prostitutionen i Hamburg.

Romanen fick i stort sett dålig kritik; en anmälare kallade *Smaragdbruden* »det erkänt sämsta af herr A:s arbeten». Almquist ingrep med en – osignerad – recension i Jönköpingsbladet och försvarade romanen. Artikeln (JB 30/12 1845) är ur många synpunkter intressant. Almquist väljer nämligen bl.a. att förbättra sin roman – som så många

ansåg orimlig och verklighetsfrämmande – genom att plötsligt karakterisera den som en *parodi* på den osannolika följetongsromanen. *Smaragdbruden* har »till hufwudändamål att utgöra en parodi på Eugène Sues bekanta roman *Den wandrande Juden* och till en del kanske äfven *Les Mystères de Paris*» (JB 30/12 1845). Han utvecklar så närmare detta och visar övertalande att

det singuliera i händelserna gå till samma öfwerdrifter som i *le Juif errant* och *les Mystères*, blott med den skillnaden, att i den godmodiga parodien alla de utomordentliga tilldragelserna hafwa en ytterst glädtig, innerlig, hjertlig och warm karakter, i stället för att de hos Sue nästan alltid tillhöra det ohyggliga, gräsliga och afskyvärda slaget. (JB 30/12 1845)

Som hastigast gör Almqvist en översikt med anknytning till delar av sitt övriga författarskap för att visa, att han kan skriva realistiskt, när han bara vill. Han framhåller att författaren i sådana verk som

t.ex. *Araminta May*, *Grimstahamn*, *Målaren*, *Ladugårdsarrendet* o.a.d. wisat sig wara så fullkomligt hemma i vårt lifs wanliga och allmänt werkliga natur, att han icke i *Smaragdbruden* på flera ställen behöfde springa öfwer grän-sorna för det wi hålla för troligt, antagligt och rimligt, om han icke haft en satirisk och parodisk mening med denna komposition. (JB 30/12 1845)¹⁸

5

Romanen *Syster och bror* med den eggande underrubriken »En av Stockholms hemligheter» omnämnes i en blänkare i *Aftonbladet* 11/12 1846, började utkomma i häften i maj 1847 och förelåg färdig en månad efteråt. På titelbladet genrestämmer verket som »Romantiserad berättelse» och anges vara av »Författaren till *Törnrosens bok*». I de inledande kapitlen återvänder Almqvist till 1790-talet, den tid han så förtrollande skildrat i *Drottningens juvelsmycke*. Innehållet kan sammanfattas sålunda:

Hittebarnen Jakob och Helena omhändertages, först av en män-niskovänlig borgarfru och senare av ett barnlöst grevepar. De växer upp och förälskar sig i varann, men vet inte om de är syskon eller ej. Det gäller nu för det unga paret att få reda på sina riktiga föräldrar för att därigenom komma till klarhet om huruvida deras kärlek är incestuös eller icke. Allehanda förvecklingar försvårar spaningarna efter de okända föräldrarna och sänder kontrahenterna på resor till Dan-

mark och sist till Italien, där klarhet nås och de unga tu blir vigda.

Almqvist har som synes sammanfogat två ytterst populära motiv, hittebarnsmotivet och syskonkärleksmotivet. Därmed har han, som Olle Holmberg uttryckt det, »kunnat fylla ganska stora anspråk på en invecklad och känslösam intrig» (SS XXIX, s. vii). Motiviska förebilder har Almqvist kunnat finna hos kapten Marryat och Eugène Sue (jfr denna uppsats s. 61 f) – för att nu inte tala om Dickens *Oliver Twist* – när det gäller hittebarnsmotivet. I fråga om syskonkärleksmotivet har Olle Holmberg uppmärksammat nära motiviska likheter med August Lafontaines till svenska översatta *Bror och syster eller ånger och försoning* (1821).

Som vanligt i Almqvists fyrtiotalromaner för en allvetande berättare ordet. Denne berättare ter sig emellertid betydligt mindre närvarande och påtaglig än i de övriga romanerna. När han visar sig, är hans pronomen pluralis majestatis.

Liksom i tidigare romaner låter Almqvist sin berättare framhålla, att han stöder sig på olika autentiska källor. När Jakob är i Köpenhamn påpekar berättaren, att den unge mannen i brev hem gav »till känna riktningarne av sin resa, vilka planer han hade, huru han ofta bedrogs i sin förväntan, men likväl åter fick hopp. Vi skola av sina skäl meddela det huvudsakliga av innehållet» (SS XXIX, s. 117). Berättaren talar också om när hans källor sinar (s. 138) eller tar slut (s. 131).

Han markerar sin ovetenhet: »Vad som utgjorde ämnet för samtalet emellan honom och unga Jakob, kunna vi visserligen förstå; men varje ord därav har icke blivit bekant» (SS XXIX, s. 152; jfr s. 151). Berättaren har emellertid inte bara Jakobs brev att stödja sig på; han återger också ett långt dokument, där den olyckliga Elise i jagform berättar om sina provningar (SS XXIX, s. 156–198); alltså en inlagd jagberättelse.

Liksom i de tidigare romanerna låter Almqvist berättaren understryka autenticiteten i sitt verk genom att framhålla, att vissa person- och ortnamn inte utsatts. Sålunda finner vi fotnoter av sådant innehåll: »Namnen i Elises papper hava vi ansett böra supprimeras» (s. 157) och ännu tydligare: »Vi hava undertryckt stadens namn, där baron W*** gick ombord, för att ej röja i vad trakt hans egendom låg» (SS XXIX, s. 262). Berättaren talar vidare om »den berättelse vi skola meddela» (s. 5), liksom han kan konstatera, att något »ligger utom denna berättelses omfång» (s. 222).

Berättaren gör gärna digressioner; jag nämner som exempel hans funderingar om *pauvres honteux*. I samband med den litteraturintresserade baron August gör berättaren en lång digression med aspekter på det litterära läget i Sverige omkring 1810, då fosforismen gjorde sin entré. Denna digression kan helt enkelt betraktas som ett litteraturhistoriskt dokument, där Almqvist blickar tillbaka på och försöker bestämma sin ungdoms modernister nära fyrtio år efteråt. Han jämför också det litterära läget med det politiska efter franska revolutionen och menar, att fosforisternas inkonsekvens

bestod däruti, att de nekade statens utveckling politiskt till samma frihet, efter människokärlekens sanna fordringar, som de dock, åtminstone från början, velat göra gällande i poesien: de blevo absolutister och ultras; och deras poetiska nyans, romantiken, fick därigenom det vanrykte om sig, att vara en sångarskola för vidskepelsens och autokratiens räkning. (SS XXIX, s. 84 f)

Almqvists tolkning av fosforisternas – och romantikernas över huvud taget – med åren tilltagande politiska konservatism är något han ofta återkommer till. Att han var nöjd med de synpunkter han redovisat i *Syster och bror* framgår av att han ordagrant citerar ovanstående passus och lite till i sin tidningsartikel »Några ord om herr Atterbom» (AB 3/7 1847).

Vad miljöskildringen beträffar, excellerar Almqvist i överdådiga topografiska beskrivningar, dels av sitt älskade Stockholm, dels av Köpenhamn. I den sistnämnda staden var han väl hemmastadd efter sitt nästan halvårslånga uppehåll där vinterhalvåret 1845–1846. En liten digression om Stockholm, dess olika stadsdelar och dessas respektive karaktär bör framhållas (SS XXIX, s. 4). Här framställes de lägre folkklasserna som genuina och karakteristiska, medan herrskapsfolket överallt har samma prägel. Det är en språkgeografisk betraktelse med ett eko från distinktionerna i *Svenska fattigdomens betydelse*.

Syster och bror fick ett blandat mottagande; även i detta fall ryckte Almqvist ut med en egen recension, som publicerades (anonymt) i Aftonbladet 10/8 1847. Post-Tidningens recensent hade ondgjort sig över en av romanpersonernas uppförande, vilket han med rätta fann förkastligt. Men, menar Almqvist, detta kan aldrig bli »skäl till anfall emot den förevarande romanen, som endast berättat händelsen, men för ingen del lofordat den. Baron Adolf Emil framställes utan skon-samhet såsom en skurk i alla de afseenden, der han så uppför sig».

Almqvist gör i sammanhanget följande principiella inlägg, som är synnerligen rimligt:

När det är frågan om den verkliga historien, förekomma, såsom hvar och en vet, en stor mängd fakta, hvilka genom beskaffenheten och sin psykologiska natur äro i hög grad intressanta, färgrika, märkvärdiga och egnade att kasta ljus öfver människosjälen och hjertats hemligaste veck; men att de derföre samtliga utgöra goda och förträffliga saker, har väl ingen påstått. Inom konsten, der afskildringen är trogen, är saken densamma. Men säger man derföre, att ingen berättelse om sådant får ske? Skall i den faktiska historien, likasom i dikten, ingenting annat än blott det goda vara att omtala och skildra? En så grof orimlighet har man ännu aldrig hört påstås: med dess antagande skulle hvarken historia eller diktning finnas, och menskligheten, inom hvars krets både godt och ondt af tusende slag gifves, skulle icke kunna belysas, ej göras känd, icke studeras. Hvad man eger rätt att fordra från en sann moralitets sida, är deremot, att det mer eller mindre onda, som berättas, icke i framställningen finner försvar, utan framlägges för hvad det är. (AB 10/8 1847)

Efter dessa kloka estetiska och moraliska inlägg går Almqvist över till en synnerligen personlig och något jämrande framställning, som inte saknar paranoiska drag. Han anser, att hans verk alltid upptas illa och att hans intentioner alltid missförstås och tolkas till det sämsta.

6

1847 gav Almqvist ut ännu en roman, *Herrarne på Ekolsund*, som började utkomma häftesvis på sommaren enligt en välvillig blänkare i Aftonbladet 21/7 1847. Romanen ingick i serien »Nya Svenska Parnassen», som utgavs av den driftige N. H. Thomson; om tillkomsten av denna serie berättar Emilie Flygare-Carlén underhållande i sina *Minnen af svenskt författarlif*.

Herrarne på Ekolsund tillskrives på titelbladet »Författaren till Törnrosens bok». Underrubriken »Roman från medlet af förra århundradet» ger en tidsbestämning, som sedan i texten preciseras till 1743. Innehållet är som följer:

Grevarna Robert, Clas, Tage och Åke Thott är bröder, och var och en av dem vill bli ägare till slottet Ekolsund. Detta slott, som tidigare tillhört ätten Thott men indragits till kronan under Karl XI:s reduktion, har kung Fredrik I skänkt till sin f.d. älskarinna riksgrevinnan Hedvig Taube.

Bröderna Thott smider var för sig utstuderade planer för att komma över slottet: Robert försöker genom magi (ett förtrollat porträtt) förmå Hedvig att lämna honom egendomen; Clas är förlovad med Hedvigs sköna förtrogna Marie Susanne och anser sig ha fått löfte att bli riksgrevinnans arvtagare; Tage förlovar sig med dottern till den tämligen skurkaktige förvaltaren på Ekolsund; Åke tänker gifta sig med en rik änka för att med stora pengar bakom sig kunna återfordra slottet från kronan.

De olika planerna utvecklas, kombineras och motarbetas på sinnrika sätt; äventyrligheterna ökas starkt av att bröderna på olika vägar kommer i beröring med en mäktig och vitt förgrenad tjuv- och falskmyntarligen, som har goda förbindelser med polisen och dessutom kanaler högt upp i samhället. Slagsmål, bortrövanden och fängslanden, ritter hit och dit blir huvudpersonernas lott; särskilt bör framhävas en ståtlig skärmytsling vid Kungshatt, där bl.a. ett band lassokastande rövamazoner deltar. – Den fryntlige gamle kung Fredrik träffar under en jakt samman med bröderna Thott med damer och visar sig känna till alla planer.

Intrigerna fortsätter emellertid, så småningom blir Åke Thott mördad och man får veta, att riksgrevinnan håller på att långsamt förgiftas. Till slut gör kungen slag i saken och bestämmer, att Ekolsund skall bli fideikommiss åt hans och Hedvig Taubes äldste son. De överlevande grevarna Thott soulageras på skilda sätt.

Som synes är brödrafejdsmotivet huvudmotiv; runt detta draperas en hel serie populära motiv som förväxlingsmotivet, förgiftningsmotivet, bördsmotivet, triangelmotivet i ett stort antal variationer, motivet med den hemlighetsfulle främlingen etc.

Det är f.ö. frappant hur Almqvist i sina sista romaner återvänder till den historiska romanen. Liksom *Syster och bror* tidsmässigt har anknytning till *Drottningens juvelsmycke* så utspelas *Herrarne på Ekolsund* liksom *Amorina* under frihetstiden.

Detta romanstoff presenteras av en allvetande berättare i tredje person. Berättarens närvaro är tämligen sporadisk, han håller en inte alltför påträngande kontakt med läsaren medelst apostroferingar och erinringar; han framträder några gånger med kommentarer till sin berättelse. Han fastslår tidigt:

Hela denna berättelse är, till skillnad från filosofers reflekterande arbeten, egnad åt beskrifningen af en kedja äfventyr blott. Dessa äfventyr kunde

visst också gifva ämne till många och märkvärdiga betraktelser. Men vi öfverlåta dem åt andre, och gå, för egen del, endast till händelserna. (I, s. 16)¹⁷

Berättaren påpekar förtroligt att »innan vi kunna omtala hvad här tilldrog sig på tisdagsnatten, måste vi först se oss litet omkring på något nyss föregående» (I, s. 38). Vidare förekommer ett längre berättarframträdande (II, s. 49 f), där berättaren från sitt allvetande perspektiv med fryntliga kommentarer berör vad två romanpersoner avhandlar och vänder sig direkt till läsaren med synpunkter på de olika kärleksparens situation. En allusion på Geijers berömda slagord om folkets historia som dess konungars avslutar; onekligen en ironisk kommentar eftersom Almqvists hela politiska inställning är den motsatta. Berättarens inlägg är närmast ett kåseri, men ett kåseri som i längden synes mala tomgång.

Det sociala och politiska engagemanget hos berättaren är föga påträngande men kan dyka upp i hans kommentarer, som när han påpekar, att de

utvecklingar i filantropisk social mening, [...] som i vår epok äro så väl på sin plats, dock icke skulle anstå i och för berättelser om saker för hundra år tillbaka [...]. (I, s. 260).

Man har den känslan att Almqvist genom berättarens betraktelser vill föregripa anklagelser för otillräckligt engagemang. Berättarens framträdanden i romanen visar honom annars vanligtvis som den gemytliga vägvisaren genom intrigens stundom minst sagt snåriga och dunkla landskap. »Vi påminna oss», »Vi erinra» är diskreta anvisningar, likaså: »Läsaren påminner sig af det föregående» (II, s. 245). Stundom visar berättaren framåt: »Den hyggliga utläningen började då omtala hvad vi skola höra i det följande» (I, s. 60). Berättaren kan också avböja att ge upplysningar: »Lotta de Croen, hvilken genom olycksfall, som här icke hafva rätta rummet att förtäljas [...]» (I, s. 301; jfr III, s. 34).

Däremot är berättaren i hög grad meddelsam om hur det gick för romanpersonerna. Om berättaren i *Smaragdbruden* gjorde det lätt för sig genom att suveränt förklara att romanpersonernas fortsatta öden inte hör hit, så tar berättaren i *Herrarne på Ekolsund* skadan igen genom att ge en fyrasidig slutrevy, där personnagernas slutöden granskas, från riksgrevinnan ända ned till källardrängen Bastian med mormoder. I sin sista roman väljer alltså Almqvist det sätt att sluta stycken som

innebär att säga allt och läsaren erbjuds varken medarbetarskap eller saft.

Liksom i de övriga fyrtiotalromanerna lägger Almqvist stor vikt vid miljö och topografi. Hans miljöskildring är fin och levande; Stockholm och dess omgivningar tröttnar Almqvist aldrig på att förälskat skildra. Jag pekar på skildringen av Drakens gränd och dess märkliga förvandlingar som inleder romanen (I, s. 5 f) eller den topografiska skildringen av Kungshatt, som inleder den stora skärmytslingen med det kvinnliga rövarbandet (II, s. 114 f).

Frihetstidens miljö levandegöres också medelst litteraturanvisningar. Swedenborg omnämnes, man sjunger Sinclairsvisan (III, s. 250) och underbart nog håller kung Fredrik en kort betraktelse över svensk poesi:

flere af er torde kunna anföra sköna saker efter Turturdufvan i Norden? eller ur Sofia Brenner, Dahlstjerna, Runius, Frese. Och jag tillstår det. Men jag har mera smak för några af Dalins vers och hans Argus, så bitande han är, har roat mig. (II, s. 276)

Likaså visar sig mördaren Snakenberg väl orienterad i den moderna svenska vitterheten och bär med sig nyutkommen litteratur:

Jag har ganska säkert med mig »Den sörjande Turturdufvan», som nyss skådat ljustet, och som jag aldrig går utan. Få se? nej: det måste vara »Sagan om Hästen»; med den kan man också hafva en idyllisk stund. (III, s. 255)

I början av första delen ger berättaren en lång och omsorgsfull bakgrundsteckning, där bl.a. den inrikespolitiska situationen och kampen mellan hattar och mössor tecknas (I, s. 39–44); i övrigt visar Almqvist som sagt knappast något större intresse för politiska eller samhällsliga spörsmål i denna roman; möjligen kan man, som Kurt Bergengren¹⁸ föreslagit, stundom se den fryntliga och emanciperade porträttnålarinnan Agnes Pasch som en lätt och älskvärd parodi på Sara Videbeck.

Inlagda brev förekommer (I, s. 110, II, s. 316, III, s. 271, 394).

Språkligt och stilistiskt noterar man nybildningen »kolibradoseri» (II, s. 93) bildat efter Holberg och karakteriserande en bluffande hovjunkare. Bildspråket är i denna roman föga framträdande med undantag för den zoologiskt sett olyckliga bilden: »Mademoiselle Wefverstedt hade i detta ögonblick utseendet af en liten lejoninna, färdig att skaka manen» (III, s. 52).

Herrarne på Ekolsund blev Almqvists sista roman; efter denna följde

endast omtryck av *Murnis* och av *Det går an*, som båda fick plats i imperialoktavupplagans tredje band 1850.

Herrarne på Ekolsund mottogs kyligt av publiken och vresigt av flertalet recensenter. Särskilt hårt for den unge S. A. Hedlund fram, som levererade en förintande kritik i *Dagligt Allehanda* 10/12 1847. Hedlund inleder sin recension med att notera förändringen i Almqvists författarskap, hur det fantastiska elementet, som förr var naturligt, nu »blifvit sökt, tvunget, maniererad». Hedlund påpekar osannolikheterna i händelseförlopp och miljöteckning, och säger sig icke ha »sedan Lafontaines och Frih. v. Bilderbecks tider läst någonting så sökt och onaturligt». Han visar t.ex. hur »råa bofvar» talar ett sirligt och bildat blomsterspråk. Hedlund finner helt enkelt romanen tråkig och slutar:

Genomläsningen efterlemnar en känsla af tomhet, hvartill kommer vemod och sorg, vid minnet af hvad denne författare för oss en gång varit och vid tanken på hvad han *kunde* vara. (DA 10/12 1847)

Recensionen har onekligen drag av en nekrolog över ett stort författarskap, och den torde vara symtomatisk för hur man betraktade Almqvists sista romaner i litterärt intresserade kretsar.

I sin långa replik tar Almqvist först fasta på vad Hedlund yttrat om hans författarskap som helhet och konstaterar, att huvudsumman av Hedlunds anmärkningar »består deruti, att hvad jag skrifver, icke innehåller hvad Hr. H. väntat af mig» (DA 4/1 1848). Försättningen av Almqvists försvar är av ganska sofistisk karaktär och rör sig huvudsakligen vid sidan av de frågeställningar som Hedlund aktualiserat.

Emellertid hade Hedlund vidare konstaterat, att tidens smak förändrats och att den inte längre älskar den »romantiska poesien af ett orientaliskt fantasteri, som tillhör Almqvists sånggudinna». Tiden vill i stället ha »trogna skildringar af gator och gränder, af tjufvar och cellfängelser, i förening med lämpliga beskrifningar på någon ångapparat eller bomulsfabrik. De Holländska naturmålningarne hafva utträngt de Rafaelska madonnorna» (DA 10/12 1847). På detta replikerar Almqvist, att Hedlund bör inte bara tänka på vad han kallar

den »Holländska skolan», bakom hvilket stora namn hela det artistiska parti bland våra skriftställare, som i sina berättelser endast vilja hafva den yttre, jordiska verkligheten, utan poetisk uppfattning och belysning, söka skydda sig sjelfva; ehuru det tekniska ordet Holländsk skola, i äkta mening, härvid är ganska oegentligt att bruka. Det platta, tråkiga och opoetiska, som uppen-

barar sig i sådana efter den yttre naturen ensamt gjorda skildringar, må tillhöra ett modetycke under de sednaste åren; men denna blott ytliga natur-sanning, med alla sina beskedliga maximer till andligt öfverlag, intager dock så obetydligt, att den gemenligen glömmes dagen efter sedan den blifvit inhemtad [...]. (DA 4/1 1848)

Det gäller om såväl Hedlund som Almqvist, att ingen av dem be-svärar sig med några definitioner – vilket för all del underlättar polemiken – och vidare, att båda herrarna tycks ha glömt bort artikelserien om paragrafmoral och själsmoral (se särskilt ovan s. 44 f) och framför allt *Om poesi i sak*.

7

Redan i den artikel med vilken han började sitt medarbetarskap i Aftonbladet diskuterar Almqvist hur romanen och dramat skall kunna reformera familjelivet och han understryker, att poesien »kan blifva ett högst betydligt medel för Folkuppfostran, om den rätt utföres och sannt artistiskt behandlas» (AB 5/1 1839).¹⁹ Här finner vi inte bara en samhällssyn, som förebådar *Europeiska missnöjets grunder* och *Det går an*, utan också flera viktiga drag i Almqvists nya estetik: kravet på realism, tanken att litteraturen kan förändra och förbättra samhället (uttrycket tendenslitteratur användes dock icke) och samtidigt en uppfattning om konstens och konstnärens hemlighetsfulla intuition. Här förbereds hans stora estetiska uppsats under detta år, *Om poesi i sak*.²⁰

I samband med *Det går an* och *Gabrièle Mimanso* har Almqvist flerstädes diskuterat tendens- och »afsigtsromanen». Detta problem – liksom frågor om den moderna romanens omfång, teknik, moral, återkommer bl.a. i de principiella romanartiklar 1846–1849, som här nedan skall behandlas.

I den viktiga »Några ord om romankritiken» (AB 17/10 1846) går Almqvist till attack mot en uppsats i tidskriften Frey om den moderna romanlitteraturen. Uppsatsen i Frey angriper häftigt »vår tids romaner i allmänhet, framför allt de franska, med Sues 'Vandrande Jude' och Dumas's 'Grefve af Monte Christo' i spetsen» och betraktar dem som orimliga och osedliga. Mot detta reagerar Almqvist: »Man kan ur högre artistisk synpunkt hafva åtskilligt att anmärka emot Sues, Dumas's, Dudevants o.a. kompositioner; men förf. fäster sig namligen vid det

'frivola' i dem.» Förstår han då inte, »att ett moraliskt motiv som oftast ligger till grund för Sues framställningar» och att dennes välustingar skildras icke »i gillande eller ens ursäktande mening, utan tvertom, i negerad sens».

Vidare framhåller Almqvist, att i samtidsromaner av rang »finner man nästan aldrig några *omöjliga* tilldragelser, men visserligen många *ovanliga*. Hvarje händelse i den verkliga världen är en specialitet, aldrig fulltlik en annan». Vad vill egentligen företrädarna för kritik-charlataneriet?

Framställer diktaren händelser af det slag, som ske alla dagar och rundt omkring oss, så ropas på trivialitet. Men innehåller hans berättelse sådana saker, som, oaktadt fullkomligt möjliga, dock sticka af från alldaglighet och en allmännare vanlighet, så skrikes på orimlighet. (AB 17/10 1846)

Detta är varianter på resonemang som förs både i *Om poesi i sak* och i *Den sansade kritiken*. I slutet av artikeln kommer Almqvist något in på frågan om tendens och roman. Kritikastern uppträder, säger han,

med en bokstafspatriarks syrliga uppsyn och uttalar sitt anathema emot det glada, derföre, att slikt skall vara ytligt! Men visar sig något allvarsamt och reflexivt, då för grymmar han sig emot det; ty det innebär »tendens»! det är satsmakeri inom konsten! Ingendera får vara. (AB 17/10 1846)

»Afsigtsromanen» diskuteras mer principiellt i en recension av Freys nästa häfte (AB 14/12 1846), som Ruben G:son Berg attribuerat till Almqvist.²¹ Här menar recensenten bl.a. att det icke kan förnekas, att konsten »lider genom afsigtsmakeri och behöfver rensas från det ofog, som många författare drifva med oartistiska tendensers inympande på sina arbeten». Men frågan är svår, och recensenten lovar, att vid tillfälle återkomma till närmre belysning av ämnet.

En sådan belysning föreligger onekligen i »Om den närvarande romanlitteraturen» (AB 17/6, 19/6 1847). I denna ypperliga studie resonerar Almqvist ingående, utförligt och pedagogiskt om romanlitteraturens utveckling, därmed sammanhängande problem och då främst frågan om tendensromanen. Han försöker definiera vad tendenslitteratur är och kommer så småningom fram till att det är fråga om stycken, där reflexioner, satser, tankar osv. står på »ett visst sätt». Och så visar Almqvist »hvaruti [. . .] detta vissa sätt består»:

Om reflexioner i ett konststycke (roman eller annat) yttras af uppträdande personer, utan att det tillhör dessa personers karakter, sådan denna i öfrigt är gifven, att hysa så beskaffade tankar; eller

Om dessa reflexioner väl möjligen tillhöra de personers karakter, som yttra dem; men icke tillfället, när de uttala dem, är sådant, att de då hafva någon skäligh anledning att framställa dem; eller Om reflexionerna i stycket utsägas af varelser, som för egen del ej kunna tala, emedan de äro allegoriska figurer; eller slutligen

Om reflexionerna yttras bredvid de uppträdande personerna, och följaktligen helt och hållet utom handlingen:

så tillhöra de, i alla dessa fall, icke stycket artistiskt, utan stå der för författarens enskilda räkning. *Han* är i alla *dessa* händelser sjelf *afhandlande*, och har speciell tendens. (AB 17/6 1847)

Alltså, fortsätter Almqvist 19/6, om romanpersoner säger något, »som 1) icke tillhör deras karakter, eller 2) icke af tillfället betingas, såsom nödigt eller skäligh att då yttra», då är det författaren, som vill framhäva något »utom hvad stycket sjelf medgifver».

Detta är tendensväsende; likasom då författaren genom systematiska framställningar *på sidan* om händelserna uppträder såsom afhandlande i egen person; eller då han talar genom allegoriska väsenden, hvilket är ungefär detsamma som att han afhandlar sjelf. Allt detta blir, ur *artistisk* synpunkt, klandervärdt, huru goda än reflexionerna, som på detta sätt uttalas, för sig kunna vara. (AB 19/6 1847)

Det är samma resonemang som förs i efterskriften till *Det går an* och liksom där och annorstädes förknippas tendensfrågan med berättartekniska överväganden. Skall romanförfattaren tala ur sin egen eller ur romanpersonernas synvinklar?²⁸ Almqvist ger ett mera konkret exempel: Inom nyare tysk och fransk roman är det vanligt, att

en mängd sociala frågor i dem bringas å bane och afhandlas särskildt i vidhäftade bitar (se t.ex. hos Sue i *Parisermysterierna*), i stället för att utvecklas och framhållas genom styckets egna personer, med gifven karakter häraf, och vid tillfällen, som fullkomligt egnat sig deråt. Detta utgör imidlertid ett tendensväsende, som med nöje emottages af många läsare. Är det ej för vidlyftigt, kan det så vara; i konsväg står det dock alltid lägre. (AB 19/6 1847)

Frågan hur tendentiösa reflexioner appliceras i romanen avgör också vem av romanförfattarna som är den största artisten. Följden blir enligt Almqvist, att t.ex.

Alex. Dumas i sina romaner är större artist än Eugène Sue, oakadt den sednarens arbeten skänka sina läsare en rikedom af politiska, filantropiska, ekonomiska o.s.v. sidobetraktelser, som saknas hos den förre. Dumas afhåller sig från sådant; han blott berättar händelserna och skildrar personerna. Han reflekterar föga sjelf; han lär oss ingenting vetenskapligt. (AB 19/6 1847)²³

Följden blir också att Almqvist betraktar Dickens som större artist än Bulwer, och att han ger Cooper företräde framför Irwing.

Tendensromanen och tendensväsendet skärskådas också i artikeln »Våra nyare romaner» (AB 1/6 1849). Argumentationen är i stort densamma som i de ovan refererade artiklarna; man kan säga, att Almqvist rekapitulerar sina synpunkter både på romanlitteraturens betydelse »till framåtskridandets tjänst» – som han ventilerat alltsedan inledningsartikeln i serien »Om uppfostringsväsendet i Sverige» tio år tidigare – och på frågan om tendens, konst och vetenskap. Om icke reflexionerna »genetiskt och sannt tillhöra personernas karakter att yttra» (AB 1/6 1849) – ja, då står de för författarens räkning och tillhör inte konstverket. »Tendensväsendets ofog består uti att vilja med *konstens* mun predika, hvad som rätteligen och på sin sanna plats tillhör *vetenskapen* och prosan att göra (då nämligen med prosa förstås motstycket till konst)» (AB 1/6 1849).

Anledningen till att Almqvist åter igen rycker ut i tendensfrågan framskymtar i artikeln: hans verk hade nyligen satts »i spetsen för tendensromanerne i Sverige, såsom ett slags upphof eller anslagspunkt» (AB 1/6 1849). Det Almqvist syftar på är Emil Keys föredrag i Konstnärsgillet om »Tendensromanen och dess utveckling i Frankrike och Sverige», som trycktes i Dagligt Allehanda i en artikelserie februari 1848.²⁴ Här menar Key, att det var Almqvist, som först av alla framträdde »med gifna tendenser, såsom i 'Amalia Hillner', 'Det går an', 'Tre Fruar i Småland'». Key ger emellertid dessa romaner en ganska snäv bedömning: »hans tendensromaner [. . .] äro det sämsta af hvad han skrifvit» och befinns »mer eller mindre imiterade efter utländska mönster» (DA 16/2 1848). I den sista artikeln i serien (DA 17/2) upprepar Key, att den svenska tendensromanens uppkomst är Almqvists förtjänst och han uttrycker en mycket mera positiv värdering av Almqvists författarskap än man kunnat vänta av den föregående artikeln.

Almqvist stod emellertid – som vi sett – fast vid sin uppfattning av tendensromanen och publicerade sitt genmäle; artikeln utlovade en fortsättning som aldrig kom. »Våra nyare romaner» blev Almqvists

sista större principiella artikel i romankritiska frågor. Att Almqvist satte värde på denna sin artikel framgår av att den i valda delar kom att ingå i de noter, som utgör efterskrift till omtrycket av *Det går an* i imperialoktavupplagan 1850.²⁵

Tendensfrågan är det ämne som Almqvist uttalar sig vidlyftigast om i sina romanartiklar. Som vi sett betraktar Almqvist frågan artistiskt; de tendentiösa satserna bör framställas ur romanpersonernas synvinklar, icke ur berättarens eller författarens. Berättartekniska och kompositionella frågor lägger Almqvist härigenom stor vikt vid, om också inte alltid explicit framhållen. Tidigare i uppsatsen har visats hur spelet mellan berättarens och romanpersonernas synvinklar fungerar också i icke-tendentiösa sammanhang.

Almqvist berör också romanens spridningssätt och läsekrets. Den samtida tendensromanen utminuterades ofta i följetonger. I artikeln »En märkvärdig företeelse inom litteraturen» (JB 17/4 1847) diskuterar Almqvist fördelar och nackdelar med ett dylikt »periodiskt» utgivande och konstaterar »litteraturens tendens att i allt, mer och mer, öfvergå till periodisk natur, till tidningswäsende». Han visar, hur det i Sverige finns fyra romanbibliotek med periodisk utgivning och pekar med välvilja på några aktuella alster: Dumas *De tre musketörerna*, Sues *Martin Hittebarnet*, Wetterberghs *Penningar och arbete* och Emilie Flygare-Carléns *En natt vid Bullaresjön*.

I denna uppsats har tidigare hänvisats till Sue och följetongsromanen som mönster för Almqvists senare romaner, och Sues namn har ofta nämnts i de citerade principiella romanartiklarna. Dessutom har Almqvist också recenserat Sue. *Almqvistiana* upptar endast en recension av Sues *Folkets mysterier* (AB 31/5 1850) men Ruben G:son Berg har attribuerat en recension av *Den vandrande juden* (AB 16/4 1845) till Almqvist²⁶ och jag skulle vilja tillägga recensionen av *Martin Hittebarnet* (AB 28/10 1847).²⁷

Sues roman »*Le Juif errant* står, likasom *les Mysthères de Paris*, högt, äfven i artistiskt värde, då man afser beggaderas rikedom på enskilda, förträffligt tecknade taflor ur det menskliga lifvet», säges det (AB 16/4 1845). Stundom kan karaktärer och händelser vara överdrivna, »anlagda på att vara pikanta mera än sanna», men som helhet prisas artisten Sue:

Romanens plan är i detta fall anlagd med utomordentlig skicklighet. Få uppfinningar torde till den grad, som denna, förmå fångsla läsaren, äfven om

Bertil Romberg

han är af en flegmatisk sinnesart. När härtill kommer Sues stora talang, att ända i de smärsta detaljer på fint, natursant, friskt och färgrikt sätt individualisera både händelser, situationer och personer; så begriper man orsaken till [hans framgång]. (AB 16/4 1845)

Martin Hittebarnet är en storartad komposition, framhåller recensenten i Aftonbladet, som finner romanen vara

med stark hand tagen midt ur det fransyska lifvet och flyttad på duken med den energi, som man blifvit van att träffa hos Sue. Målningens rörande sanning tränger djupt till hjertat och för den förbiser man de här och der förekommande missteckningarne, hvilka egentligen leda sitt ursprung från den princip att dikta i tendens, som auktorer omfattat, och hvarigenom han liksom tvingas att i vissa fall draga ut karaktererna till ytterligheter, väl icke psykologiskt omöjliga, men svårfinnliga i naturen. (AB 28/10 1847)

I recensionen av *Folkets mysterier* ger Almqvist en allmän bestämning av Sues berättarkonst:

Det är en mot Sue längesedan gjord anmärkning, att han resonnerar mer än han berättar, och derigenom ej sällan blir tendensmässig på ett för den renare och högre konsten skadligt ingripande sätt. Öfver sådant kan man visserligen äfven här beklaga sig. Icke desto mindre framställer sig redan från romanens början en händelse, som tager läsaren starkt i anspråk, och personliga karakterer, som lifligt anslå. (AB 31/5 1850)

Det är uppenbart, att Almqvist sätter Sue högt – både som social skildrare och som rask byggare av romanintriger. Att Almqvist formellt och artistiskt ogillar tendensromanen – enligt den tolkning han ger begreppet – hindrar honom inte från att värdera den blandning av sensationer, indignation och social tendens, som präglar Sues romaner. I det avseendet har inte hans smak förändrats se'n ungdomsåren.²⁸

Om man konstaterar, att Almqvists smak för sensations- och intrigromaner med eller utan socialt sprängstoff bestod, kan man å andra sidan skönja en förändring av attityderna i hans författarskap.

I *Amorina* blandar Almqvist ett mångskiftande stoff och socialt engagemang och presenterar det i en sinnrik intrig. I *Det går an* är det sociala engagemanget starkt medan intrigen är enkel och konstlös. Under 1840-talet sker den utvecklingen i Almqvists romaner att det sociala engagemanget efter hand avtar, medan intrigen blir allt omständligare och allt mera finförgrenad. Almqvists sista roman *Herrarne*

på Ekolsund är, som berättaren själv framhåller, »egnad åt beskrifningen af en kedja äfventyr blott» (I, s. 16); reflexionerna överlämnas åt andra. Som Erik Lindström påpekat²⁹ ansluter sig Almqvist här icke till Sue utan till Dumas och Lindström hänvisar också till artikeln i Aftonbladet 19/6 1847 (jfr ovan s. 60).

Men det är endast i fråga om uppfattningen av reflexioner och tendens som Almqvist skiljer sig från Sue. Vad beträffar förmågan att foga samman äventyrliga bihandlingar till en spännande intrig står han icke Sue efter. Jag pekar på de hemliga sällskapen i *Gabriële Mimanso*, på skattsökandet i *Smaragdbruden* och på det vaksamma och verk-samma tjuvbandet med dess många anhang i *Herrarne på Ekolsund*.³⁰

I 1840-talsromanerna visar Almqvists berättarteknik inte några större innovationer. Man kan lägga märke till att berättaren gärna gör sig bred i framställningen med sina kommentarer till personer och skeenden och sina fryntliga apostroferingar av läsaren. Det kan vara riktigt som Almqvist ideligen gör gällande, att han undviker att låta berättaren framföra tendentiösa åsikter över huvudet på romanpersonerna och i stället artistiskt strävar efter att låta brännbara ämnen framläggas ur romanpersonernas synvinklar. Almqvist framstår fortfarande som en driven berättartekniker. Almqvists romaner under 1840-talet står sig dock slätt i jämförelse med hans tidigare storverk inom genren.³¹ Hans senare romaner vittnar om ett sangviniskt anammade av den samtida populära äventyrs- och sensationsromanens mönster; detta gäller särskilt romanerna efter 1845.

Det är uppenbart, att Almqvists författarskap under 1840-talet uppvisar en förskjutning av tyngdpunkten från fiktionsprosa till sakprosa. Visserligen redigerade han vid denna tid bl.a. imperialoktavupplagans båda sista band för tryckning. Tidigare tillkomna verk som *Songes* eller *Sviavigamal* aktualiserades och lades sista handen vid, *Murnis* trycktes i sin tredje version och *Det går an* omtrycktes med ny efterskrift. De visar, att hans konstnärliga förmåga och ambitioner på intet sätt var på upphällningen. Men det nya och spännande är den lysande sakprosa han skriver i avhandlingar, essayer och icke minst i sin politiska, sociala och estetiska journalistik. I denna uppsats har också ägnats stort utrymme åt Almqvists romanartiklar och romanrecensioner. Och det är svårt att se annat än att Almqvist under sitt sista decennium i Sverige hade lyckligare hand med romangenren, när han behandlade den teoretiskt än när han praktiserade den.

Noter

Denna uppsats är en fortsättning på förf:s »Om Almqvists romankonst» (*Vetenskaps societeten i Lund. Arsskrift* 1973, s. 30–53) som behandlar Almqvists romaner från *Murnis* t.o.m. *Det går an*.

Almqvists verk citeras efter *Samlade Skrifter* (1921–1938), förkortat SS, och hans brev i görlig mån efter C. J. L. *Almqvist, Brev 1803–1866* (ed. B. Romberg), 1968, förkortat *Brev*. De båda breven till Vendela Hebbe citeras efter originalen i Svenska Akademiens arkiv.

Aftonbladet, Dagligt Allehanda och Jönköpingsbladet förkortas resp. AB, DA och JB.

1 Inledningen till SS XXIII, s. xii.

2 Jfr *VSLA* 1973, s. 44.

3 Werin, inledning SS XXIII, s. vi; H. Olsson, *Törnrosens diktare* (1966), s. 180; jfr s. 172.

4 *Ord och bild* 1920.

5 Lamm, »Studier i Almqvists ungdomsdiktning» (*Samlaren* 1915). Böök, »Almqvist och lånebiblioteksromanerna» (*Festskrift till Gerhard Gran* 1916).

6 Jfr »Om Almqvists romankonst», *VSLA* 1973, s. 48.

7 Svenska Biet fortsatte emellertid att ondgöra sig över *Gabriële Mimanso* i en recension av tredje delen, mot vilken recension Almqvist – tämligen matt – protesterar i ett kort inlägg (AB 19/4 1842). En passant tar Almqvist också upp Dagligt Allehandas recension av samma roman och diskuterar den och romanen i en lång fotnot till artikeln »Tankar om national-hat» (AB 23/5 1842).

I »Revy af tidningarne» (AB 4/6 1842) opponerar Almqvist mot Frejas och Svenska Biets behandling av *Gabriële Mimanso* och berör därvid också *Det går an*. Almqvist tolkar det så, att hans roman går »en mängd ämnen *närmare* på lifvet, än man af sina skäl, hvar på sitt håll önskat»:

»Teckningarne af deri förekommande personer afslöja karakterer åt *flere* håll, som man, än här, än der, dock vill hafva *skonade*, äfven då man i *allmänhet* bekänner sig tillhöra tidevarfvet och ömma för dess kraf. Den ena är derföre litet ond på det ena, den andra på något annat; och det må man gerna vara. Man må anfakta sig: det ökar blott den saks framgång, hvarföre boken är skriven; alldeles som det för några år tillbaka framför allt var anfallen, hvilka befordrade en viss annan skrift» (AB 4/6 1842).

Slutligen tog Svenska Biet upp diskussionen om *Gabriële Mimanso*, vilket föranledde Almqvist till ett häftigt angrepp mot Biet och mot Palmblad i AB 19/7 1842.

Gabriële Mimanso blev sålunda föremål för mycken debatt och polemik; delvis åkte den väl även i detta avseende snålskjuts på det intresse som visats *Det går an*.

8 Se S. Björck, *Romanens formvärld*, 1953, s. 18.

9 Björck, a.a. s. 234.

10 H. Olsson, *Törnrosens diktare* (1966), s. 182.

11 Jfr Björck, a.a. s. 276.

12 Werin, inledningen SS XXV, s. xvii. A. Kjellén, *Sociala idéer och motiv hos svenska författare*, I (1937), s. 215–229.

13 Kombinationen av de tre vittra damerna och Almqvist kommer igen i den litterära översiktsartikeln »Svenska Romanlitteraturen i Tyskland» (JB 27/5 1845), där Almqvist belåtet konstaterar att tyskarna »fortsätta, att med stor benägenhet översätta våra svenska författare och författarinnor». För egen del kan Almqvist inte klaga: han talar om, att det finns två olika översättningar av

Tre fruar i Småland och *fyra av Amalia Hillner*. »På huru många särskilda ställen i Tyskland så kallade 'Sämtliche Werke' af Fredrika Bremer, Almqvist och fru Carlén lemnat pressen kunna vi ej säga» påpekar Almqvist (JB 27/5 1845).

Samma damtrio torde vara bland stoffkällorna till den lysande kvicka, på en gång litterära och sociala artikeln »Fruntimmers författarskap» (AB 14/7 1845), ehuru inga namn eller romaner omnämnes i texten.

- 14 Berättaren kan också hänvisa till sin berättelse så här: »hur det avlopp omtalar historien i det följande» (s. 80), »Hur det sedermera avlopp emellan Jeremias och Bella känner icke denna historia» (s. 392), »över denna anmärkning utlåter sig icke historien, emedan det icke angår henne» (s. 452).

Berättaren kan erkänna sin okunnighet (s. 137, 153) eller förtroligt framlägga sina svårigheter och överlämna åt läsaren att föreställa sig en miljö (s. 186).

- 15 Se M. Lamm, *August Blanche som Stockholmskildrare* (1931), s. 60 f. Jfr också Alf Kjelléns analys av *Smaragdbruden* i *Sociala idéer och motiv hos svenska författare* II (1950).

- 16 Ett år senare tas romanen upp i en stor samlingsrecension över »Originalbibliothek i den Sköna Litteraturen» (AB 19/12 1846), som jag skulle vilja attribuera till Almqvist. Där anmäles åtta arbeten av bl.a. Emilie Flygare-Carlén, Blanche och Onkel Adam; bland dessa ingår också Almqvists *Smaragdbruden*. Det skall genast sägas, att recensenten är synnerligen välvilligt inställd till alla verken; där finns icke ett som icke får positiva omdömen. Superlativerna reserverar han dock utan all falsk blygsamhet åt *Smaragdbruden*:

»På ett underbart och praktfullt sätt röra sig här lifvets företeelser på en botten af bekanta, naturtroget tecknade lokaler. En annan rec. har i *Smaragdbruden* velat se en fin och med ytterst lätt hand gjord satir på de nyfranska romanerna af den incroyabla genren, och dervid tänkt på Sues Vandrande Jude, der det omätliga Renepontska arvet spelar sin roll, likasom de Lambertska kapitalerna i *Smaragdbruden*. Denna likhet betyder dock ingenting; den kan återfinnas bland många menniskor och i tusentals andra romaner» (AB 19/12 1846).

För att vara fullt opartisk »i bedömandet af denne författare» avstår recensenten en stund från att tala själv och citerar i stället en längre panegyrik (dock utan att angiva källan) och återkommer därefter med följande avslutning:

»I och för sig sjelf är detta arbete, sedt från synpunkten af sin egen idé, alldeles fulländadt, om också förf. här och der strött omkring sig en och annan episod, hvilken antyder på en ännu större plan, på vidare fortsättning i ett annat, nytt verk, som med begärlighet väntas» (AB 19/12 1846).

- 17 *Herrarne på Ekolsund* har aldrig utgivits i *Samlade Skrifter* och citeras därför efter originalupplagan i tre delar I-III. – Citatet i fråga användes av Erik Lindström (*Walter Scott och den historiska romanen och novellen i Sverige intill 1850*, 1925, s. 291 f) för att karakterisera romanen.

- 18 »Almqvist på Nya Parnassen» (AB 6/2 1955).

- 19 Inledningsartikel till serien »Om uppfostringsväsendet i Sverige» omtr. i *Om Svenska Uppfostringsväsendet* (1840).

- 20 Om Det-går-an-debatten se Karl Warburgs utförliga behandling i uppsatsen »Det går an» (Ord och bild 1908; omtr. i *Essayer*, 1918). Om *Det går an* och tendensromanen se också VSLÄ 1973, s. 48 f. Tendensromanen och skön konst berörs f.ö. i *Poesi och politik* (SS IX, s. 187 f).

- 21 I »Vad skrev C. J. L. Almqvist i Aftonbladet» (AB 19/6 1932) finner Berg denna och andra recensioner av Frey »odisputabelt almqvistska».

- 22 Jfr VSLÄ 1973, s. 48 f. Jfr också denna uppsats s. 38.

- 23 Detta citat applicerar E. Lindström på Almqvists egen roman *Herrarne på Ekolsund* (*Walter Scott och den historiska romanen och novellen i Sverige intill 1850*, 1925, s. 291).
- 24 DA nr 32 9/2, 34 11/2, 35 12/2, 38 16/2 och 39 17/2 1848. – Också i E. Flygares avhandling *Om Tendens-Romanen* (1851) nämnes Almqvist jämte Wetterbergh som svenska företrädare för tendensromanen.
- 25 I den samling tidningsartiklar, som lär ha sammanställts av diktaren själv och lämnats till hans vän Leonard Höijer och nu förvaras på Göteborgs UB finns också ett exemplar av artikeln 1/6 med ändringar och strykningar av Almqvists hand. Dessa ändringar sammanfaller helt med texten till romandiskussionen i efterskriften till *Det går an* (SS XVI, s. 300–304). För en planerad avhandling »Om Tendensromaner» gör Almqvist i en anteckning hänvisningen »Se min afhandl. i A B» (»Scribendum», Uppsala UB X251 k2). Werin nämner rubriken (SS XVII, s. lxx) och associerar till efterskriften till *Det går an*. I SS XVI, s. 572, framhålles, att efterskriften »till stor del» återger artikeln »Våra nyare romaner».
- 26 Berg tillskriver Almqvist recensionen »med tämlig visshet» på stilistiska grunder (AB 20/10 1930).
- 27 Recensionernas funderingar över »artisten» och »tendensväsende» är representativa för Almqvist; likaså uttrycken »tafla» och »målning» som litterära begrepp.
- 28 Se not 5 ovan; jfr O. Holmberg, *C. J. L. Almqvist från Amorina till Colombine* (1922).
- 29 Lindström, a.a. s. 291.
- 30 Däremot påpekar Almqvist i ett brev till Adlersparre 28/6 1844 (Uppsala UB) om *Tre fruar i Småland*: »Det är visst sant, att hufvudämnet, Brottbehandlingen, till sitt syfte går nära nog meningen i Les Mystères de Paris. Men ingen del af Sues arbete var kommen till Sverige, eller åtminstone ingen af mig läst, innan jag hade fulländat mitt ifrågavarande öfver Småland. Också finnes ingen likhet tonarterna emellan.» – Om Sues betydelse för Almqvist och för den samtida svenska romanen se förutom Lindströms arbete också M. Lamm, *August Blanche som Stockholmsskildrare* (1931), s. 57 ff och A. Kjellén, *Emilie Flygare-Carlén* (1932), t.ex. s. 350 och passim.
- 31 G. Balgård drar dock i *Carl Jonas Love Almqvist – samhällsvisionären* (1973) en lans för Almqvists sena romaner. De är »tendensromaner i den nya tidens anda» (s. 42) och Balgård menar, att de »i flera fall förtjänar betydligt högre anseende än de hittills fått röna» (s. 226). Värdet av Almqvists insatser under 1840-talet låg, påpekar han emellertid, »i långt högre grad än han själv var medveten om, eller ville erkänna, på ett annat plan än det rent konstnärliga» (s. 226).

Gudmund J. W. Smith and Maria Nordström

Anxiety and defense against anxiety in childhood and adolescence

An investigation utilizing the results of two percept-genetic instruments

Introduction¹

The rather pretentious title of our investigation is chosen to describe not the scope of our ambitions but the general area within which we are working. As suggested by the sub-title, what we have really studied here concerns the more circumscribed problem of how anxiety and defense against anxiety are reflected in protocols derived from percept-genetic instruments. Another limitation in scope is that these instruments are not systematically applied here to children below 7 years of age. However, this latter limitation will soon be compensated for by our testing of a group of 4-6-year-olds within the frame of the larger project to which this study belongs. Also the restriction to a rather specific methodology may turn to an advantage insofar as the same experimental technique can be applied to all age groups. This technique facilitates, moreover, a developmental or "process oriented" interpretation of data.

To be more explicit about the last statement, the term percept-genesis refers to an interest in the genesis of percepts or, more specifically, in the micro-processes assumed to precede everyday perception. Arguments for assuming these have been presented in previous publications (the most convenient source being Kragh & Smith, 1970). What is perhaps the most important aspect of a percept-genesis is that it can be described as growing out of the accumulated experience or the personality of the individual from which, given optimal inner and outer conditions, it gradually frees itself to "produce" a correct, autonomous percept. Ample empirical evidence to support such a de-

scription has been found. Percept-genetic methods are used to reconstruct perceptual processes by artificially prolonging them.

One percept-genetic method employed here involves tracing the subject's adaptation to visual afterimage (AI) phenomena. AIs are phenomena with a unique position between the experience of outer reality and the experiencing self (the most basic introduction to this field is that of Andersson, Nilsson, Ruuth & Smith, 1972). Changes in the balance between these two poles of the experiential world are apt to be reflected in changes of size, color, brightness, etc. of the AIs. Percept-genetic theory assumes that, in the adaptive AI process (i.e. the continuous series of AI productions), late products are more likely to reflect manifest characteristics than are early ones (for a more explicit account see the following paragraph). AI series usually encompass 10 massed trials for children. The AI method has proved particularly useful for revealing anxiety and regressive reactions. Defensive reactions against anxiety have also been scored (see, e.g., Smith, Sjöholm & Nielzén, 1973a, 1974).

The other method, which will provide the main bulk of the data presented, exploits tachistoscopic presentations of stimuli which cannot be discerned immediately but emerge only gradually as stabilized percepts. The method here, the Meta-Contrast Technique or MCT, makes possible a reconstruction of how a new percept develops within the framework of a stabilized percept. The use of a threatening (or an incongruent) picture to initiate the development of the new percept is meant to facilitate reactions of anxiety and, as a consequence, defense against anxiety. What was said about the difference between late and early products in the AI test also applies to MCT. A late product is close to the level of correct recognition (the C phase), whereas an early one is far removed from it and is more deeply embedded in the personal past (the P-phase section of the percept-genesis).

The inclusion of 72 normal subjects, ranging in age from 7 to 15 years, reflects our intention of describing how anxiety manifestations and defensive strategies develop over these age levels. We should point to a number of interests within this general problem area which guided us here, interests e.g. in the characteristics of the age levels just prior to puberty as compared with those of puberty itself, in the search for so-called precursors of the defensive strategies typical of adults, and in the role of cognitive maturity for change both in the manifestations of anxiety and in the methods of defense. The last set

of interests also explains why we have included a cognitive test in our battery.

One important terminus of such efforts could quite naturally be the description of children and young people for whom anxiety and defense against anxiety is a dominating life problem. Not until such a clinical group and a normal one are adequately compared can we feel any reasonable certainty about our conclusions as to how anxiety and its vicissitudes are reflected in our type of data. Only to an extent does the present study live up to these aspirations. Many conclusions must, therefore, remain rather hypothetical until they are retested in the studies now underway.

The later consideration of clinical subjects will also, quite naturally, serve to further a more applied purpose of our larger project. As in previous studies of adult groups by means of the present percept-genetic techniques, we hope to be able to illuminate, from an at least partly new angle how anxious children function and how they experience themselves in relation to the world around them. Given the developmental perspective created by these techniques we might be able, step by step, to bring into more distinct focus some of the antecedent conditions behind the genesis of anxiety, conditions without the full knowledge of which no therapeutic or preventive techniques can ever function to advantage.

Subjects

Normal children

The main group of subjects consisted of 72 children from one school within the regular compulsory school system in Lund. A total of 37 girls and 35 boys, ranging in age from 7 to 15 years, were tested. Subjects were chosen in such a way as to ensure an even distribution of the two sexes over age and a similarity in the proportion of individuals from academic (father holding an academic degree) and non-academic homes. About 40 % of the children came from academic homes.

All subjects were presented with a number of Piaget tasks. The landscape task (see below) served to differentiate between the more and the less mature children in the various age groups from 7 to 11 (the task failing to differentiate above that age). The younger the

children were, the more decisive the cognitive task was for their placement in mature and immature groups respectively (Table 1). The 11-year-olds were divided into three groups, the most mature ones (with no landscape errors) being included in a group together with those aged 12–13.

Table 1. The normal age and maturity groups.

Group	Landscape task	N	Academic father
7–8 immature	≥ 1 error	9	4
7–8 mature	0 errors	7	3
Σ 7–8		16	7
9–10 (11) immature		10	3
9–10	≥ 2 errors		
11	3 errors	(2)	
9–10 (11) mature		10	6
9–10	< 2 errors		
11	< 3 errors	(2)	
Σ 9–10 (11)		20	9
(11) 12–13	0 errors	17	7
		(4)	
14–15	0 errors	19	8

The number of 11-year-olds within brackets.

A group of adults

A group of thirteen 19-year-old military conscripts served as an adult reference group for some of the MCT results. This group belonged to a larger one tested by Mrs I. K. Nilsson for a different research purpose. About 30 % of them came from academic homes; about 70 % were still working to complete their education. We believe that intellectually this group does not deviate appreciably from the normal children.

A much larger group of adults is represented in those subjects tested for all previous publications based on MCT and AI. Included in that group are above all neurotic patients, psychotic cases and normals also being represented.

A clinical group

The clinical group will be referred to only in passing. It includes about 30 children. The youngest of these are too few to be of interest. Among

the eleven 9–10 (11)-year-olds, four belonged to the mature subgroup. Among the five (11) 12–13-year-olds and ten 14–15-year-olds, two subjects in each group were scored for errors in the landscape task. Thus, on the whole, the clinical children seem to be cognitively somewhat more immature than their normal counterparts. As is often the case in a disturbed group of children, boys outnumber girls (the proportion being about 2:1, whatever age group is chosen for comparison). All the clinical children were subjected to the same testing program as the normal ones but some refused to take one or the other of the two percept-genetic tests. All subjects had been referred to us as anxiety cases from a children's psychiatric clinic. Some of the cases should be considered as near-psychotic.

Methods

The Afterimage Contrivance (AI)

The AI apparatus consisted of a semi-transparent ground plexiglass screen 23.5×23.5 cm, movable along two horizontal bars. Two markers at the front of the screen could be moved independently of each other by means of two levers. The subject pulled the levers towards himself to measure the width of the AI.

The stimulus was projected from behind the screen, and the subject viewed it through a tight-fitting eye-piece. The room was faintly illuminated (abt 1.4 lux at the screen). The stimulus was a relatively intense (abt 50 lux) red figure with straight sides and with rounded contours at the top and bottom. It had two eyes and a sad mouth schematically drawn in black. A black fixation point on the screen coincided with a nose. The width of the stimulus was 5.5 cm. The subject fixated it for 20 sec. The fixation distance was 39 cm and the projection distance 59 cm. The expected Emmert size of the AI was thus 8.3 cm. (The red color of the stimulus figure can be defined by the transmission values of the color filter: 20 % at wave-length 3800, close to 0 % at 4500–5500, 50 % at 6000, and 90 % at ≥ 6500 , and the make of the projector lamp: Philips 6158 N/05, 100 W, 230 V).

The brightness of the AI was judged on a ten-point scale. To guide this intensity estimate, a light and a dark field were exposed on the screen before the red face was shown. These fields served as anchor points and were called 1 (light) and 10 (dark). However, subjects were allowed to use one additional step (> 10) in case the dark field did not seem sufficiently "black" to them. The subject also described the color and general appearance of each AI.

In order to extinguish the AI, a diffuse red light was exposed for 5 sec. after each trial.

Sixteen trials usually comprise a series in adult subjects because after 16 trials AIs do not continue to change appreciably. Our subjects, and particularly the younger children, could hardly be forced to endure such a long and trying session. Accordingly, the number of trials was cut down to ten. The time required per trial was about 70 sec.

The scoring dimensions will be presented in their relevant context.

The Meta-Contrast Technique (MCT)

The MCT has been described in detail in Kragh and Smith (1970) and in the Swedish manual (Smith, Johnson, Ljunghill-Andersson & Almgren, 1970; Smith, 1975). A schematic description is presented in Fig. 1. It involves tachistoscopic presentation of pairs of stimuli (A and B). Stimulus A (A_1 = a car) is either incongruent with B (B_1 = living-room) or implies a threat (A_2 = a forbidding face) directed against B (B_2 = a boy sitting at a table with a small window in the background). B is first presented at gradually prolonged exposure times. (Starting with 0.01 sec. exposure, the steps are arranged in a geometric series with a quotient of $\sqrt{2}$.) When the subject has reported B correctly, the exposure time is reduced to a standard level (abt 0.06 sec.). Presentations of B at this level constitute a control series which, unnoticed by the subject, continues into the main series, where A is exposed immediately before B. While the exposure time of B is kept constant, that of A is gradually prolonged until A+B have been correctly reported in three consecutive trials. Subjects are told to report everything they have seen, even in a glimpse, on the projection screen (behind which the projectors for A and B were placed) at any one trial.

The scoring dimensions (some of them illustrated in Fig. 3 and 4 below) will be presented in their relevant context. The present authors, using as concrete and detailed descriptions of these dimensions as practically possible, were able to arrive at very similar results when scoring the protocols independently of each other. Minor divergencies were easily settled in joint discussions.

The Landscape Task

The cognitive task (Piaget & Inhelder, 1941) was designed to measure the degree of egocentric thinking. A model of a mountain landscape with three (differently shaded) peaks was placed before the child, who had at its disposal four photos taken of the landscape each from a different direction. A doll was then placed in three of these viewing positions (excluding the child's own). The child had to choose which of the photos represented the doll's own perspective. A child dominated by egocentric thinking prefers the photo showing its own perspective. A completely random selection of photos, suggesting the child to not understand the task at all, was a relatively rare occurrence at these age levels.

MCT stimuli

A₂ = A threatening face.

B₂ = A boy (girl) sitting at a table with an object (presumably a violin) in front of him (her) and a window on the left-hand wall (where A₂ is eventually going to appear).

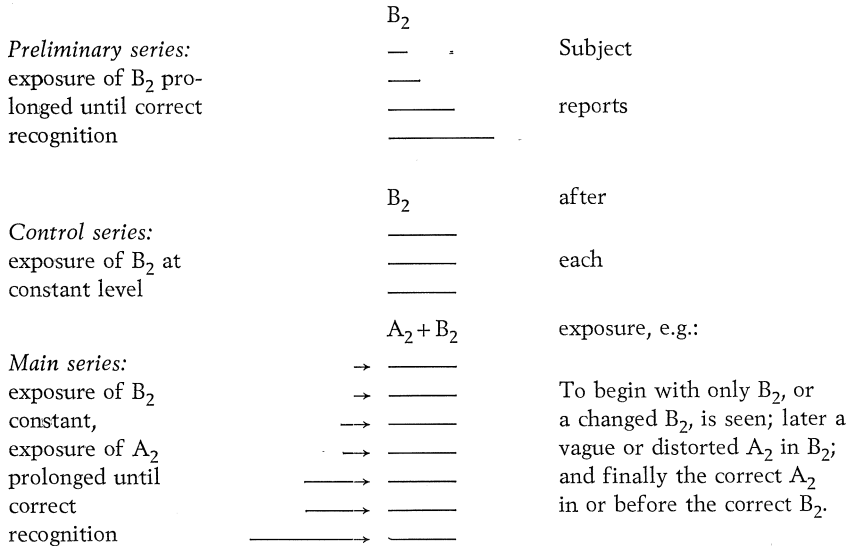

Fig. 1. Schematic illustration of the threat series in MCT.

Afterimage results

A presentation of AI results must precede the analysis of MCT data because the former will often serve as a background to the interpretation of the latter, particularly in the dimension of anxiety. However, the reading of the relatively technical AI section is not indispensable for a comprehension of the sections following it, only for a full appreciation of the pattern of correlations.

The AI results are summarized in Tables 2-4. The letter S will be used to represent AI size, and I to represent the intensity estimate.

Already half a century ago it was demonstrated that positive and size-constant AIs are typical for children as compared with adults (Kroh, 1922; Jaensch et al., 1929, 1930). Ruuth and Smith (1969) demonstrated, specifically, that these signs were correlated with signs of cognitive immaturity. The authors concluded "that resistance to an

Emmert-type size increase is a sign of an incomplete objectivization (isolation) of the AI phenomenon; the positive hue can only be an additional sign of a preoperational confusion of AIs and real physical objects (stimulus)" (Andersson, Nilsson, Ruuth & Smith, 1972, p. 108). To be sure, these primitive signs are not totally absent from the protocols of older subjects and are even scored in many adults, particularly in early and unadapted portions of their AI serials. Sudden appearances of size-constant or positive images in otherwise adult serials have been interpreted as regressions and typically appear in the AI protocols of acute schizophrenics (Smith, Ruuth, Franzén & Sjöholm, 1972).

The scoring principles were taken over from previous studies. An AI ≤ 6.5 cm was thus considered size-constant. Positive images could either be red, orange, violet, yellow, etc. and/or very bright (I=1-2 where relatively dark hues were expected following a bright stimulation). Among the positive images we distinguished between entirely positive and stable ones, on the one hand, and only partly positive (variegated) AIs or AIs fluctuating between positive and negative colors, on the other. The particular meaning of variegated and fluctuating AIs will be discussed later. Table 2 shows very clearly that the relative number of subjects with primitive AI stigmata diminishes over age and maturity levels. Size-constant AIs tend to disappear faster than positive ones. Also, a size-constant image is a more obvious sign of immature cognitive functioning, of an inability clearly to distinguish between products of the self and products of an independent outside world. It may be added that subjects with entirely size-constant and/or positive AIs are rarely found outside the youngest and most immature children.

Clearly green AIs have been listed as a separate category in Table 2. They have repeatedly proved to be signs of compulsive tendencies. In an AI experiment where subliminal threat was administered to arouse anxiety (Andersson, Fries & Smith, 1970) the meaning of the appearance of a green color (where a more bluish or even a blackish anxiety hue could otherwise be expected) was interpreted in the following way: "The reported clarity of the color . . . tends to enhance isolation of the 'subjective' image from the 'real' perceptual environment and to mark its non-threatening character. Thus the green image, even if more intense than previous images, usually does not appear darker and does not enlarge beyond its initially established boundaries"

(Andersson, Nilsson, Ruuth & Smith, 1972, p. 100). The green color serves as a protection against tendencies of the AI to darken (become over-saturated) and to grow during states of anxiety (cf. below). We will discuss in a later context the obvious accumulation of green or green-spotted images during prepuberty, group (11) 12–13 years.

The last column in Table 2 summarizes the number of variegated AIs or AIs fluctuating between different chromatic colors (reddish, greenish, and bluish hues being most often involved). A special investigation established significant correlations between these signs, on the one hand, and signs of sensitivity or projective tendencies, on the other (Smith, Sjöholm & Nielzén, 1974). The main conclusion to be drawn on the basis of these results was that “the particular kind of AI coloring (investigated here) reflects a specific relation between the individual and his perceived world, a relation leading to subjective involvement and uncertainty (or particular concern about these matters)” (op.cit., p. 46). There seems to be an increase in the number of variegated, etc. AIs in the higher age groups, signifying less immediate dependence on the stimulation.

Size-constant as well as very large AIs (≥ 11.0 cm) often appear in the same protocols, probably as signs of a general uncertainty regarding the relation between subjective and objective factors in the perceptual field. However, size-constant AIs mixed with enlarged ones would probably be more common than only size-constant AIs in children who are no longer totally enclosed in their egocentric thinking but have begun to glimpse a world of self-independent relationships (Ruuth, 1970; Ruuth & Andersson, 1971). Their first attempts to adapt to the geometric principles reflected in Emmert’s law are, naturally, exaggerated. As expected, Table 3 shows that although size deviations are generally more common in the younger age groups, size-constancy seems to be the most typical deviation of the very youngest children. As will be discussed, protocols with enlarged AIs but lacking size-constant AIs represent a problem of their own.

Anxiety has been represented in AI protocols by enlarged and dark, most often achromatic images (Andersson, Nilsson, Ruuth & Smith, 1972). In a factor-analysis based on results from a moderately depressive patient group, positive AIs were also highly loaded on the anxiety factor (Smith, Fries, Andersson & Ried, 1971). The red color (like other primitive stigmata) was supposed to signify a mobilization of defensive measures (regression). In later studies (e.g. Smith, Sjöholm

Table 2. Primitive signs and green color in AI.

Group	≥ 2 positive (uniform stable)	≥ 1 positive (varieg. fluct.)	≥ 2 S ≤ 6.5	≥ 2 uniform pos. or small	≥ 1 green (uniform stable)	≥ 1 green (varieg. fluct.)	≥ 1 green (all)	≥ 1 varieg. or with chromatic fluct.
7-8 immature	2	0	3	5	1	0	1	0
7-8 mature	4 15 (19)	1	2 10 (24)	5	3	2	4 10 (24)	2 5 (29)
9-10 (11) immature	4	2	4	6 11 (9)	3	1	4	2
9-10 (11) mature	5	1	1	5	1	0	1	1
(11) 12-13	6 12 (24)	7	1 2 (34)	6 13 (23)	7	4	10 10 (7)	8 14 (22)
14-15	6	6	1	7	3	2	5 5 (14)	6

Figures within brackets represent the remaining number of subjects.

Table 3. Large and small AIs.

Group	At least two deviations				Single scores			The rest
	≤ 6.5	≤ 6.5 and ≥ 11.0	≥ 11.0	Σ	≤ 6.5	≥ 11.0	Σ	
7-8 immature	2	1	2	5	0	0	0	2
7-8 mature	1	2	1	4	0	0	0	2
9-10 (11) immature	2	2	1	5	0	3	3	2
9-10 (11) mature	0	1	1	2	1	2	3	5
(11) 12-13	1	0	2	3	1	1	2	12
14-15	1	2	1	4	2	1	3	12

& Nielzén, 1973a, b; Smith & Sjöholm, 1974) total losses of phases in an AI serial were presented as additional anxiety signs. However, signs shown to be useful in adults could not all be trusted in children. Large AIs were thus not scored in protocols revealing an uncertain grasp of the relation between AI and perceived reality, i.e. in subjects with size-constant images (≤ 6.5). Neither could the existence of primitive images be exploited in the youngest and most immature groups but only in the two oldest ones. Because of expected deficiencies in reliability in our group as compared with adults, the scoring rules were strengthened (Table 4). However, the usual size limit for large AIs (11.0) was lowered (10.5) in order to include a group of children with many AIs just slightly smaller than 11.0. Since, for reasons just discussed, the same scoring principles could not be used for all subjects, comparisons between age and maturity levels should be made with caution. But the impression was obtained that more individuals in the oldest (puberty) group showed anxiety than in the other groups (cf. also the right column in Table 4, where individuals with strong, adult anxiety signs are listed).

It may also be instructive to quote in passing a few figures regarding the two largest subgroups among the clinical anxiety subjects. Whereas 6 of the 11 clinical subjects in the group 9-10 (11) years were scored for S and/or I or for loss of >2 phases, only 5 of the 20

normals in the corresponding age group were (as shown in Table 4). Likewise, of 10 clinical subjects in the group 14–15 years, 6 were scored for these signs, whereas not more than 5 were in the normal comparison group of 19. We may also note that whereas the remaining 4 clinical subjects were all scored for primitive signs, 3 of them for as many as 9–10 phases, none of the 6 normal subjects with primitive AIs were so thoroughly primitivized. These differences would be enhanced if scoring were restricted to manifest anxiety signs, i.e. to signs appearing not only in the first but also in the last half of the AI serial. However, since the serials had to be shortened for reasons of administration we cannot be quite sure, particularly with the older children, that late scores always represent a C phase level. We shall not, therefore, stress this particular point.

This perusal of the main tendencies evident in our AI data will be followed by a more specific discussion of relationships between AI and MCT results. Both tests will help us to characterize the developmental trends in the present group of children and youngsters.

Meta-Contrast Results

Anxiety

In a series of investigations with adults (see, e.g., Smith, Sjöholm & Nielzén, 1973a, b), the following major types of anxiety signs have been established: (1) Weakening of defensive structures, e.g. the disappearance of a white screen erected to isolate the hero in B₂ from the threatening A₂; (2) Disintegration of the stabilized perceptual frame as, e.g., when the B picture (even B₁) is reported as becoming more unclear or even partly lost; (3) Dark structures such as a black wall behind the hero or a threatening night sky outside the window.

We used the AI results to test these signs within the present sample. As mentioned in the introduction, AI data had proved quite effective for spotting anxiety in adult subjects. However, large images, although useful signs in adults could hardly be trusted to be such in children with generally unstable size judgments. Another sign of adult anxiety, very primitive images, could not be exploited with the younger age groups, where primitive stigmata crowd the protocols, but only in the older ones. Nevertheless, after making appropriate corrections, we

Table 4. Anxiety signs in AI.

Group	S At least 3S ≥ 10.5 (not in unstable serials)	I At least 2 I _{achr.} ≥ 10*	S+I At least 1 I _{achr.} ≥ 10	Single 2S/1 I _{achr.} ≥ 10/ 2 I _{achr.} = 9/ 3 I _{chr.} ≥ 10	Loss of > 2 phases	Primi- tive (≥ 5 phases with pri- mitive signs)	Adult signs (Some S ≥ 11.0 or I _{achr.} ≥ 10)	N
7-8 immature	2	2	0	2	2	-	-	9
7-8 mature	1	1	0	3	0	-	-	7
9-10 (11) immature	0	0	2	2	0	-	-	10
9-10 (11) mature	0	2	1	2	0	-	-	10
(11) 12-13	1	2	1	5	1	4	6	17
14-15	1	4	0	3	0	6	10	19

* Or 2 I_{achr.} = 9, or 3 I_{chrom.} ≥ 10, instead of 1 I_{achr.} ≥ 10.

found enough differences between normal and anxiety children to feel that the AI data could be used as criteria, at least tentatively.

The anxiety signs in MCT just mentioned did not correlate very strongly with the AI signs, particularly not in young children. There can be several good reasons to account for this. It would seem reasonable to assume that defensive structures are not as firmly established in young persons as in adults. Their perceptual world is generally less stable, more liable to change from one structural organization to another. Therefore, intermittent structural disintegrations as scored in MCT would be less significant in children than in adults. Moreover, we also have to take into account the well-known fact that childish anxiety more often seems to be expressed in a way directly related to concrete situations (phobic fears instead of signal anxiety).²

These considerations led us, first of all, to look for very *pronounced break-downs* of established structures, such as total disappearances of any meaningful B (zero phases) or disappearances of the hero (not including neglect to report the hero in the second MCT series, but active assertions that he was absent, etc.). But we also noticed signs of an inability to clearly extricate the self from a dangerous situation, this being expressed as a *fusion of hero and threat*. Sometimes the child saw them very close together, at other times he showed himself unable to really distinguish between them. (A few tentative reports of fusion which were followed, not later than the next phase, by asser-

tions that A₂ and the hero had nothing to do with each other, or the like, were not scored.) It ought to be noted that this kind of fusion is not a necessary consequence of lacking cognitive maturity as such. When emphasizing signs of fusion we had in mind instead such disturbances in an early sense of reality and identity as have been linked by Greenacre (1967) and others to an early predisposition to anxiety. We thus assumed that, if the child could not keep the threat at arm's length from the hero, it would probably be lacking in ability to cope with danger signals and to preserve its feeling of security. As expected, these two kinds of anxiety signs are typical of the younger children, being clearly associated with the AI signs in their case (Table 5).

In the two upper age groups *dark structures*, particularly if appearing in the last third of the A+B section of the MCT series (close to the C phase), are the most prominent anxiety signs. Moreover, in these youngsters *structural disintegration*, another valid sign in adults, also seems to have some effectiveness. *Phobic structures* in their more advanced forms (reports of objects in the window which are very different from stimulus A) would also be worth paying attention to because they have previously been associated in particular with anxiety-hysteria. *Direct expressions of fright* were often noted in previous adult groups but have not been scored with certainty here.

A few additional data may be of interest. The impression given by the AI results that anxiety signs are more common in the puberty group (14–15 years) than in the age group just below it is corroborated by the MCT results. Whereas 12 of 19 14–15-year-olds were scored for dark structures, only 5 of 17 subjects in the younger group, were. In the older group, reports of fusions occurred twice (against no score in the younger one) and reports of diffuse structures six times (against only once in the younger group). In the group of 13 conscripts the number of individuals scored for darkness is lower (3), as one would expect. The remaining anxiety signs in this group are also typically adult: there are just two scores for structural disintegration and one for diffuseness.

As with the AI results, we have made a tentative comparison with the clinical group, excluding the 7–8-year-olds but keeping 10, 5, and 9 children, respectively, in the higher age groups. Only manifest signs have been marked, i.e. signs appearing in the last third of the A+B section. There are 10 of the 24 clinical subjects but none of the 56

Table 5. Anxiety in AI and MCT.

Group	MCT signs		Afterimage signs (as in Table 4)				
			S/I/Loss	Primi- tive	Single	The rest	
7-10 (11)	Zero phase/ Hero discont. Fusion	Strong	4	-	0	1	
			6	- $\Sigma 10$	1 $\Sigma 1$	1 $\Sigma 2$	
	Dark str. Broken str. Adv. phob. str.	Medium	2	-	2	3	
			1	-	0	0	
			0	- $\Sigma 3$	1 $\Sigma 3$	0 $\Sigma 3$	
	Disint. str. Diffuse Nothing	Weak	0	-	1	0	
			0	-	0	3	
			1	- $\Sigma 1$	5 $\Sigma 6$	4 $\Sigma 7$	
	(11) 12-15	Fusion Late dark str. Adv. phob. str.	Strong	1	0	0	1
				3	4	0	1
3				2 $\Sigma 13$	0 $\Sigma 0$	0 $\Sigma 2$	
Early dark str. Disint. str. Broken str.		Medium	1	1	1	2	
			2	0	0	2	
			0	0 $\Sigma 4$	2 $\Sigma 3$	0 $\Sigma 4$	
Nothing		Weak	0	2 $\Sigma 2$	2 $\Sigma 2$	6 $\Sigma 6$	

normals who show late zero phases, fusions or late expressions of fright. Late dark structures were scored in 3 additional clinical cases (out of 9 cases altogether) and in 14 normal subjects. The anxiety signs most typical of the clinical children, zero phases and fusions, are not only absent from late phases of the percept-genesis in all normal subjects but are almost totally absent from the two oldest age groups (cf. the thoroughly primitivized AI serials in some clinical youngsters).

Primitive mechanisms and characteristics

The most convenient way for a cognitively egocentric child to avoid threatening realities would be to deny them by simply not looking. *Eye-shutting* (head-turning, etc.) is, consequently, the most common defense method in the youngest and most immature age group (Table 6). Naturally, our subjects do not shut their own eyes (as our new,

Table 6. Eye-shutting and hero duplication.

Group	Many phases directly before C (or uninter-rupted contin.)		Many phases fol- lowed by turning- away, etc., within the theme	Many phases followed by other defenses		A single phase		Σ with Σ' such de- fenses with- out them	
	E-sh.	H-d	H-d	E-sh.	H-d	E-sh.	H-d	E-sh.	H-d
7-8 immature	3*	5	0	1	0	1	0	9	0
9-10 (11) immature	0	2	2	0	1	3	0	6	4
7-8 mature	0	1	0	0	0	0	1	2	5
9-10 (11) mature	0	0	1	0	0	1	1	3	7
(11) 12-13	0	0	0	0	2	0	2	4	13
14-15	0	0	1	1	0	1	1	4	15

* One subject where E-sh and H-d coincide in one phase.

Table 7. Signs of repression.

Group	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>
	No signs	Protocols with torn-off body-parts	The rest lacking <i>b</i> but with busts or objects	The rest lacking <i>b</i> and <i>c</i> but with animals, trees, etc.
7-8 immature	4	4	0	1
7-8 mature	4	0	3	0
9-10 (11) immature	4	2	4	0
9-10 (11) mature	3	3	2	2
(11) 12-13	5	2	6	4
14-15	8	1	7	3

very young subjects may do) but report that the hero (the young person in B₂) closes his eyes, turns his gaze away from the window, etc. This kind of (representational) avoidance strategy, which really implies elimination of all conceivably dangerous information, seems closely akin to denial as described by child psychoanalysts.

Below we will see that older children report, not the hero turning away from A, but an A turning his back to the hero. The youngest and most immature children are not very likely to be scored for this

kind of defense. As a matter of fact, eye-shutting and turning the head away from the threat are rarely scored in the same protocols and never appear together in young children. A prerequisite for the use of the latter kind of strategy would be a less egocentric cognitive outlook, implying that the world does not cease to exist because you refuse to look at it (cf. the exposition of compulsive mechanisms below).

In the MCT manual (Smith, Johnsson, Ljunghill-Andersson & Alm-gren, 1970) a number of signs have been accumulated under the heading of *repression*. They include reports of busts, masks, etc., instead of A, but also of torn-off body-parts, non-dangerous animals, trees, and even stimulus-distant objects (a house, a radio, a bicycle, etc.). These transformations of the threatening A to something stiff, limp or hollow, a plaything, a lifeless object, etc., have proved to be typical of hysterics, the more stimulus-distant interpretations being found above all in anxiety-hysterics and phobics. The association between primitive hysteria or anxiety-hysteria, on the one hand, and this class of signs, on the other, was the main reason for calling them repressive.

Looking at the signs of repression as listed in Table 7, one detects a change over age in the balance between them. Reports of torn-off body-parts are relatively common in young and immature children, to be replaced in older children by reports of lifeless busts or objects. In the immature group of 7-8-year-olds column c in the table is empty. Summing all so-called phobic (stimulus-distant) signs (objects, trees, etc.), we find them in 18 of 36 protocols in the two older groups but only in 3 of 16 protocols in the 7-8-year-olds. Repression is supposed to be an early form of defense. Insofar as our different signs reflect the same basic strategy of repression, such a strategy can obviously be adapted to the increasing sophistication of a growing child. To change a threatening face into a tree, and even more to change it into a lifeless object, is clearly a more advanced and active form of threat disarmament than merely to ignore everything except an ear, a piece of hair or another isolated part of the head. The last primitive kind of repression bears an obvious resemblance to eye-shutting – and to denial (see the discussion).

Another childish form of defense has been termed *hero duplication*. It really means casting A₂ in the form of the hero in B₂ or, more concretely, to place an imitation of the hero or a playmate approxi-

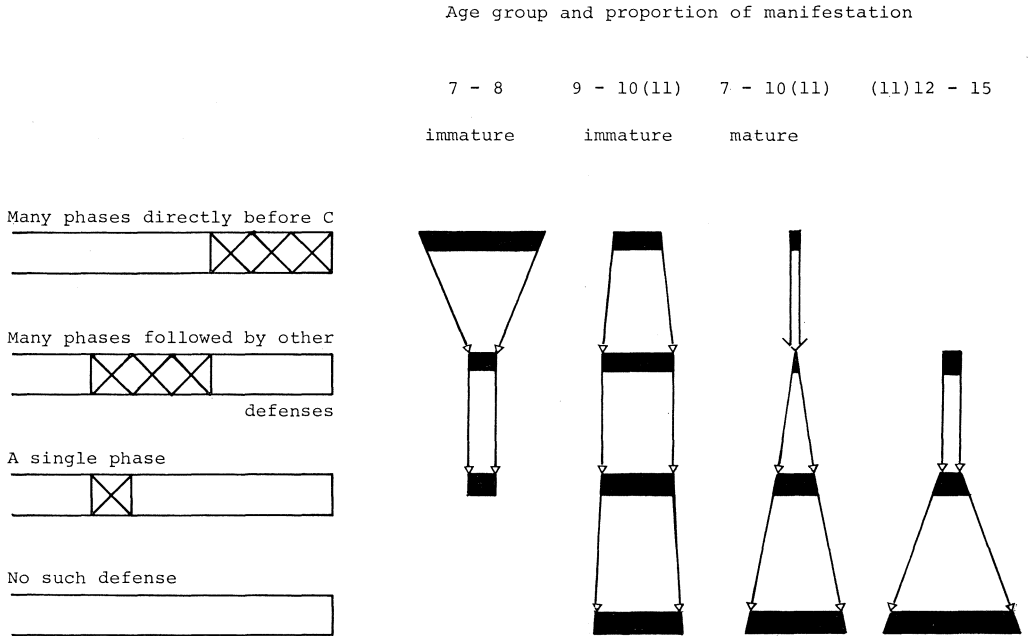

Fig. 2. Proportions of eye-shutting and hero duplication in various forms of manifestation.

mately of his age in the window. To use concepts referring to the representational world (Sandler & Rosenblatt, 1962), hero duplication would appear to mean that the subject is vesting his self-representation with the power of the representatives of the outside, threatening world. Such a response would, in any case, be a truly primitive and narcissistic form of avoidance.

It is particularly revealing, and consonant with the assumptions of percept-genetic theory, that both eye-shutting and hero duplication appear very close to the C phase in the youngest and/or most immature groups (Table 6 and Fig. 2). Eventually, they are pushed back from the proximity of C—where other forms of defense come to the fore—and gradually become less frequent in older children. Using a percept-genetic interpretation, one would say that, as children grow, their formerly manifest (primitive) mechanisms become more and more latent and finally disappear among the crowding contents of the PG. The eye-shutting response disappears faster over age and is presumably more primitive than hero duplication, but also more sophisticated than the eye-shutting behavior (shutting one's own eyes) noted in children below the ages tested here. Among the 13 conscripts there is only one, uncertain case of hero duplication. But 14 of 24 clinical

subjects (excluding the youngest ones) use this primitive device, as compared with 13 of 56 normal children in the corresponding age groups. It is still used by close to half of the clinical 14–15-year-olds.

In some of the adults there appear repeated, stereotyped reports of a split B stimulus—the window being seen prior to the rest of the picture—instead of A being reported as preceding B. Such signs of primitive stereotypy were typical for a group of accident-loaded as opposed to accident-free car drivers (Andersson, Nilsson & Henriks-son, 1970). According to these investigators “the splitting seems to indicate that the subject avoids being conscious of ‘anxiety’, provoked by the . . . ‘threat’ . . . by utilizing extraceptive perception of a part of the B-stimulus (the window).” This stereotyped form of strong dependence on extraceptive factors was not found in one single child but started to show up in a few of the 19-year-old conscripts. In some way, however, hero duplication also reflects a dependence on extraceptive factors in the child’s attempts to avert the threat. Even if it is true that most reports of hero duplication are not stereotyped, a lively contact between hero and his duplicate being often described, traces of an initial stereotypy or formalization can be observed in some protocols.

In the anxiety section above we presumed that the perceptual world of the child would be less stable than that of the adult. It is more common for younger children than for older ones in our material to suddenly lose either the hero in the B percept or a correctly recognized A. There were 4 such cases among the 16 7–8-year-olds as compared with only 3 among the remaining 56 children. More subtle signs of an unstable C phase were distributed in a similar way.

A more interesting characteristic of young children has been termed *retainment*. It is scored when a child reports a new interpretation in phase N but at the same time retains the interpretation given in phase N-1, thus balancing two or more meanings against each other. Stimulus A may thus have been reported as a blackbird. But a new report of A as a person does not replace the blackbird which is still very evidently in existence. Children who retain do not eliminate P phase contents—as an adult would do—but carry along early, stimulus-distant meanings in the process of construction. In 36 protocols from the four lower age groups, 14 cases of retainment were found; in the 36 remaining protocols, only 2.

The use of *alternative interpretations* seems to be more common

than retainment in older children, the number of scored cases in the age segments just cited being 6 and 7, respectively. This sign does not imply coexistence of two or more competing meanings but change between them: "it could either be a blackbird or a human being." Alternative interpretations would represent a more mature way of reconstructing the ambiguity and condensation of early phases in the percept-genesis.

It is natural to think of retainment and alternative interpretations as reflecting a high degree of freedom of communication between various phase levels, early and late, in the PG process. Such a freedom would be one important prerequisite for a creative attitude. One characteristic of the clinical children tested here is lack of this freedom. Only 2 of the 24 clinical subjects were scored for retainment or alternative interpretations but altogether 16 of 56 comparable normal subjects.

Compulsive mechanisms

An imposing display of reactions have been assembled under this general heading. Among signs often validated against compulsive symptoms in adults we particularly want to mention *negation* ("it is not a threatening face") and *isolation* (reports that A is a clean white surface, that it is separated from the hero by a barrier, that curtains cover the window, etc.). In *empty serials* no changes are reported until A emerges as a correct percept. Here we also score *perceptual manipulations*, i.e. descriptions of small change, most often in or around the window in B, and *intellectualization*, implying that the threat is classed as a mere phantasy or thought product, etc. The most important category in this context, however, would be *turning-away-the-head-of-the-threat*. Not only have reports of the back of a head been scored but also reports of a profile turned away from the hero.

If we take green color for granted as a compulsive sign in AI, excluding from consideration here the two younger age groups where compulsive signs are rare, turning-away would seem to be the most obvious counterpart sign in MCT (Table 8). Other signs of compulsive defensive strategy appear to be less specific, at least when not combined with turning-away. What we have termed compulsive defenses in adults may be more general signs of avoidance behavior in children. Only when they appear in grown-ups do they signify a typically

Anxiety and defense against anxiety

Table 8. Compulsive signs in AI and MCT (9-15-year-olds).

AI signs	MCT signs						
	Turning-away without isol./neg.	Turning-away with isol./neg.	Σ	Isol./neg./empty serials	Isol. (only empty faces)	Σ	The rest
Some report of clearly green	9	5	14 (10)	4	1	5 (5)	0 (0)
All sizes < 10/ all intensities < 9	4	6	10 (6)	3	3	6 (5)	3 (3)
The rest	5	1	6 (1)	5	2	7 (4)	4 (2)

Figures within brackets represent the two highest age groups.

Table 9. Turning-away of threat.

Group	Manifested only within hero duplication	More unclear combination with hero duplication*	Combined with repression	No such combin. Directly before C phase	Followed by neg./isol./intell. etc.	Σ Presence	Σ Absence
7-8 immature	1	0	0	0	0	1	8
7-8 mature	1	1	0	0	0	2	5
9-10 (11) immature	3	1	2	0	0	6	4
9-10 (11) mature	2	0	2	2	1	7	3
(11) 12-13	0	1	1	6	1	9	8
14-15	0	0	0	4	4	8	11

* Begins in hero duplication; concerns hero's mother; shifting between hero and threat.

compulsive strategy. On the other hand, we may not be able to take the meaning of green AI color for granted in children. Neither do we know for sure that the absence of large-sized or very dark AIs are medium strong compulsive signs, even if that seems to be the case in adults (cf. Table 8).

When turning-away starts to assert itself in the not-so-young children it often grows out of the primitive mechanism of hero duplication, i.e. the duplicate hero in the window starts turning his head away from the observer (Table 9). This may signify a waning effect of the duplication strategy. In older children turning-away becomes a mechanism in its own right but more and more supplemented with

isolation in its mature forms (separation of threat and hero, white-painting, etc.). It may be added that turning-away was found in 4 of the 13 conscripts, implying an initial decline of this defense method.

The peak age for all sorts of "compulsive" defenses (turning-away, negation, isolation, intellectualization, perceptual manipulation) would be (11) 12–13 years. If we exclude reports of empty faces (one of the least specific signs of compulsion, to judge from Table 8) 8 of these 17 youngsters were scored for isolation compared with 4 of 19 youngsters in the puberty group. At the same time anxiety signs proved to be relatively sparse. According to our data, then, pre-puberty would not be an age of low emotional tide but an age when emotions are actively warded off in order to promote adaptation to external realities. One might also speak of a consolidating preparation for the emotional convulsions of puberty. We intend to return to this age group later. Let us only note here that such a conclusion would be entirely in line with the very early writings of Anna Freud (1946, cf. also 1965).

A special defense comes to the fore in puberty: reports of an A₂ lacking recognizable features. It may be difficult for younger children to exploit this rather developed defensive measure because lack of features would in itself be anxiety provoking to them. However, this particular defense appears to reach its peak in puberty with 9 scored cases out of 19. In the conscript group only 2 protocols are marked for it.

Turning-away and other "compulsive" defenses appeared to be more frequently used in older age groups than in young ones. Since the clinical subjects were characterized by primitive expressions of anxiety as well as by the use of such a primitive defense as hero duplication, we did not expect a frequent use of turning-away in this group. Only 7 (of 24) clinical children exploited this threat-averting method, a number to be compared to 30 (of 56) normal counter-parts. Simple devices like turning-away may be an important part of the defensive equipment of the normal non-egocentric child, just as eye-shutting or total denial is a necessary defensive item among normal ego-centric children.

Sensitivity-projection

Sensitivity implies that the A-process, instead of establishing itself as an independent perception of A, makes itself felt as changes in the

B-percept. Contents outside the subject's immediate awareness are thus "projected" into his established perceptual world. The most common signs of sensitivity have been such changes in perspective, lighting, position of furniture and hero, etc.—regarding the perception of B_1 and B_2 —as were not also reported in the control series (where B was not yet preceded by A). Moreover, B-changes scored as sensitive should not be so profound as to endanger the subject's belief that B is essentially the same stimulus from one exposure to the next. Severe projective changes have been listed as discontinuities.

Sensitivity has proved to be a positive diagnostic sign in adults (Smith, Sjöholm & Nielzén, 1973b), implying readiness to register even marginal, inside or outside, information and to change accordingly. More accentuated signs of projection—drastic change in B, introductions of new persons, etc.—were rather negative prognostically, often probably being correlated with paranoid inflexibility. What has been listed for the present subjects as projective tendencies is nowhere close to these signs. Reports of movement and of interactions between hero and threat do not, however, belong to exactly the same category as sensitivity and should be treated separately. They seem to reflect more self-indulgence in the treatment of outside information.

The scoring of sensitivity and mild projection may be vulnerable to the momentary whims of a subject. In order to enhance the reliability in adult subjects we used to require that these tendencies were scored in at least two phases. Expecting lower reliabilities in children than in adults we also excluded from the first assortment of "real" sensitivity cases subjects with obvious tendencies to perceptual manipulation of details, i.e. subjects who should be characterized as manipulative in their relation to outside stimulation but not necessarily as capable of handling it in a flexible manner.

In view of previous research (Smith, Sjöholm & Nielzén, 1974), sensitivity should above all correlate with AI variegation and chromatic within-phase shifts. In Table 10 we have added not only chromatic shifts from one phase to the next but also its counterpart sign in the size dimension (when serials are chromatically stabilized): change between size-constant and at least normal-sized AIs. Correlations in the direction expected are evident in the table.

There is a weak trend toward increased sensitivity in puberty as compared with the younger age groups. Five (of 19) youngsters in puberty were scored for sensitivity but only 7 of the 53 others. If

Table 10. Sensitivity/projection in AI and MCT.

MCT signs	AI signs		
	Variation/ chrom. within- phase change	Chrom. btw-phase change/size- instability (at least two phases)	The rest
Sensitivity (not perc. manip.)	6	4	2
Movement, interaction, projection (not perc. manip.)	4	2	5
Sensitivity, movement, etc. + perc. manip.	3	2	5
The rest	6	7	24

alternative interpretations and sensitivity are both interpreted as signs of readiness to accept change, 10 out of 19 puberty subjects show such readiness but only 4 of 17 prepuberty ones.

The mood of the hero in B₂ as reported by the child was also scored. No age tendencies could be detected. Reports of a depressed hero will be utilized in the next section.

Some deviant reactions

Under this heading we have listed various reactions which prove to be relatively rare among normal children but are often encountered in the clinical group. Some of these reactions are well-known from our investigations of adult patients.

Breaks in the continuity of the process of construction occur in 11 out of 24 clinical subjects over 8 years. This scoring category includes zero phases (at least two), loss of the hero in the established B percept, loss of a correct A, and structural change implying "return to previously discarded" interpretations (regressions). In the corresponding age group of 56 normals there are only 3 subjects with these signs. It has already been noted that the C phase is less stable in children below 9 years of age. Using the present scoring principles we can score 5 of our 16 normal 7-8-year-olds for breaks in continuity.

Another category includes *depressive or empty protocols*. A depressive serial is often stereotyped, including at least five unchanged

Anxiety and defense against anxiety

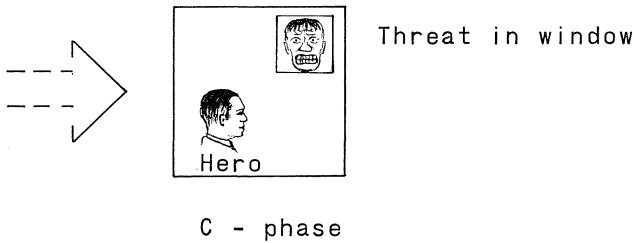
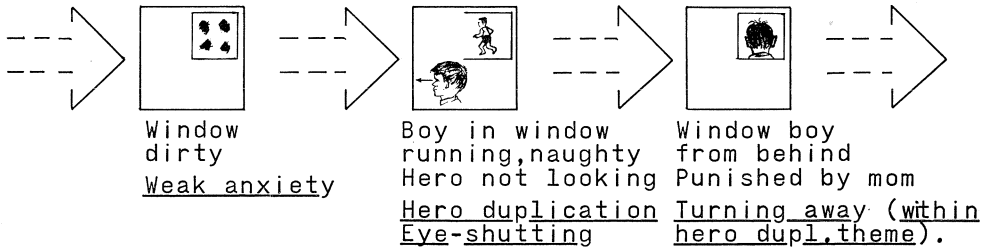

Fig. 3. Schematically illustrated excerpts from the MCT protocol of a 9-year-old, cognitively mature and normal girl.

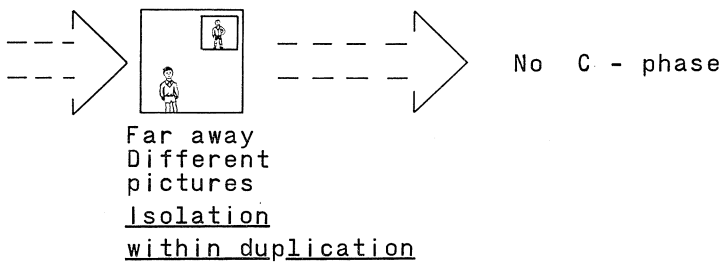
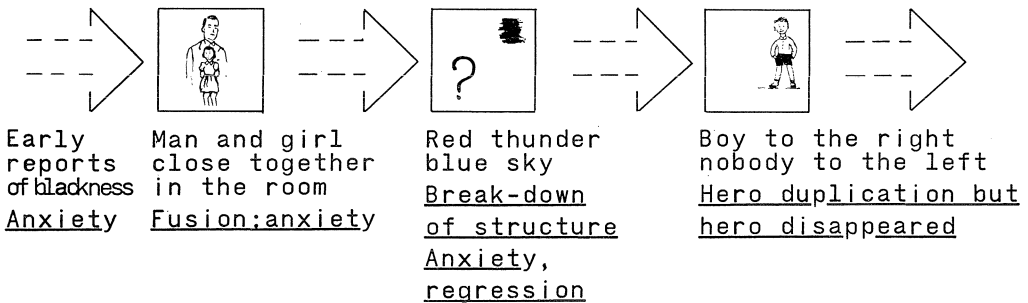

Fig. 4. Schematically illustrated excerpts from the MCT protocol of a 10-year-old, cognitively immature boy in the clinical group.

repetitions of an “unfinished” interpretation of A. Another sign of depression would be when A is reported as very old, weak, sick, dead, etc. We have also included protocols where the hero is described as clearly grieved and depressed. In empty protocols, as already noted, nothing except B is reported and nothing appears to change or develop until a correct A suddenly emerges. Empty protocols have been recorded not only in compulsive but also in depressed patients. We counted 16 protocols of these types in each of the groups compared.

One of the most interesting discoveries may be that of *leaking mechanisms* in 13 of the 24 clinical subjects above 8. Such a designation has been employed when, in one and the same phase, a subject reports a defensive structure (most often compulsive or repressive) and signs of anxiety (mainly dark structures). Thus, one youngster transforms the threatening A into a lifeless bust, but a bust reflecting a deep blackness. Apparently, his defense has not been efficient because “black” anxiety is leaking through it. Only 7 normals in the group of 56 were (rather liberally) scored for such mechanisms. One of the reasons why normal children appear to be more tolerant of a reasonable quantity of anxiety than many clinical children could be a basic trust in their own ability to effectively curb it when necessary.

The difference between a deviant MCT protocol and a more normal one is schematically illustrated by Figs. 3 and 4.

Description of the age and maturity groups

The following description of the age and maturity groups in the normal sample is based on the main AI and MCT results. It has already been shown that these two instruments correlate where they are supposed to be measuring analogous dimensions of personality.

7–8 years, immature

This is the most P-phase dominated of all age groups. In 5 of 7 children with measurable AIs, at least two phases were characterized by size-constancy or by positive color (which covered the whole image). Many serials did not contain any negative (chromatic) images at all. Five of 9 MCT protocols were scored for retainment, i.e. these children did not eliminate early P-phase formations but tended to carry them along in the process of construction.

The defense mechanisms elucidated by MCT were on the whole primitive and narcissistic. Eye-shutting was practised by 3 children right up to the C phase level, and hero duplication similarly in 5 children. All members of this group were scored for one or both of these mechanisms. Turning-away responses and isolation, on the other hand, occurred only in single protocols and intellectualization not at all. Repression appeared in its most primitive form, reports being given of fragmented body-parts reminiscent of partial denial.

Another primitive characteristic would be that the adaptive processes in these children often lacked stable end-stages: 3 children were scored for an unstable C phase and 4 for discontinuity.

7-8 years, mature

The P-phase dominance has just only started to abate in this young but cognitively advanced group. Five of 7 children with measurable AIs still got at least two scores for primitive AI signs. But green color is recorded in 2 children. Three of 7 children were characterized by unstable C phases and 4 by discontinuity. However, eye-shutting defenses are gone and hero duplications are reduced to just 2 cases, one with just a single phase. Compulsive trends have begun to assert themselves, as shown by 4 cases of isolation and 2 of intellectualization. On the other hand, it should be noted that the turning-away defense (2 cases) is still closely tied to more primitive precursors (hero duplication).

9-10 (11) years, immature

This group is quite similar to the immature 7-8-year-olds. There are still primitive AIs aplenty (in 6 of 10 children) and primitive defensive measures (6 children with hero duplication and 3 with single eye-shutting scores). But it is no longer sufficient for the subject to let the hero place a duplicate of himself in the window; the head of the duplicate must be turned away in order for the defense to be effective. Apparently, this more sophisticated method of avoidance still takes more primitive methods as its starting-point (4 starting with hero duplication and 2 with repression). And the group differs from both of the younger groups in its greater perceptual stability (only 2 children were scored for unstable C phases and 1 for discontinuity).

9-10 (11) years, mature

The C phase dominance is steadily increasing. It is true, that half of the 10 children have primitive AI signs. However, the AIs are mostly normal sized, and positive series are interspersed not with achromatic AIs but with negative ones. Turning-away becomes a more frequent defense (7 children), more seldom tied to hero duplication (2 children). While 3 subjects are scored for hero duplication (and only one for more than one phase), 5 are scored for isolation. However, the elimination of P-phase formations in MCT is still incomplete. There are 5 cases of retainment.

(11) 12-13 years

Among all the groups in the present material this is clearly the most C-phase dominated. The primitive AI signs noted in the fore-going groups can be found in 6 of 17 subjects, size-constancy in only one. Instead of positive color covering the entire surface of an AI, a change to color-spotted AIs seems to take place (7 subjects). Retainment is not found in one single child, neither is late hero duplication.

The obvious reality orientation of this group seems to be partly effected by means of compulsive defenses. Ten children were scored for green AI color, 9 for turning-away, and 10 for isolation. More sophisticated and active forms of repression also assert themselves. The anxiety level was judged as relatively low, at least in MCT.

As described by the tests, this appears to be an age of extraversion and consolidation. Functionally speaking, this may be seen as a preparatory stage before the renewed reconstruction of P phase formations in puberty, a stage where the C phase frame is above all strengthened. At the same time, there is a growing independence of the immediate stimulus situation as evidenced by a sudden increase in the number of variegated AIs.

14-15 years

With C-phase stability maintained, a new reconstruction of P phase formations seems to be starting. Positive AI stigmata are marked in 7 of 19 cases (but only 1 with size-constancy), positively variegated AIs in 6 cases. But the number of "green" protocols has dropped to 5.

Even in MCT there is a slight drop in the number of turning-away scores (8) and still more in the number of "true" isolation scores (4 against 8 in the foregoing group, faces without features not being counted).

At the same time, the number of scores for dark structures changes in the opposite direction (from 5 to 12). Even AI data show an increase in the proportion of adult anxiety signs. The number of AI sensitivity signs remains at a high level. But sensitivity as reflected in MCT together with alternative interpretations seems to be more frequent in this group (10 compared to 4 youngsters in the preceding group). This was interpreted as implying a greater willingness of youngsters in puberty to accept change and to harbor contradictory meanings.

Relaxing their defensive barriers, these subjects are apparently ready to face new adaptive demands. They even seem ready to accept more open anxiety as a consequence. One important prerequisite for this openness and independence would be that a stable C phase level has been acquired during prepuberty.

Discussion

In this kind of research, where children and youngsters report their impressions of very brief exposures or where the attempt is made to measure and describe elusive afterimage phenomena, problems of reliability should never be allowed to vanish from the focus of attention. Under the presumption that children's reports are necessarily less reliable than the reports of adults, the present authors have tried, among other things, to apply stricter scoring rules and to be especially on guard against any tendency to give vague and ambivalent utterances a "fitting" interpretation. On the other hand, many results agree well with previous findings (Lindbom, 1968; Andersson, Nilsson, Ruuth & Smith, 1972) or with what could generally be expected of these age groups. It also ought to be pointed out that the usual consequence of unreliable data would not be a systematic pattern of "false" differences but a mess of unsystematic and weak differences.

In case we were eager to improve the reliability of our data why did we choose to work with a relatively limited number of subjects? An extended material would undoubtedly have offered us better opportunities to observe less prominent trends as well despite the back-

ground noise which insufficient reliability represents. However, we have always been wary of those diffuse tendencies—so overexploited in behavioral research—which only just manage to ripple the probability surface obtained with very extensive data collections. Instead we found a medium sample size more agreeable to our intention of carefully scrutinizing each individual protocol. Large data collections are seldom amenable to anything but the most conventional handling. In the present case this would have meant scoring children's protocols according to the rules already established for adults.

The group of normal children studied here is obviously not socially or intellectually representative. However, our intention was not to set up age norms but only to follow a development over age. The requirements of such a study have been fulfilled through the careful matching of sex and intellectual background in the four age groups. Naturally, when age groups were broken up in maturity levels the former balance between academic and non-academic homes sometimes collapsed.

The group of clinical children is deficient in many ways. First of all, there are too few young children. But this lopsided age distribution seems to reflect the general fears and aversions of most clinical children, evident above all in the youngest age groups as refusal to participate in any testing program. Secondly, the only common characteristics used to select the group was anxiety—any symptoms of anxiety. Because of these limitations the clinical group has served no other purpose than to form a contrasting background to the normal group and thus to facilitate the formulation of hypotheses for future, more specified studies of anxiety and of defense against anxiety in children.

No P-values garnish the comparisons in our tables. It would not seem particularly meaningful to do so since the tables were not set up to test specific hypotheses but rather to give a descriptive survey of developmental trends. Differences and correlations discussed in the text, however, are generally significant at acceptable levels. As an example, let us take Table 5, where the correlation between anxiety signs in AI and MCT is shown, and distinguish both between strong MCT signs and other signs and between the left column of AI signs (strong signs) and the two right columns. The G index of agreement (Holley & Guilford, 1964) would be 0.61 in the lower age groups and 0.56 in the higher ones (and the P-values for the four-fold contrasts

<0.005). This goes to show how easy it is to test individual trends in our data patterns. But one would be misguided to let single P-values steer the discussion.

Many of the trends exhibited by our tables do not need much discussion because they only confirm what most investigators in the field already agree upon. It is not particularly shattering to assert that pre-puberty is an age of firm emotional control rather than a period of low emotional tide or to demonstrate that, as the child develops, ego-centric defense strategies are discarded for the benefit of cognitively more mature ones. However, we have welcomed such more or less self-evident results as evidence for the applicability of percept-genetic methods to problems of anxiety and defense against anxiety (cf. Lindbom, 1968). In other words, we feel that those results of ours that are less than self-evident should be viewed, if other things are equal, as being as trust-worthy as the self-evident ones.

A direct transfer of the adult scoring principles to the present data would have meant loss of much valuable information. To be sure, the present authors have endeavoured particularly to free themselves from the conventional scoring routines of MCT and AI. As one result of this effort, we have been able to operationally define several primitive defense strategies. One of these is eye-shutting, obviously closely related to what psychoanalysts term denial. Another early but more persistent defense mechanism, hero duplication, has been noted before and taken to be clearly primitive and narcissistic. In his Defense Mechanism Test, Kragh (1969) refers signs of hero duplication to the defensive category of "introjection: polymorphous identification," whereas Andersson and Weikert (1974) employ the term "projected introjection" to represent a constellation of hero-threat interpretations at least partly reminiscent of hero duplication. In any case, the relation of hero duplication to the classical psychoanalytic mechanisms remains obscure in many ways. And it would hardly seem useful, at the present time, to substitute a debatable reference to psychoanalytic ruminations for a direct reference to concrete MCT data.

One of the central results of the present investigation would be its description of how the defensive strategies develop from age 7 to 15. In their discussion of psychoanalysis and learning theory, Sandler and Joffe (1968) claimed that old structures are never entirely lost when new ones are acquired but that they simply are inhibited. This assumption is nicely illustrated by the present material where primitive

defense mechanisms dominate the C-phase level in young children but are shoved back to the P-phase level when, in older children, more mature mechanisms begin to occupy the paddock. The final, complete disappearance of the primitive mechanisms in most of the older children, even at the P-phase level, does not necessarily mean that old structures do become obliterated. It could also mean that the PG series employed in the present experiment are too brief to enable a reconstruction of all early structures in ontogenesis to occur.

The succession over age of various kinds of mechanisms is rather well illustrated by our data in spite of the limited size of the group. The eye-shutting defense strategy remains effective only as long as the child is bound by an ego-centric view of reality. A more mature child will turn the head of the threatening A instead of turning the head of the hero. But the transformation to this rather more compulsive type of mechanism is effected, not directly, but via the narcissistic strategy of hero duplication. Only when hero duplication becomes obsolete does turning-away assert itself as a mechanism in its own right. To make matters more complicated, we also believe that eye-shutting and hero duplication are often retained in disguised form in adults. The more developed forms of repression may not appear to be directly related to the eye-shutting (denial) strategy practiced by the younger children, even if the reporting of lifelessness-stiffness may imply a rather sophisticated denial of danger (not really effective until a subject has learned to differentiate between representational objects and reality). But it would probably seem easier to most readers to designate as "partial denial" such early forms of repression as the reporting of isolated parts of the hostile face. Moreover, as argued above, the primitive stereotypy found in immature adults may very likely be a distant variant of hero duplication.

It is interesting, in this connection, to consider certain of the attempts made by psychoanalysts to differentiate denial from other forms of defense (from repression in particular). While Jacobsen (1958) claims to have made a clear distinction between the two, Sjöbäck (1973) does not seem to share her optimistic feelings. As a matter of fact, the difficulties must be enormous in starting from clinical observations. Sjöbäck makes the very sensible suggestion that any attempt at differentiating such groups of mechanisms should be subordinated to an hierarchical approach. The developmental aspect inherent in the percept-genetic methodology is by definition hierarchi-

cal. And the present material undoubtedly makes possible not only a differentiation between early (primitive) and late (mature) mechanisms, but also a description of how the latter succeed the former and how remnants of early strategies are retained within a more mature defensive armoury.

Two other discoveries remain to be discussed. One of them is the existence of so-called leaking mechanisms in children with symptoms of anxiety. Even if these children are successful in attempting to cope with anxiety in the same way as normal children do, their attempts remain ineffective. It should be noted also that these children seem more reluctant than normals to abandon their childish mechanisms and turn to the use of, for example, "ordinary" compulsive mechanisms. Paraphrasing Schur (1953) we might say that, in these youngsters, a more mature strategy cannot (yet) forestall a regression in the direction of primary anxiety and concomitant, more primitive forms of defense. However, we leave further speculations on these matters to a more systematic study of child psychiatric patients for whom differences in cognitive maturity can be taken into account.

A final discovery was that of a characteristic of young (normal) children—retainment. Such children retained old interpretations together with newer ones whereas older children would have discarded them. Such a lack of elimination may be taken at the same time as a sign of open communication between early and late phases of the percept-genesis. Since there were hardly any cases of retainment in clinical children (in spite of their relative cognitive immaturity) we felt tempted to assume that premature elimination might lead to fixation and a reduction of the developmental alternatives. Phrasing this again in more popular terms one can say: without retainment no creativity.

In discussing defense mechanisms we have of necessity touched upon the problem of anxiety. It is true that the AI signs selected on logical grounds to serve as anxiety criteria correlated well with the MCT anxiety signs. It likewise is true that the clinical group differed from the normal group in the expected direction. Nevertheless, we would like to supplement the present data with more detailed data from well-defined clinical groups before really confronting the issue of anxiety and ontogenesis as reflected in percept-genesis.

However, one result is worth emphasizing already at this stage: the difference between younger and older children with respect to the

fusion of the hero and the threat as a sign of anxiety. In the younger children, where the distinction between self and "other" is often not fully developed on a cognitive level, one of the most imminent dangers would seem to be the loss of identity when faced with a threatening world (cf. Greenacre, 1967). Or, to rephrase this in the spirit of Schur (1953), fusion of the ego and the source of danger would render as difficult any controlled appraisal of danger and facilitate direct, automatic reactions of helplessness. In some cases where the hero and the threat seem to merge, one might even talk about regression to a symbiotic level.

In many important respects, as the reader may have noticed, our findings do not differ appreciably from what is by now common knowledge in developmental psychology. But in some respects, we believe, our approach has contributed to an elucidation of new facts of the complex problems of anxiety. Our primary aim, however, has not been to demonstrate that, if they are properly standardized, the percept-genetic instruments could undoubtedly serve well as diagnostic tools among children and adolescents. As pointed out in the introduction, we have tried instead to penetrate somewhat further into the terra incognita still presented us by the growing human being. Like many of our colleagues we hope to find, in the extension of our efforts, some of the factors determining which direction, whether reasonably free from anxiety or crippled by it, the developmental process will take.

Notes

- 1 The present paper is an interim report from a larger project on anxiety and ego development. We are particularly indebted to the staff of the Child Psychiatric Clinic in Lund for their assistance in collecting the data, to the head of the Psychiatric Clinic I, professor Lennart Nilsson, for placing laboratory facilities at our disposal, and to Lena Sjöholm who shared the first year of research with us. The project was supported by the Swedish Council for Social Science Research.
- 2 In psychoanalytic theory, the primary anxiety reactions in an infant are directly tied to the stimulus context and appear more or less automatically upon the loss of a need-satisfying object; the reproduction of anxiety as a danger signal presupposes anticipation of the dreaded situation and must, therefore, be a more advanced reaction (Freud, 1926; Edgumbe & Burgner, 1972).

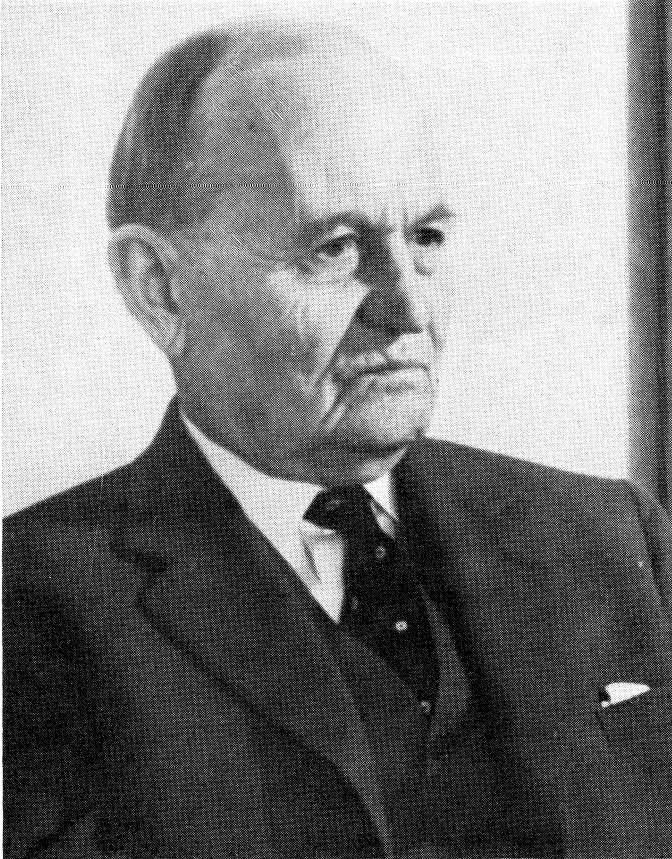
References

- Andersson, A. L., Fries, I. & Smith, G. J. W. (1970). Change in afterimage and spiral aftereffect serials due to anxiety caused by subliminal threat. *Scand. J. Psychol.*, 11, 7-16.
- Andersson, A. L., Nilsson, A. & Henriksson, N. G. (1970). Personality differences between accident-loaded and accident-free young car drivers. *Br. J. Psychol.*, 61, 409-421.
- Andersson, A. L., Nilsson, A., Ruuth, E. & Smith, G. J. W. (1972). *Visual after-effects and the individual as an adaptive system*. Lund: Gleerup.
- Andersson, A. L. & Weikert, C. (1974). Adult defensive organization as related to adaptive regulation of spiral aftereffect duration. *Soc. Behav. Pers.*, 2, 56-75.
- Edgcombe, R. & Burgner, M. (1972). Some problems in the conceptualization of early object relationships, I. *Psychoanal. Study Child*, 27, 283-314.
- Freud, A. (1946). *The ego and the mechanisms of defence*. New York: Intern. Univ. Press.
- Freud, A. (1965). *Normality and pathology in childhood: assessments of development*. New York: Intern. Univ. Press.
- Freud, S. (1926). Inhibitions, symptoms and anxiety. *Standard Edition*, 20, 77-175. London: Hogarth Press, 1959.
- Greenacre, P. (1967). The influence of infantile trauma on genetic patterns. In S. S. Furst (Ed.), *Psychic Trauma*. New York: Basic Books. Pp. 108-153.
- Holley, J. W. & Guilford, J. P. (1964). A note on the G index of agreement. *Educ. psychol. Measuremt.*, 24, 749-753.
- Jacobsen, H. (1957). Denial and repression. *J. Am. Ps. Ass.*, 5, 61-92.
- Jaensch, E. R. et al. (1929). *Grundformen menschlichen Seins*. Berlin: Elsner.
- Jaensch, E. R. et al. (1930). *Studien zur Psychologie menschlicher Typen*. Leipzig: Barth.
- Kragh, U. (1969). *DMT—defense mechanism test*. Stockholm: Skand. Testförlaget.
- Kragh, U. & Smith, G. J. W. (1970). *Percept-genetic analysis*. Lund: Gleerup.
- Kroh, O. (1922). *Subjektive Anschauungsbilder bei Jugendlichen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Lindbom, K. (1968). Perceptual defense mechanisms registered by the meta-contrast technique in normal and pathologic children. *Scand. J. Psychol.*, 9, 109-116.
- Piaget, J. & Inhelder, B. (1941). *Le développement des quantités chez l'enfant*. Neuchatel: Delachaux & Niestlé.
- Ruuth, E. (1970). Afterimage perception and size-distance judgment in preschool children. *Psychol. Res. Bull.*, Lund Univ., Sweden, 10, no. 14.
- Ruuth, E. & Andersson, A. L. (1971). Emmert's law reconsidered: a developmental study of visual afterimages. *Psychol. Res. Bull.*, Lund Univ., Sweden, 11, no. 8.
- Ruuth, E. & Smith, G. J. W. (1969). Projected afterimages and cognitive maturity. *Scand. J. Psychol.*, 10, 209-214.
- Sandler, J. & Joffe, W. G. (1968). Psychoanalytic psychology and learning theory. In R. Porter (Ed.), *The role of learning in psychotherapy*. London: Churchill (Ciba symposium). Pp. 274-287.
- Sandler, J. & Rosenblatt, B. (1962). The concept of the representational world. *Psychoanal. Study Child*, 17, 128-145.
- Sjöbäck, H. (1973). *The psychoanalytic theory of defensive processes*. Lund: Gleerup.
- Schur, M. (1953). The ego in anxiety. In R. M. Loewenstein (Ed.), *Drives, affects, behavior*. New York: Intern. Univ. Press. Pp. 67-103.

Gudmund J. W. Smith and Maria Nordström

- Smith, G. J. W. (1975). *MCT – metakontrasttekniken. Interimrapport 1974–75*. Lund: Dept. of Psychology (mimeo).
- Smith, G. J. W., Fries, I., Andersson, A. L. & Ried, J. (1971). Diagnostic exploitation of visual aftereffect measures in a moderately depressive patient group. *Scand. J. Psychol.*, 12, 67–79.
- Smith, G. J. W., Johnson, G., Ljunghill-Andersson, J. & Almgren, P. E. (1970). *MCT – metakontrasttekniken*. Stockholm: Skand. Testförlaget.
- Smith, G. J. W., Ruuth, E., Franzén, G. & Sjöholm, L. (1972). Intermittent regressions in a serial afterimage experiment as signs of schizophrenia. *Scand. J. Psychol.*, 13, 27–33.
- Smith, G. J. W. & Sjöholm, L. (1974). The effect on his visual afterimages of a subject's defensive system in interaction with the afterimage theory presented to him. *Scand. J. Psychol.* 15, 255–262.
- Smith, G. J. W., Sjöholm, L. & Nielzén, S. (1973a). Explorations in anxiety and defense against anxiety by means of two percept-genetic techniques. *Psychol. Res. Bull.*, Lund Univ., Sweden, 13, no. 2.
- Smith, G. J. W., Sjöholm, L. & Nielzén, S. (1973b). A prognostic study of anxiety. *Psychol. Res. Bull.*, Lund Univ., Sweden, 13, no. 10.
- Smith, G. J. W., Sjöholm, L. & Nielzén, S. (1974). Sensitive reactions and after-image variegation. *J. Pers. Assmt.*, 38, 41–47.

Minnesord

3.12 1881-2.4 1974

John Landquist

Av *Carl Fehrman*

I ett brev från 1921 skriver Elin Wägner, John Landquists dåvarande maka, till sin väninna Barbro Alving: »John är nere i Lund och gör sitt inträde i Vetenskaps-Societeten under högtidliga former. I Lund är han åtminstone en smula uppskattad. Hans Larsson och Liljeqvist ha yttrat sig mycket oförbehållsamt om hans vetenskapliga kvalifikationer.»

Detta var 1921. John Landquist hörde alltså till den första generationen av invalda i den året förut stiftade Vetenskaps-Societeten. När jag här går att teckna några minnesbilder av den i april i fjol bortgångne kommer jag av olika skäl att huvudsakligen hålla mig till de av hans insatser, som hänger samman med Lund och dess akademiska värld.

Jag kommer alltså inte att dröja vid hans tidigare år och öden, då han tjugosjuårig disputerade i Uppsala på en avhandling om Viljan utan att lyckas övertyga Uppsalas lärda om att de hade framför sig en filosofisk begåvning av mer ovanliga mått. Jag kommer inte heller att utbreda mig om hans journalistiska bragder under Strindbergsfejdens dagar, då han gick till kamp under den av honom själv aldrig formulerade men väl accepterade, stridsglada parollen: »Strindberg har rätt.» Jag kommer heller inte att stanna vid hans betydande insatser som litteraturforskare – vid de böcker han skrev om Ellen Key, om Verner von Heidenstam, om Gustaf Fröding och Eric Gustaf Geijer. Jag vill bara markera att i böckerna om Fröding och Geijer finns mittpunkten i hans författarskap, en psykologisk nyorientering i synen på Fröding och en filosofihistorisk nyorientering i synen på Geijer. Jag tvingas förbigå hans kontakter med sin tids europeiska filosofiska tankeströmningar: introduktionen av Bergson och besöket i Paris 1907, intervjun med Sigmund Freud kring 1920, översättningen till svenska

av Freuds Drömydning, medarbetarskapet i Freuds tidskrift *Imago* med uppsatsen om den konstnärliga symbolen, som senare intogs i boken *Människokunskap*.

Allt detta och mycket därtill hade John Landquist bakom sig, då han år 1927 sökte professur i Lund efter Hans Larsson. Själv skriver Landquist i en minnesuppsats: »Jag hade ej minsta hopp att få professuren, men inlät mig på saken 'som en liten distraktion' såsom advokaten i Drömspelet betraktar doktorspromotionen.» I Ett drömspel gick det illa för advokaten när han skulle promoveras; alla vände sig bort då han trodde sig på väg att hämta sin lagerkrans, och mycket bättre gick det inte för John Landquist i Lund. Han blev visserligen någotsånär positivt bedömd av de sakkunniga från staden, men han fick anledning att efteråt formulera beska ord om – vad han i en polemisk skrift kallade – »Uppsalafilosofien och sanningen».

Hela 1920-talet gick; fortfarande bodde John Landquist i Stockholm, sysselsatt med dagsjournalistik, med författarskap och ederingsarbete. Efter en ny, dramatisk tillsättningshistoria blev han ändå omsider professor i Lund. Men denna gång inte i något av de ämnen, som närmast legat till hands, inte i någon av filosofierna eller i litteraturhistoria, utan i ämnet pedagogik och psykologi. Det var efter Axel Herrlin. John Landquist relaterar med den exakticitet i kronologien som var ett utmärkande drag också i hans muntliga berättelser: »Då jag den 20 december 1935 blivit utnämnd till professor i Lund, skickade mig Hjalmar Söderberg ett julkort, återgivande en kyrkfönstermålning av flykten till Egypten, och tillade 'Omstående kyrkfönster kan illustrera flyttningen till en sydligare landsända'.» Brevet var avstämplat i Köpenhamn, dit den inbitne Stockholmarens Hjalmar Söderberg gått i landsflykt för resten av sitt liv.

Landquist berättar också, att han inbjöd Hjalmar Söderberg till sin professorsinstallation. Söderberg avböjde att komma, enligt vad han uppgav, därför att han hade tappat ett par framtänder. Men den som verkligen kom och deltog i festligheten, var en annan av John Landquists nära författarvänner, en av tionalisternas grupp, som han länge hade stått nära: Ludvig Nordström. Akademiska kapellet spelade Prästernas marsch ur operan *Trollflöjten*, in i aulan tågade kursorer med spiror, de två marskalkarna docenten Elof Akesson och docenten Torgny Segerstedt, universitetets rektor Axel Moberg som införde installandus, de två emeritiprofessorerna Liljeqvist och Hans Larsson (vilken redan 14 år tidigare hade understött Landquists inval i Vetenskaps-

Societeten); bland hedersgästerna Ludvig Nordström och vid dennes sida, reslig i frack och ordnar, med höguret huvud, Fredrik Böök. Det var smått sensationellt: Böök och Landquist hade visserligen varit nära vänner i unga dagar, och Böök hade till och med fått erbjudandet att vara andre opponent på Landquists avhandling om Viljan. Men sedan hade deras vägar skilts åt, och de hade särskilt under och efter Strindbergsfejden på 10-talet växlat hårda hugg i spalterna. Att Böök vid detta ögonblick tog sin plats i processjonen var en symbolisk gest, som John Landquist bevisligen aldrig glömde.

Sin installationsföreläsning höll Landquist om psykologiens forskningsgrenar; han tryckte den sedan i den lilla bok, som heter Själens enhet och som snart nog blev kursbok för dem som läste psykologi och pedagogik i Lund. Han pläderade i sin föreläsning för en samverkan mellan de tre huvudformerna av psykologisk forskning: den experimentella, den medicinska och den humanistiska. Det var något av en programförklaring, kanske av intresse än i dag.

Så höll han det traditionella talet till rektor, till kolleger och till studenterna. Jag var student den gången och har under de snart gångna fyrtio åren aldrig glömt hans ord till den unga generationen. Jag citerar dem, men för säkerhets skull efter tidningsreferat: de sydsvenska tidningarna var vid denna tid ännu så kulturmedvetna, att de införde både föreläsning och tal på Lundasidan, när en ny professor installerats. John Landquist började:

»Jag vill slutligen hälsa den akademiska ungdomen och uttrycka min glädje att i dag liksom andra dagar få tala till den och se den. Ni är dock den förnämsta stora nyhet som jag mött och framför andra den förpliktande myndighet som reser sig mot mig.» Han tillade – och det är dessa ord som har blivit kvar i mitt minne – »När Ni kommit längre fram i livet, skola ni erfara, att det icke är ett så stort avstånd mellan de äldre och de yngre som man i första ungdomen tror. Vad gör åldern annat än att den bygger ett fodral, ristat av minnen och årens märken, kring den unga människan. Men i djupet lever denna oföränderlig kvar. Detta fodral kan kännas som ett fängelse och är det också. Men det hindrar icke att man igenkänner och på avstånd kan förstå och följa den unga.»

Jag har haft anledningar att senare tänka på de orden både som yngre och äldre, också när jag genom åren haft tillfällen att träffa John Landquist. Han blev gammal, mycket gammal, över 92 år. Och åren ristade verkligen märken i hans fodral: ristade rynkor i hans

livliga ansikte och placerade en hörapparat i hans öra. »Men i djupet levde den unga människan oföränderligt kvar.» Få har behållit ungdomlighet och rörlighet, tankeinfallens livlighet och spontanitet som den endast i kronologisk mening åldrade John Landquist.

När han tillträdde professuren var han – bara – 55 år. För att sätta sig in i det fack, som en smula slumpartat kommit att bli hans professorala domän, gjorde han vad klokt var: han skrev läroböcker för att lära sig själv och andra ämnet. Han skrev en lärobok i psykologi och en i pedagogikens historia, vilken senare kom ut i åtminstone 6 upplagor.

Om hans verksamhet som akademisk lärare skulle flera av Vetenskaps societetens medlemmar kunna tala och skriva insiktfullare och bättre än jag. Mina ambitioner sträckte sig aldrig högre än till det betyg i pedagogik, som vid den tiden ingick i filosofisk ämbetsexamen. Från tentamen minns jag professorns magistrala uppmaning: »Vill kandidaten redogöra för Tegnér's humanism.» Kandidaten ville inget hellre och kandidaten fick också, efter modernaste pedagogiska metod vid tentamens slut själv bestämma sitt betyg.

Någon ädelpedagog i Universitetskanslersämbetets mening var John Landquist inte. Hans lektioner innehöll inga målformuleringar. Hans föreläsningar var heller inga vältalighetsprov och var ofta staccaterade. Men han hade något som var vida förmer än lärbar pedagogisk teknik: han hade en levande kunskap och en stor entusiasm för vad han talade om. Den som hört honom föreläsa om psykologen Wolfgang Köhlers apor, om hur de lyckades plocka ned apelsinerna från burens tak genom att använda en i burens inlagd trädgren som fångstredskap, den som har hört honom föreläsa om dessa apor och själv illustrera med pekpinnen i handen, glömmet det aldrig och glömmet heller aldrig de gestaltpsykologiska slutsatser, som därav kunde dras.

Att Landquist inte var helt främmande för praktisk pedagogik visar en anekdot – jag tvekar inte att berätta den, eftersom John Landquist själv också älskade anekdoter och gärna mindes det förflutna anekdotiskt. Historien är från Sigurd Agrells hem, från en tid, då hans två pojkar var helt små. Föräldrarna Agrell hade placerat sin vän John som barnvakt. När de kom hem såg de varken till barnen eller sin vän John, förrän de plötsligt upptäckte att alla tre låg inrullade i mattor på golvet. »Ja, vi leker att vi är kåldolmar», sade barnvakten. Och tillade: »Det var det enda sättet att få de här gossarna att vara stilla.»

Fullt så livliga eller uppsluppna var väl inte John Landquists semi-

narier, även om det en gång hände, som Torsten Husén har berättat, att det till ett postseminarium anlände ett telegram där det stod »Släpp alla hämningar och tänk ej på medvetandets censur!». Undertecknat: Sigmund Freud.

John Landquists elever på högstadiet har enstämmigt vittnat om den positiva och generösa anda, som rådde på hans seminarier. Han hade uppenbarligen den sällsynta gåvan att förlösa de skapande impulserna, nu hos unga forskare, liksom tidigare hos unga författare. Utan att bilda skola fick han ett betydande inflytande på både psykologiens och pedagogikens utveckling i vårt land. När John Landquist var åttio år, satt fyra av hans egna elever som professorer i hans ämnen; sedan dess lär antalet fördubblats. De tio åren i Lund var inga förlorade år.

I denna miljö fick John Landquist ett nytt hem på Finngatan, hustru och en dotter och också nya och nära vänner.

Han har skrivit några inspirerade rader om trädgården till Finngatan 17, och fåglarna där: ett skogsduvepar, en taltrast i det stora gravensteinträdet och i riset i trädgårdens inre hörn en näktergal. »Jag såg ibland den gråa fågeln, där han satt och sjöng så bröstet guppade, Vanligen anlände han den 8 maj. Men på våren 1945 dröjde han, och jag var mycket bekymrad över att jag kunde ha förargat honom genom att städa litet i riset. Men den 23 maj, då jag var i Arvika som censor, anlände ett telegram från Lund. Det löd 'Näktergalen har kommit. Solveig.' Telegrammet lugnade mig, och det hade också framgång bland de andra censorerna.» Böckernas man, John Landquist, umgicks på förtroligt fot med naturen, både på Lundaslättan och Hallandsåsen.

Till de nya vännerna i Lund hörde Ragnar Josephson. Jag kan inte undertrycka ett stycke av Josephsons skildring av hur hans tennistimmar med John Landquist i Lunds tennishall brukade förflyta: »Det händer inte så sällan – skriver Ragnar Josephson – att motspelarna befinner sig båda på en gång framme vid nätet, särskilt när de, som vi, måste uppsamla sina bollar själva. Varje gång detta inträffade, var det alldeles omöjligt för mig att motstå frestelsen att inleda samtal med honom. Han var rik på idéer och kunskaper inom områden, som i hög grad intresserade mig, men där han hade en helt annan orientering än jag. Det gällde särskilt hans psykologiska helhetssyn på den konstnärliga verksamheten. Han hade i sin grundläggande skrift Människokunskap studerat symbolvärlden även i den bildande konsten, han hade visat en enastående inlevelse i de största diktarnas liv och verk, han

hade varit en inspirator för hela sin egen författargeneration och han var en initierad kännare av teaterns konst. Där fanns ofantligt mycket att hämta.»

»Jag servade listigt – fortsätter Josephson – över nätet en första liten oskyldig fråga, han uppfångade den, slog den snabbt tillbaka, och så var till min stora tillfredsställelse samtalsspelet i gång. Jag lyckades ibland få honom att utsträcka det under en större del av speltimmen. Vi höll oss hela tiden på var sin sida av nätet med racketen fast i handen; det gav en utomordentlig spänning åt diskussionen. Med detta vårt ihärdiga bollande utan bollar närmade vi oss tennisens platonska idé.»

Så långt Ragnar Josephson, i denna minnesvinjett från John Landquists liv och leverne i Lund. Landquist lämnade staden vid inträdd pensionsålder med några fattiga bråkdelar av en professorspension och återgick till journalistik och fritt författarskap i huvudstaden. När han var 75 eller 80 år lät uppslagsboken *Vem är det?* hans biografi utgå ur verket, och hänvisade – för hans del som för övriga åldringars – till tidigare upplagor av verket. Men även *Vem är det?* redaktion fick tänka om. John Landquist fortsatte mer oförtrutet än de flesta vetenskapsmän i yngre år att producera, skrev artiklar i tidskrifter, förnyade gamla böcker och skrev nya: om Darwin, om biskop Agardh, om sin far, om sin ungdom och sina samtida. Sin sista bok ägnade han åt ett område, som under hela hans liv hade varit centralt för honom. Den kom ut för bara ett par år sen och hette *Tankar om den skapande individen*.

Varje sommar återvände han till trakten av Hallandsåsen. Över mer än trettio somrar sträcker sig mina egna minnen av möten från denna bygd. Med sina rika minnen, som omfattade över åttio år, kom han själv att representera vad han, med en berömd fras, kallat »det levande förflutna». Men även om minnena drog honom bakåt, levde han också intensivt i det närvarande. På hans skrivbord, invid hans skrivmaskin fann man alltid någon bok av allra senaste datum, som han strax var färdig att ivrigt presentera och diskutera.

Några gånger återvände han på senare år till Lund, en gång kallad av studenterna att hålla talet den 4 oktober. Det var år 1962. Ämnet hette *Den enskilde och historien*. Han talade om det unika hos de olika exemplaren av släktet människa. »Det ena växtexemplaret kan för botanisten – sade han – vara lika bra som det andra. Men personer

vi uppskattar är samtliga avvikelser från ett mönster. En var av dem är enastående.»

Det var John Landquists tanke, som han tagit i arv av Geijers personlighetsfilosofi, att alla människor egentligen är unika. Men somliga är mer unika än andra. Till denna lilla grupp av människor hörde John Landquist själv.

Vetenskapssocieteten hyllar minnet av en av de sista, stora humanisterna i samtiden.

21.6 1896-19.5 1974

Anne Holtsmark

Av E. F. Halvorsen

Anne Elisabeth Holtsmark, professor i norrøn filologi ved Universitetet i Oslo fra 1949 til 1960, døde 19 mai 1974, nesten 78 år gammel. Hun var i fullt arbeid med sin vitenskap til det siste, og hadde nettopp gjort unna korrekturen til innledningen til en faksimileutgave av et kongesagahåndskrift.

Anne Holtsmark kom fra en rikt begavet familie, og selv hadde hun mange interesser utenom sin vitenskap. Hun var interessert i kust, hun var glad i musikk, og hun hadde sans for de praktiske ting i hverdagslivet. Som forsker arbeidet hun i et miljø som var dominert av arven fra Sophus Bugge og Moltke Moe, og av hennes forgjenger i embetet, Magnus Olsen. Men det ville ikke være riktig å si at hun var elev av Magnus Olsen, til det er de altfor ulike som forskerpersonligheter. Anne Holtsmark hadde fransk som et av sine fag til embetseksamen, og hun hadde mottatt sterke impulser fra franske vitenskapsmenns arbeider over middelalderens litteratur. Bédier's "Les legendes épiques" satte hun stor pris på, men den forsker hun særlig omtalte med beundring og respekt var Edmond Faral. Et resultat av hennes interesse for vesteuropeisk litterær tradisjon i middelalderen var doktoravhandlingen "En islandsk scholasticus fra det 12. århundre" (1936). Emnet er her "den første grammatiske avhandling", og Anne Holtsmark søker å finne ut hvor forfatteren har sine kunnskaper fra, hvilke kilder han har brukt, og framfor alt hvor vide kunnskaper han hadde. Det lykkes henne å gi oss et bedre og framfor alt mer forståelig bilde av forfatteren, i hennes tolkning er han ikke lenger en merkverdighet blant mange andre merkverdigheter på Island, men en islandsk representant for en felleseuropeisk kulturtradisjon, et barn av sin tid, som skrev med et praktisk formål for øyet og dermed kom til å gi oss en

uvurderlig kilde til kunnskap om islandsk språk på 1100-tallet.

I en avhandling fra 1964 "Studier i Snorres mytologi" tar hun opp et enda større problem i samme genre, forholdet mellom Snorres bruk av hjemlig mytologisk materiale og hans skolelærdom, og hun forsøker å vise hvordan hans ordbruk og hans ironiske kommentarer, oftest lagt i munnen på Gangleri, sett i sammenheng gir en interpretasjon av mytologien som passer inn i middelalderens syn på hedenskapet. Avhandlingen er ikke en religionshistorisk undersøkelse, men et forsøk på å skrelle bort det i Snorri Sturlusons gjengivelse av de mytologiske fortellinger som er farget av hans allmenne skolelærdom, og hun har utvilsomt pekt på en viktig side ved Snorra Edda som ikke tidligere har fått den behandling den fortjener.

Mytologien og diktningen om mytologiske emner interesserte henne sterkt. I den store avhandlingen om "Idun og Tjatse i Tjodolvs Haustlong" tolker hun skaldekvadet Haustlong ut fra det vi vet om vikingetidens treskjærerkunst, og forsøker å finne fram til hvordan historien om Idunn kan ha vært framstilt på det skjoldet skalden dikter om, og kommer til at skjoldet har skildret et kultdrama, som Tjodolv så skildrer i ord, og fra en slik skildring av dramaet har så myten utviklet seg, og av myten skaper Snorri en morsom fortelling.

I disse tre avhandlingene kommer det til uttrykk noe sentralt og vesentlig i Anne Holtsmarks forskning og metode. Utgangspunktet er de litterære kilder, fra dem forsøker hun å sette seg inn i forfatterens bakgrunn og forutsetninger, hans kulturelle miljø, enten det nå dreier seg om boklærde islendinger eller en norsk skald i en fjordbygd på Agder på 900-tallet. Det er de reelle fakta hun forsøker å få tak i, de bøkene de boklærde kan ha kjent eller må ha kjent, den kultus som må ha foregått og den form den muligens kan ha hatt. Hun er varsom i sine slutninger og gir seg nødig i lag med spekulasjoner over primitivt tenkesett, det er mennesket i sitt daglige liv, i det miljø arkeologien og diktningen til sammen kan gi oss et innblikk i, som interesserer henne. Hennes mange større og mindre tilskudd til Edda- og skaldetolkningen er preget av dette, det er ordene og det de står for, enten rent leksikalsk eller som uttrykk for en håndgripelig realitet, hun særlig har arbeidet med, f.eks. i artiklene om "Det norrøne ord luðr", "Olav den hellige og 'seierskjorten'" og "Vefr Darraðar", alle i festskriftet "Fra norrøn filologi" fra 1956.

Hennes prinsipielle synspunkt på tekstene som filologens sikre og ofte eneste sikre grunnlag gjorde at hun nok så med stor sympati på

“den islandske skole” og dens sagaforskning, men hun sluttet seg ikke egentlig til noen spesiell skole. Hennes mest interessante bidrag til sagaforskningen er “Studies in the Gísla saga” (Studia Norvegica II, 1951). Det er en rent litterær tolkning av teksten, det er ikke her spørsmål om å skille mellom historisk kjerne, sagn og diktning, men om hva forfatteren av sagaen har villet si sine lesere og tilhørere. Hennes resultat, at Gíslis bror Þorkell er den som begikk det første mordet, er overraskende og har ikke vært akseptert av alle, men gjennom tolkningen gir Anne Holtsmark oss større innsikt i forfatterens arbeidsmåte og i hans kunst.

For oss som har kjent og samarbeidet med henne faller det naturlig å se forskeren i sammenheng med læreren og mennesket Anne Holtsmark. Universitetet i Oslo hadde to faste lærestoler i norrøn filologi, et professorat og et dosentur. Professoratet hadde Magnus Olsen, og Anne Holtsmark var dosent i faget fra 1931 til hun etterfulgte ham i 1949. De to var svært ulike som lærere, og de utfylte hverandre både faglig og menneskelig.

Magnus Olsen gjennomgikk tekster, omtalte eldre tolkninger, og la fram sitt eget syn eller sluttet seg til en bestemt eldre tolkning, og dermed var saken avsluttet – man satt nok av og til igjen med en følelse av at så mye alt var gjort at det var en svært vanskelig oppgave å gi seg ut på nytolkninger. Hans seminarer var i høy grad ledet av ham, han var magisteren, og vi lyttet med ærefrykt til hans ord. Anne Holtsmarks form var mer samtalen, hun la fram synspunkter og problemer, pekte på vanskeligheter, sa hva hun mente, men ofte understreket hun at her var mange uløste problemer, at her måtte mer gjøres før man kunne regne med å være på sikker grunn. Hun var vennlig og imøtekommende overfor usikre nybegynnere, og hun ville ha passet utmerket i et engelsk universitetsmiljø som leder av tutorials, hvor barrieren mellom lærer og student er praktisk talt borte.

Hun var alltid et aktivt og virksomt menneske, levende opptatt av mange saker utenfor sin vitenskap, og lett å samarbeide med. I sin ungdom var hun et friluftsmenneske, men omkring 1940 ble hun rammet av den sykdommen som gradvis lammet henne og bandt henne til rullestolen de siste 20 årene. Men hun fortsatte sitt arbeid, holdt sine forelesninger ved Universitetet og sine seminarer hjemme, og var ivrig opptatt med store prosjekter som det bibliografiske verket “Humaniora Norvegica”; og i mange år formann i styret for “Gammelnorsk ord-boksverk”. Da hun søkte avskjed fra sitt embete i 1960, var det fordi

selve forelesningene ble for anstrengende, men hun fortsatte å arbeide med sin vitenskap til det siste, og mange er de artikler til "Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder" og de sentrale fagtidsskrifter som hun gjorde ferdig i de siste femten årene. Kontakten med sine venner og kolleger holdt hun oppe, hennes hjem stod alltid åpent for den som søkte råd og veiledning, eller den som bare ville glede seg ved hennes selskap. Hun likte å omgås mennesker, og en hadde aldri følelsen av å hefte henne, tvert i mot satte hun pris på å gi av sitt overskudd, likte å diskutere dagens problemer, uhøytidelig, forståelsesfull, tolerant, og gjerne med et skøyeraktig glimt i øyet. Hun var et av de mennesker man alltid gledet seg ved å være sammen med.

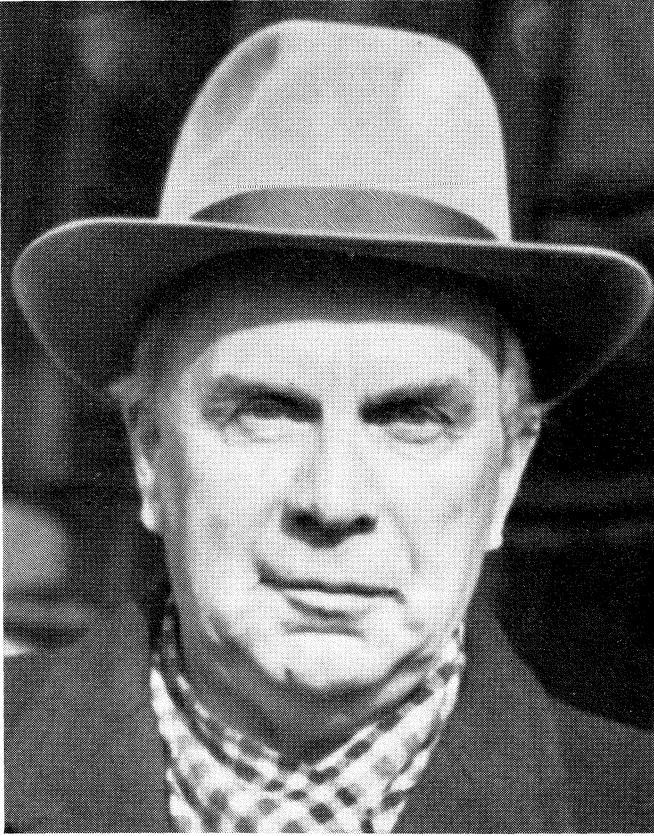
Fredrik Lagerroth

Av Pär-Erik Back

Fredrik Lagerroth, ledamot av denna Societet från dess begynnelseår, var född i Önnestad 1885. Efter mogenhetsexamen i Kristianstad 1903 kom han samma år till Lund. Som student och som vänsterman, engagerad i tidens idépolitiska fejder, skymtar han i flera skildringar, bland annat i Ernst Wigforss minnen. Hans tillit till den politiska frihetens ideal och de demokratiska värdena var fullt utbildad. Den förblev orubbad.

Filosofin ägnade han sina inledande studier. Han har vittnat om sin beundran för och sitt beroende av Hans Larsson. Så småningom lämnade han, halvt motvilligt, studiet av tankeskolorna och fångades av författningshistoriska och statsvetenskapliga problem, dock insatta i ett filosofiskt perspektiv. Han absorberades av arbetet på avhandlingen om frihetstiden. Därmed hade en forskningsinsats påbörjats som skulle omspänna sex och ett halvt årtionde.

Det är frestande att här rada upp allt vad denna forskning resulterade i, bland annat därför att Lagerroth ägde en ovanlig förmåga att ge böcker och uppsatser på en gång precisa och välljudande titlar. Jag skall motstå frestelsen och endast nämna några av de viktigaste skrifterna. Gradualavhandlingen *Frihetstidens författning. En studie i den svenska konstitutionalismens historia* kom 1915. Få svenska avhandlingar i detta århundrade – om ens någon – har lagts upp så djärvt och verkat så omgestaltande. Till 1700-talets Sverige återvände Lagerroth vid upprepade tillfällen. Framför allt svarade han 1934 för en fängslande skildring av frihetstidens riksdagshistoria i samlingsverket Sveriges riksdag. Författningshistoria och konstitutionell idéhistoria förblev till slutet ett väsentligt inslag i Lagerroths författarskap. 1947 publicerades *Den svenska landslagens författning i historisk och komparativ belys-*

10.9 1885-30.7 1974

ning – en för författaren mycket karakteristisk titel. Så sent som 1972 utkom *Den svenska monarkin inför rätta. En författningshistorisk exposé*.

I nära anslutning till författningshistorien står förvaltningshistorien och inspirerad av Arthur Thomsons arbete gjorde Lagerroth här betydande insatser med sina verk *Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång* samt *Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling*, bägge från slutet av 1920-talet.

En viss särställning intar Lagerroths arbete om *1809 års regeringsform* (från 1942) och en lång rad artiklar i anslutning härtill. De tillhör den författningshistoriska sfären såtillvida som författaren behandlar regeringsformens uppkomst och starkt betonar dess beroende av inhemska förebilder. Men de sysslar också med juridisk tolkning av rättssatserna och detta på ett sätt som av Lagerroth ansågs mera konsekvent och, som han gärna sade, »obönhörligt» än det som begagnades av de professionella juristerna: de senare anklagades, i det mycket läsvärda förordet till »Två svenska regeringsformer», daterat Arild midsommartiden 1970, för att representera ett »eklektiskt, oförargligt sätt att tolka rättssatserna». Vi kommer härmed över på ett tredje av Lagerroths huvudområden; det område, där inflytandet från Hans Kelsen och hans rena rättslära främst gör sig gällande. För Lagerroth kom Kelsens diskussion av skillnaden mellan ett explikativt och ett normativt förfaringsätt att verka starkt frigörande. Man kan förvisso ifrågasätta hållbarheten av Kelsens rättsteori: men vad som inte kan betvivlas är att den som hjälpmedel vid empiriska analyser duger ett gott stycke. Av Lagerroths skrifter vill jag som belägg härför nämna *Psykologisk verklighet och juridisk fiktion vid tillämpningen av Sveriges grundlagar* (1925), *Boström och Kelsen. En jämförelse* (1925) och kanske främst den eleganta studien i *Platons stats- och rättsbegrepp* (1928).

Var och en som i sin ungdom med öppet sinne tagit emot det väldiga arbetet om Frihetstidens författning kan vittna om de komplexa reaktioner, som det åstadkommer. Många kan också intyga att läsaren under årens lopp hinner reagera åtskilliga gånger på dess budskap, innan han i bästa fall når fram till en egen, balanserad syn på tolkningen. Jag skall inte här ge mig in på uppgiften att karakterisera Frihetstidens författning utifrån dagsläget inom forskningen. Jag skall nöja mig med några reflektioner i avsikt att belysa hur det kunde komma sig att verket ännu flera årtionden efter dess tillkomst kunde

te sig så attraktivt för unga statsvetare, fostrade i en helt annan vetenskapsteoretisk lära än upphovsmannen.

Det har sagts att Lagerroth »egentligen» var historiker och att i den mån han var någonting annat, så var han filosof och jurist snarare än samhällsvetare. Ibland fogas här till anmärkningen att han blev främmande för den utveckling som kännetecknade statskunskapen mot slutet av hans tid som akademisk lärare. Obestridligen innehåller dessa påståenden en sanning. Men det är lätt att överdriva deras räckvidd. I själva verket hade Lagerroth, som jag ser det, en inställning till förhållandet mellan teori och empiri, mellan begreppsapparat och data, mellan nomotetisk och idiografisk strävan som snarare kännetecknar samhällsvetaren än historikern, i varje fall om man begränsar perspektivet till 1930- och 1940-talens Sverige.

Denna inställning präglar redan Frihetstidens författning, ehuru till en del implicit. Jag tänker inte i första hand på den attityd till forskningsobjektet som skymtar i de berömda men ibland kanske missförstådda slutorden, att försöket till rehabilitering inte gällde »frihetstiden som empirisk epok utan som rationell princip»; här är det främst fråga om *värderingen* av ett visst politiskt system och Lagerroth skulle säkerligen ha varit angelägen att betona skillnaden mellan idealtypen och dess temporära jordiska gestaltning, oavsett vilken metod han hade begagnat i sin analys.

Nej, jag tänker på användandet av det jämförelsevis konsekvent uppbyggda system av rätts- och samhällsbegrepp som Lagerroth hämtat från Gierke, Jellinek och andra tyska auktorer och som han, vederbörligen anpassat till omständigheterna, begagnade som det instrument, varmed grovsorterade fakta kunde förvandlas till för analysen relevanta data. Det var också denna från företrädesvis tysk vetenskap hämtade »teori» som gjorde det möjligt för Lagerroth att genomföra den dynamiska analysen och på 700 sidor fånga ett halvt årtusendes skeende.

Ibland undrar jag om det inte lika mycket var det djärva metodiska greppet som själva omvärderingen av det frihetstida statsskicket som åstadkom vreden hos den konservativa opinionen i tiotalets Sverige. Förmodligen är detta dock en anakronism; man undervärderar den starka kungamaktens och de gustavianska och karolinska epokenas roll i högerkretsarnas ideologi. Säkert är i alla händelser att omvärderingen av frihetstiden inte spelade någon avgörande roll för den entusiasm, varmed unga statsvetare på 1940-talet kunde ta del av Frihetstidens

författning, även om de uppskattade briljansen i det sätt varpå revisionen hade utförts. Omvärderingen var sedan länge självklar, den hade till och med nått en del skolböcker.

Nej, det var just intresset för teorier hos Lagerroth, hans försök att applicera generella begreppsmodeller på data, de må vara hämtade ur nuet eller ur det längst förflutna, som fascinerade. Det fanns vid denna tid, ett stycke in på 1940-talet, ett mer eller mindre artikulerat missnöje med bristen på teoretisk skärpa inom statskunskapen, en begynnande tro på att den till synes oändliga raden av avhandlingar om svensk parlamentarism, till uppläggning och metodik nästan omöjliga att skilja från gängse analyser inom ämnet historia, riskerade att suddas ut gränsen mellan disciplinerna. En förskjutning i riktning från faktsamlade och deskription mot ökad betoning av teori och begreppsdiskussion ansågs av många nödvändig, och Lagerroth kunde därvid uppfattas som ett föredöme, även av dem som i och för sig menade att den klassiska tyska jurisprudentens kategorier hade gjort sin plikt.

Återstår frågan om Lagerroths inställning till statskunskapens förändrade karaktär efter andra världskriget, disciplinens allt större beroende av inflytanden från antropologi, sociologi och statistik. Otvivelaktigt ansåg han att alltför stor uppmärksamhet ägnades åt företeelser som låg perifert i förhållande till de organ, som enligt skriven författning eller etablerad praxis främst hade att svara för den auktoritativa värdefördelningen i ett samhälle, dvs. de centrala statsorganen med dåtida terminologi. I likhet med den beundrade Pontus Fahlbeck önskade han en viss koncentration till detta centrum. Men just anknytningen till Fahlbeck är ett memento: lika litet som denne saknade Lagerroth sinne för de politiska företeelsernas samband med sociala och ekonomiska fenomen.

Fredrik Lagerroth ägde frisinne och tolerans. Vad han yttrade om Pontus Fahlbeck i ett tal 1950 – för övrigt i all sin korthet ett briljant stycke aktuell polemik i minnesteckningens form – är betecknande också för upphovsmannen. »Säkert skulle han funnit sig i att icke allt vad som förkunnats från hans kateder varit ett eko av hans egna läror. Säkert skulle han också funnit sig i att stat och samhälle icke utvecklats sig som han tänkt. Sverige står dock upprätt och samhällsvetenskaperna odlas fritt från varje statens intrång och dock som dess särskilda skötebarn.»

Låt mig sluta med en personlig minnesbild. Hösten 1956 kom jag sent en kväll upp på institutionen. I korridoren mötte jag Fredrik

Lagerroth, som under ena armen bar två tjocka, franskspråkiga volymer om Aragonien och dess roll för den europeiska frihetstankens utveckling. Vi konverserade en stund om världsläget, jag nämnde att jag i radion hört nya oroande underrättelser. Lagerroth var redan svårt märkt av den sjukdom, som snart skulle hindra honom från allt studium under lång tid, innan han så märkligt återvann full produktiv kraft under sina sista nio år. »Ja, jag håller mig till Aragonien och medeltiden», sade han. »Det är egentligen inte så avlägset. Och det skall jag säga Dig, att det är ingen slump att det nu är Polen och Ungern som gör motstånd. De har av alla länder den starkaste konstitutionalistiska frihetstraditionen näst England och Sverige.»

Francis Bull

Av Paulus Svendsen

Da professor Francis Bull døde den 4. juli 1974, 87 år gammel, var et langt forskerliv endt, en mangesidig kulturinnsats var avsluttet, en ordets mester forstummet. Det kjentes som en epoke var slutt.

I sin tale ved femtiårsstudentenes fest i 1955 så han tilbake på det halve sekel som da var gått og sa: "Vi som har opplevd unionsbrudd og kongevalg, to verdenskriger, okkupasjon og frigjøring, vi har ikke behøvd å ta til takke med et liv i det trivielle, men skiftevis ferdes på det tragiske og det lykkelige plan . . . Ved siden av onde tider har vi i fullt mål fått oppleve store lykkestunder . . . Russeåret med frihetsbegeistringen i 1905, – 25-årsjubileet i 1930, et av mellomkrigstidens lykkeligste år, – 40-årsfesten i 1945 med hele frigjøringsstemningen . . . Et rikt liv har vi fått leve, og meget har vi å si takk for."

Han, litteraturhistorikeren som kunne si at han hadde personlige bekjente helt tilbake til Holberg, levde intenst med i sin egen tid. Han har selv gjort rede for de forutsetninger han mente å ha for den innsats han kom til å øve. Blant de viktigste forutsetninger var hans dansk-norske slekts-tradisjoner, barndomshjemmets kulturliv i Oslo, universitetsmiljøet og en lykkelig personlig utrustning. Uten å være hovmodig innså han hvor forpliktende det var å bære med seg slike forutsetninger.

Naturlig nok utdannet han seg målbevisst til å bli professor i nordisk litteratur. Etter artium i 1905 tok han sproglig-historisk embetseksamen i 1911 (bifag: norsk og engelsk, hovedfag: historie). Blant hans første avhandlinger er "Bjørnson og Sverige". I 1913 fikk han Kongens gullmedalje for avhandlingen "Ludvig Holberg som historiker", og i 1916 disputerte han for doktorgraden på avhandlingen "Fra Holberg til Nordahl Brun. Studier til norsk aandshistorie." I november 1919 kon-

4.10 1887–4.7 1974

kurrerte han om det ledige professorat i nordisk litteratur, og vant. Denne sentrale lærestol ved Universitetet i Oslo var lenge den eneste i sitt slag i Norge. I 37 år – fra 1920 til 1957 – hadde han dette embete som innebar en særlig forpliktelse til å foredra norsk og dansk felleslitteratur og nyere norsk litteratur. Bull lot forøvrig alltid forelesningene omfatte også svensk litteratur, og han foretok ofte sammenligninger mellom de tre nordiske litteraturer og belyste likheter og forskjeller med slående paralleller og eksempler.

Han kom til å undervise tallrike vordende lektorer, som så i sin tur multipliserte virkningen av Bulls undervisning rundt om i landets skolestuer. Gjennom sine mangfoldige bøker og avhandlinger, foredrag og taler, tidsskrift-artikler og avis-oppsett, og først og fremst gjennom sine ruvende bind “Norsk litteraturhistorie” øvet han en jevn og vedvarende innflytelse på skolens formidling av norsk og nordisk litteratur. Mange av oss ble for alltid preget av hans måte å lese på, av hans vurderinger og hans “metode”. Forøvrig bekjente han seg til det syn hans forgjenger, Gerhard Gran, ga uttrykk for: den beste metode er å tenke fornuftig.

De av hans elever som fortsatte sine studier etterat de hadde forlatt Universitetet, nöt godt av hans råd og veiledning, ofte gjennom brev som han skrev utover natten. Han gledet seg når han som opponent kunne stå overfor sine tidligere elever ved doktordisputaser. Ingen norsk professor har så mange ganger vært doktorgradsopponent.

Selv hadde han vært en flink skoleelev og en dyktig student. Han fikk gode karakterer i nesten alle skolefag. Ett fag hadde han vanskeligheter med: hans skriftlige form var uhjelpelig kjedelig! Det fikk han vite av sin norsk-lærer i gymnasiet, og professor Gerhard Gran sa til sin elev student Bull: De eier jo ikke stil! – Det vitner om en umåtelig konsentrasjonsvilje og om hardt og utholdende arbeide at han nådde frem til det sproglige mesterskap som alle nu beundrer, en ren, klar stil, uten trettende gjentakelser og uten fnugg av skaperi og anstrengt åndfullhet. Alt som var dunkelt tenkt og sagt, viste han fra seg. Tåketalere trivdes da heller ikke i hans selskap.

En god støtte i sitt arbeide for å nå frem til en enkel, klar, tanke-riktig og kulturmettet form hadde han i familiemiljøet og slekstradisjonen.

Den trønderske slekt Bull, som Francis tilhørte, var ved flere familie-bånd knyttet til Danmark. Således kom Francis Bull til å vokse opp med bl.a. tradisjoner fra Ørsted-familien, og i disse tradisjoner inn-

gikk også H. C. Andersen, som hver uke i 25 år spiste middag hos H. C. Ørsted. Det var gjennom Francis' far, Kristianialegen Edvard Isak Hambro Bull at disse tradisjoner ble formidlet til den yngre generasjon. Kulturkontakten ble også sterk og levende i nær-miljøet idet dr. med. Edvard Bull ble teaterlege slik at Francis allerede da han var 6 år gammel begynte som teatergjenger. Hans far kom jevnlig på legebesøk til Bjørnson og Ibsen i deres siste år, og Francis fikk derved del i den opptatthet av våre store diktere som var naturlig i lege-hjemmet.

Slik vokste Francis Bull opp i et hjem hvor diktning var en levende og nærværende verdi og hvor kunst var et livsbehov, har han selv sagt.

Tidlig ble familien oppmerksom på hans nærsagt enestående hukommelse. Av sin eldre bror Edvard, den senere professor i historie, fikk han det råd å bruke sin særlige evne til å memorere historiske data, f.eks. den dansk-norske kongerekke med alle dens forgreninger. Han fulgte rådet, men disse tallrike og innviklede data ble for Francis Bull et skjelett som han stadig mer dekket med en overdådig rik kulturkunnskap. Forøvrig drev han gjennom hele livet på med å memorere, særlig lyrikk; han kunne utenat en utrolig mengde nordiske dikt.

Francis Bulls våkne, velopplagte og uoppslitelige aktivitet førte ham også inn i forlags-verdenen. Da våre store diktere ble kjøpt hjem fra Gyldendal i København i 1925, var Bull med, og han var i alle år en ledende mann i Gyldendal Norsk Forlag. Like selvfølgelig var han medlem av Nationaltheatrets styre. At en så representativ kultur-skikkelse og forsker også satt i mange år i presidiet i Det Norske Videnskaps-Akademi (1940–1957) var bare naturlig, likeså at han etter Gerhard Gran overtok redaksjonen av det nordiske tidsskrift for litteraturforskning EDDA. I norsk kulturliv ble han brukt på alle vis, slik at man om hans virksomhet kan bruke et Bjørnsonsk uttrykk: den var "mangebladet".

Mange var vel engstelige for at de norske og tyske nazister skulle nå sin hensikt: å sette bom for alt dette ved å arrestere ham. Engstelsen viste seg å være overflødig, og makthaverne forregnet seg totalt. "Aldri har vel noen storforbryter – eller noen annen – klart et så langt fengselsopphold bedre enn Francis klarte sitt", skrev fangekameraten Odd Nansen. Bull satt, etter kortere innesperring, i konsentrasjonsleiren på Grini fra 22. august 1941 til 20. oktober 1944. Først skrev han i celleensomheten sine memoarer "Tradisjoner og minner" uten å ha en eneste bok for hånden og uten å behøve å korrigere noe større

etterpå. Den virksomhet som fange "480 Bull" derefter utfoldet i celler og barakker, i korridorer og på verksteder var selvsagt "verboten". De mer enn tusen større og mindre foredrag og taler han holdt – dels med støtte i bøker han tidvis fikk adgang til, dels uten annen hjelp enn hukommelsen – var tilsynelatende nøytralt litterære. "Vi var innelåst, men overlatt til oss selv, og ordet var fritt", skriver han. Og ordets frihet brukte han. Vår diktning fikk i denne situasjon en verdi og en virkning som knapt noengang før.

I forrige århundre ble det spøkefullt sagt at Norge ikke bare var et demokrati, men et "poetokrati". Francis Bull har mer enn noen annen vist hvilken makt dikteres ord kan ha over følelser, tanker og viljesliv, ja, over samfunnsutvikling i fred og krig.

Bulls egen litterære vurdering kunne endre seg under okkupasjonens press. På Grini sa han: "Før 9. april 1940 hadde i hvert fall jeg en art personlig motvilje mot 'Brand'; både verket og tittelfiguren syntes jeg virket umenneskelig, anstrengt, 'over ævne'. Idag ser jeg anderledes på saken. Forholdene har lært meg å forstå at det er med god grunn Ibsens 'Brand' gang på gang har kunnet komme til å bety noe vesentlig for menn som stod i kamp og fare." Bull selv ble i denne kamp og fare en Brand, mer mild i formen enn Ibsens, men like kompromissløs.

De tilhørerne som fikk del i Bulls nye vurdering, var meget forskjellige fra dem som hadde fyllt auditoriene ved Universitetet. "Her ute på Grini er samlet menn fra så å si hver by og hver bygd i Norges langstrakte land, menn av alle slags herkomst og utdanning, stand og vilkår, og av enhver alder, fra 15 til 75 år. Ikke engang Stortinget har noen sinne så fullgyldig representert det norske folk som vi her gjør", kunne han med rette si. Den lærde, aristokratiske professor ble en folkets mann; med utrolig oppfinnsomhet hentet han frem trøstens og styrkens ord i de rette øyeblikk, ved mange slags anledninger, glade og triste. Også for ham selv ble fangetiden en berikelse. "Jeg er viss på at ingen som har tilbragt en del uker eller måneder på Grini, vilde ha unnvært den opplevelsen", skrev han etterpå. Og ved Det Norske Videnskaps-Akademis 90 årsjubileum den 3. mai 1947 kunne han, som Akademiets preses, på basis av egen erfaring uttale: "Uten de historisk-filosofiske videnskaper hadde vårt folk ikke eiet de åndelige forutsetninger som var grunnvilkåret for den norske motstandsvilje og selvhevdelse overfor besettelsesmakten".

I talte og skrevne ord av den fangne og frigitte Francis Bull synes der å være kommet inn en før ukjent varme, ja en inspirert glød. Hans

medfanger merket det, og han vedstod seg de sterke følelser da han talte ved gjenåpningen av Nationaltheatret 15. mai 1945. I yngre år skjedde det ytterst sjelden at han talte eller skrev i "inspirasjon". Engang kom det over ham en lykkelig undring da han, etter lang tids beskjeftigelse med Norges vei frem til 1814, pludselig formet det avsnitt som han mange år senere gjentok i slutten av "Norges litteratur fra reformasjonen til 1814" (ny utgave 1958, 527 f.):

Hva Absalon Pedersøn hadde drømt om og hva Peder Claussøns sagaoversettelse hadde fortalt om, hva Gerhard Schønings forskning og Nordahl Bruns diktning hadde vært fylt av, hva de historisk-topografiske avhandlinger og den norske dikterskoles poesier hadde hatt til emne, tanken om landets og folkets egenart og fremtidsmuligheter, med utgangspunkt i norsk historie og norsk natur, – det ble på Eidsvoll omsatt i handling. Den dag da Georg Sverdrup forkynte: "Reist er altsaa inden Norges Enemærker Norges gamle Kongestol, som Adelstener og Sverrer beklædte," – den dagen betegnet fullbyrdelsen av et tidsrom i vår litteraturs historie.

I denne flotte avslutning (hvor han altså ikke har villet presse inn Ludvig Holberg) er det ham om å gjøre å vise sammenheng, ikke nødvendigvis kausalforklarende kontinuitet, men den åndshistoriske strøm. Han vedkjente seg den karakteristikk hans bror, den marxistiske historieprofessor Edvard Bull ga ham: tilhenger av den episke skole.

Den filosofiske – derunder den historiefilosofiske problematikk – var ikke hans sak, heller ikke den teologiske. Enda så fjernt han stod litteratur om slike emner, kunne han skrive opplysende og lærerikt. Holbergs filosofi kjente han seg ofte i slekt med, Kierkegaards lå langt utenfor hva han ville, og kunne, beskjeftige seg med. Han visste at han var et ufilosofisk sinn; noen dyptgående kriser har han visst aldri gjennomlevet, i alle fall talte han aldri om det. Mitt kjæreste fremmedord er imponderabilia, sa han engang.

Hele denne hans legning og interesse-retning ble begunstiget ved den utdanning han fikk. Da han begynte som student, i 1905, fantes der ennå ikke lover om aldersgrense slik at han opplevde å få høre forelesninger av meget gamle, kyndige og vise professorer. "Den ypperste av mine universitetslærere var geniet Sophus Bugge", sier han. "Jeg hørte ham 5 timer om uken i 2 år", om innskriften på Guldhornene og på Røkstenen. Han hørte forelesninger av historikerne Ludvig Daae og Ernst Sars, og av kunsthistorikeren Lorentz Dietrichson, hvis forelesninger hadde "et visst preg av svensk retorikk". Alle disse Bulls universitetslærere var av Ibsens og Bjørnsons generasjon, og Francis

Bull har på mange måter fortsatt tanketradisjoner nettopp fra denne generasjon. Av de meget yngre lærere han hørte og som betydde noe for ham, var det visst ingen som hitførte noen omveltning i hans syn eller vurderingsmåte. Flere av dem omtaler han med respekt. Sophus Bugges verdige efterfølger Magnus Olsen var "en ren karakter". Om Halvdan Koht sier han at han var "vel den lærdeste mann jeg har kjent". Til universitetsmiljøet hørte også hans medstuderende: Fredrik Paasche, "det beste hode jeg har kjent", Emil Smith, som var "det kvikkeste hode jeg har møtt", Fredrik Scheel var "ett av de prektigste mennesker jeg har kjent" og Didrik Arup Seip var "et av de redeligste mennesker jeg har kjent". I dette miljø følte Bull seg hjemme.

Francis Bull så seg selv og sin livsgjerning både i historisk og i aktuell sammenheng. Hele hans legning, hans utdanning og den litteraturvitenskapelige situasjon i Norden i de årene hans personlighet tok form, har åpenbart begunstiget hans forskningsmåte og undervisning. Eftertiden har stundom hatt lett for å finne mindre rosende betegnelse på resultatene av den historisk-biografiske litteraturforskning i filologisk-positivistisk ånd. Mange synes nu å være nokså lite imponert av det selvoppofrende slit som ligger bak de mangfoldige biografier Francis Bull (og hans slektledd) har skrevet i Norsk Biografisk Leksikon, av de omhyggelig tilrettelagte innledninger til Bjørnsons og Ibsens verker, av den akribi som er forutsetningen for utgivelsen av mange brev-vekslinger (Kielland, Bjørnson, brødrene Brandes o.fl.a.). Francis Bull har følt seg trygt i pakt med samtidens store litteraturforskere i nabolandene: Carl S. Petersen, Vilh. Andersen, Karl Warburg, Henrik Schück, Martin Lamm o.a.

Fredrik Paasche og Francis Bull var ca. 25 år gamle da de la planen til og undertegnet forlagsavtale om utgivelse av en stor "Norsk litteraturhistorie". Utgivelsen skulle begynne i 1914 og være avsluttet i 1916. Men forfatterne ville gjøre grundig arbeide, så utgivelsen begynte først i 1923, og da Bull var ferdig med sitt annet bind i 1937, ble det overlatt til A. H. Winsnes og Philip Houm å skrive de to siste, slik at verket på i alt 6 bind ble ferdig nesten 40 år efter den opprinnelige plan. Men så ble det også selve standardverket.

I mellomtiden hadde det i europeisk litteraturforskning skjedd noe nytt som omsider også nådde vårt land. "Litteratur" skulle først og fremst bety "diktning", og forskningen skulle befatte seg med verket selv, ikke med dikterens bakgrunn og biografi. Den såkalte "estetiske" metode begynte å vise seg i Norge for alvor, særlig gjennom Peter

Rokseth, som i 1929 ble professor i romansk filologi og litteratur ved Universitetet i Oslo. Han var i mange henseender Bulls rake motsetning, blant annet deri at Rokseth var praktisk talt uten norsk utdannelse og hadde sine røtter i kontinental filosofi med tydelig hellning til platonismen. Motsetningen førte til en tydelig forandring av det litteraturhistoriske forskningsmiljø og til avstand mellom Bulls elever og Rokseths disipler.

Det som smertet Bull mest, var at studentene nu i stor utstrekning forlot ham. Han som tidligere hadde forelest for fullsatte auditorier, kunne nu oppleve at det kom 2–3 tilhørere. Til gjengjeld ble det sendt bud etter ham fra alle kanter, og da han fikk ta i bruk radio og fjernsyn, nådde han lenger ut enn han noengang hadde gjort.

Da Francis Bull tok avskjed som professor i 1957, kunne han ta opp flere forskningsoppgaver som han lenge hadde måttet legge til side. Men det som han tidligere hadde ment skulle bli hans hovedverk, og krone hans forskning, det bindstore verk om Bjørnstjerne Bjørnson, det ble aldri ferdig. Bjørnson stod for ham som den største og rikest utrustede mann som Norge hadde fostret, og da tok Bull med i bedømmelsen hele rekken fra kong Sverre til Nansen.

Da der i visse universitetskretser synes å ha festet seg en oppfatning av at Francis Bull var nesten ensidig opptatt av det historisk-biografiske og at estetikken ikke betydde noe for ham, bør det fremheves at dette er en altfor rask dom om ham. Det er sant at teoretisk estetikk aldri var noen selvstendig del av hans forskning eller undervisning. Men han hadde alle dager en sterkt personlig og levende interesse for kunst, særlig maleri og skulptur, og selvsagt for teater – dit kom han også etter at hørselen sviktet, for tekstene medbragte han jo selv i sitt sinn! – Han besøkte stadig kunstutstillinger og hadde et skarpt blikk for endog spesielt artistiske finesser, både i maleri og i scenebilde. Kanskje ble denne side ved hans begavelse, evne og interesse i publikums øyne overskygget av den overveldende kunsthistoriske viten som han så gjerne ville meddele. Men de hovedfagsstudenter som han ved slutten av litteraturstudiet tok med seg til Nasjonalgalleriet, fikk under hans omvisning en sterk opplevelse av hvordan norsk bildende kunst og åndshistorie gjensidig kan belyse hinannen. Som varige vitnesbyrd om hans engasjement i de “skjønne” vitenskaper står, foruten en rekke mindre avhandlinger, særlig tre bøker: “Nordisk kunstnerliv i Rom” (i anledning av hundreårsjubileet for Skandinavisk Forening i Rom 1960), og hans fyldige innledninger til (faktisk hele bøker om) “Norske

portretter. Forfattere”, 1956, og “Norske portretter. Videnskapsmenn”, 1965. Stadig vender man tilbake til disse hans treffsikre og presise karakteristikkene av en stor skare av særpregede og ofte ytterst sammensatte kulturpersonligheter i Norge, og man må beundre hans evne til å la kunstverk og litterært kildemateriale spille sammen. Det kan trygt sies at ingen i Norge kunne skrive maken til disse bøkene.

Da Francis Bull fylte 80 år, den 4. oktober 1967, ble det i Norsk Rikskringkasting talt om “hans nesten legendariske innsats som kulturspreder i dette land”. Og hans virkeområde strakte seg ut over vårt lands grenser. Til sin mors og sin hustrus land, Danmark, drog han ofte; dit gikk også hans siste reise. Han var avholdt som foredragsholder i et folk som var forventet av den lærde og frodige litteraturprofessor Vilh. Andersen. I Sverige ble han brukt som sakkyndig, som fakultetsopponent og gjesteforeleser ved alle svenske universiteter. I Foreningen Nordens regi foretok han flere foredragsturnéer. Også i England og i USA har han forelest ved mange universiteter.

Han er blitt behørig æret og hyllet ved flere anledninger. Sannsynligvis har han med en spesiell munter glede hørt og lest hva venner som kjente ham godt, kalte ham: “fenomenet Francis”.

7.6 1882-26.9 1974

Johannes Lindblom

Av *Waldemar Sundberg*

Jag gick i gymnasiet, när jag först hörde talas om Johannes Lindblom. Vår lärare i latin hade den angenäma vanan att då och då avbryta undervisningen för att eftertänksamt kommentera någon händelse eller situation utanför skolan, och han berättade den gången om två docenter i Uppsala, som tävlade om en professur i exegetik. Han sade sig ha förstått, att båda var högt meriterade, men medan den ene hade en neutral syn på evangeliet, var den andre gripen av det. Jag kände sympati för den ene och kunde inte ana, att jag efter mer än ett halvt sekel skulle tala och skriva om den andre.

De båda konkurrenternas attityd till evangeliet spelade verkligen en roll under ärendets behandling. Man kritiserade väl inte Johannes Lindblom för hans fromhet, men man kritiserade honom för att han i några av sina vetenskapliga arbeten inflikat uppbyggliga moment, personliga bekännelser, tillrättaläggningar av obekväma fakta. I en kommentar till bespisningsundret ger han den bibelläsare, som inte kan böja sig för det naturvidriga, full rätt att söka föreställa sig saken som han kan, under förutsättning att han inte gör intrång i Jesu höghet och storhet, vilket föranledde Axel Hägerström till en replik i Större akademiska konsistoriet. Det är väl dock inte en modern vetenskaplig ståndpunkt, sade han, att betrakta Jesu höghet och storhet som en norm för avgörandet av historiska sanningsfrågor. Johannes Lindblom fick emellertid första förslagsrum, och universitetskanslern hemställde i ett för Lindblom mycket fördelaktigt utlåtande, att regeringen måtte utnämna denne. Bakom utlåtandet tyckte sig Dagens Nyheter skymta en kyrkopolitik, som fruktade den fria forskningens konsekvenser.

Tidningen hade kanske rätt. Ministären Brantings utnämning av Gillis P:son Wetter väckte i varje fall en storm av förbittring hos de ortodoxa

i landet, som i den såg ett nytt angrepp på den teologiska renlärligheten – Emanuel Linderholms sensationella programskrift om dogmat och evangeliet hade publicerats året förut. Och nog var det ett tidens tecken, att Gillis Wetter fick säte och stämma i den fakultet, som två decennier tidigare hade underkänt Torgny Segerstedts docentavhandling – i renlärlighetens namn.

Efter motgången i Uppsala kallades Johannes Lindblom till professor vid Åbo akademi, där han som dekanus organiserade den nygrundade teologiska fakultetens verksamhet. Från Åbo kallades han till Lund, och jag och andra, som kom att sitta under hans kateder och vid hans seminariebord, kunde snart konstatera, att den nye innehavaren av lärostolen i Gamla testamentets exegetik var en pedagog av rang. Min senare samvaro med honom – under många gemensamma lundaår – blev flyktig och konventionell. Skulden var kanske min egen: något av den unge studentens kyliga respekt för den eleganta professorn dröjde ännu kvar, när pensionären mötte den emeriterade. Men en av Johannes Lindbloms kolleger i Åbo har förklarat, att av alla de människor hon träffat har få varit så inspirerande och strött sådana fång av uppbyggelse och andlig hemtrevnad omkring sig som han, och jag tror henne gärna. Intressant lär man kunna bli genom att vara intresserad, och Johannes Lindblom hade många intressen.

Vad beundrar man mest i hans rika författarskap? Den klara dispositionen, den stilistiska bravuren, den ofta skarpsinniga analysen. Hans religionshistoriska skiss om det solliknande ögat, vilken börjar med ett epigram av Goethe och slutar med ett citat ur Miltons *Paradise lost*, ger en antydning om ett annat framträdande drag i hans produktion: mångsidigheten. Däri var han Gillis Wetters överman – om nu en jämförelse kan göras mellan två forskare, av vilka den ene fick sin livstråd avklippt alltför tidigt och den andre vid sin bortgång hade en sällsynt lång arbetsdag bakom sig. Gillis Wetter var en religionshistoriker, som i Wilhelm Boussets och Richard Reitzensteins anda betonade urkristendomens avhängighet av hellenismen. Även Johannes Lindblom var religionshistoriker, och med tanke på anklagelserna mot honom för bristande vetenskaplig objektivitet bör jag kanske nämna, att han i ett av sina tidigaste arbeten – en idéhistorisk monografi över det eviga livet – framhåller den johanneiska livssymbolismens beroende av den hellenistiska och tillfogar, att teologin inte vinner någonting på att i apologetiskt syfte förneka varje främmande inflytande på urkristendomen.

Men Johannes Lindblom var – i motsats till Gillis Wetter – också exeget i egentlig mening. Han kunde fördjupa sig i en epigrafisk detalj – bokstaven *zeta* i det fenicisk-grekiska alfabetet – och göra en lexikalisk-exegetisk undersökning av ordet *skandalon* i *Septuaginta* och dess motsvarigheter i *Biblia hebraica*. Han granskade Jesajaapokalypsens politiska bakgrund och föreslog, att namnet skulle ändras till Jesajakantaten, eftersom sångerna celebrerar en historisk händelse. Han har gett oss en utförlig redogörelse för den långa debatten mellan de olika kyrkornas talesmän om vilka böcker bibeln borde få innehålla. Och i den intagande skildringen av Job och hans lidande och ännu mer i studien över Tegnér och bibeln uppehåller han sig vid de bibliska skrifternas inflytande på västerländsk skönlitteratur.

Man uppmärksammar lätt en annan väsentlig skillnad mellan Gillis Wetters och Johannes Lindbloms forskarprofiler. I den förres ögon är det den kollektiva skaparkraften i folkdjupet, som styr all religiös utveckling – även i urkristendomen; det stora arbete om Paulus, med vilket Gillis Wetter under sin sista tid var sysselsatt, skulle av allt att döma ha omvärderat aposteln – nedvärderat honom både i hans egenkap av missionär, teolog och kyrklig ledare. När Johannes Lindblom tjugofyra år gammal publicerade en liten avhandling om Bernhard av Clairvaux, där även andra särpräglade individer är föremål för hans intresse, slog han in på en väg, som han så småningom skulle komma att följa under det ena årtiondet efter det andra: vägen in i mystikens värld – och profetismens. Man har kritiserat hans metod att låta medeltida mystikers *confessiones* belysa den gammaltestamentliga profetlitteraturen – ljuset kommer från motsatt håll: profeternas upplevelser påverkade mystikernas. Beskyllningen att han inte skiljer mellan mystik och profetism har han tillbakavisat, även i *Prophecy in Ancient Israel*, hans *opus magnum*, utkommet samma år han blev en *vir octogenarius* – någon gång kallade han sig så. Mystikern upplever Gud i sitt inre. För profeten uppenbarar han sig i naturen och i historien.

Vishetslitteraturens män har föga gemensamt med profeter och mystiker, men när Johannes Lindblom i början av sin karriär får nådigt uppdrag att göra en provöversättning till svenska av en gammaltestamentlig apokryf: Jesu Syraks bok, förefaller han trivas även med denna uppgift. I ett särskilt arbete redogör han för tidigare översättningar, ger en analys av bokens innehåll och en karakteristik av dess författare. Han var en studieintresserad man, säger Johannes Lind-

blom, men icke en sådan som behöll sin insikt för sig själv utan en som bemödade sig att låta frukterna av sina studier komma även andra till godo. Han ger oss alls icke intryck av kammarlärd. Det är icke rabbinskolornas kvava luft som slår emot oss, när vi nalkas hans verk. Syrak var en man med vidsträckt erfarenhet och mångsidiga intressen. Han har lyssnat till debatterna i folkförsamlingarna, han har varit en intresserad iakttagare av livet på gatan. Han har följt hantverkaren i hans yrkesutövning, han har bevittnat metallgravörens tålmodiga flit, sett smeden svettas vid ässjan och iakttagit krukmakaren vid sin hastigt löpande skiva. Lantmannens liv är honom ock välbekant; han har låtit sina blickar följa fårorna, som plöjas av bondens plog, och samtalat med honom om jordbrukets mödor och intressen. Hemlivet känner han väl. Han har sett in i såväl sköna som fula familjeinteriörer och vet också väl, huru det går till vid gästabud och dryckesfester.

Är denna *con amore* tecknade bild av en vishetslärare i Jerusalem ett par århundraden före vår tideräknings början en omedveten självkaraktistik av den skriftlärd i Uppsala under det första världskrigets år? Eller en önskedröm, ett livsprogram? Johannes Lindblom rörde sig hemvant också i den profana världen: som censor vid studentexamen exempelvis och som inspektor vid två folkskoleseminarier och i Östgöta nation – på den tiden var inspektoratet i en studentnation en av många professorer ivrigt eftertraktad utmärkelse. Att Johannes Lindblom inte blundade för tillvarons många *minutiae* visar hans skildring av en färd genom öknen till Sinai. Han tycks lägga märke till allt. Hur man under en audiens hos patriarken av Alexandria bör inmundiga sylt och vatten – sylten först, vattnet sedan, utan sammanblandning. Den bläckiga tumme, med vilken en ombudsman för halvöns arabhövdingar signerar de kontrakt, som är nödvändiga för en lyckosam resa – det tillförlitligaste sigill, som kan tänkas, påpekar resenären. Beduinernas lätta, trippande gång – man kunde tro, säger han, att man hade en skock unga flickor i sitt följe i stället för medelålders karlar. En liten ödla kilar fram över en brännhett håll, och Johannes Lindblom, som vet att det är en *Agama sinaitica*, följer henne förtjust med blicken: bakkroppen har fått stenens gulbruna färg, framkroppen är himmelsblå.

Man gör Johannes Lindbloms minne orätt, om man förtiger, att vetenskapsmannen, som slutade sin akademiska bana som *rector magnificus*, var präst i Sveriges kyrka, liksom fadern. Under docentåren tjänstgjorde han länge som pastorsadjunkt, fängelsepredikant och rege-

mentspastor, och intresset för kyrka och gudstjänst bevarade han livet igenom. Han kunde skriva om evangeliebok och exegetik, om dopformulär, jordfästningsritual och nattvardens distributionsformler, om kyrkomöte och kvinnliga präster.

Redan på tjugotalet hade Johannes Lindblom uppträtt till försvar för kvinnlig prästtjänst, och när samtliga professorer och docenter i Nya testamentets exegetik – en enda docent undantagen – i början av femtiotalet offentligen förklarade, att ett införande av kvinnliga präster i kyrkan vore oförenligt med nytestamentlig åskådning, häpnade han inför ett sådant *Roma locuta*. För honom var det en betänklig sak att i vetenskapens osäkra och ständigt skiftande värld vilja hävda en åsikt *in corpore*, och påståendet, att Jesu val av apostlar och Pauli ord om kvinnans ställning i församlingen skulle vara oberoende av tidsbetingade förhållanden och äga evig giltighet, förklarade han gå utöver vad en exeget som exeget har rätt att säga. Den gången hade Axel Hägerström nog inte haft något att invända mot Johannes Lindbloms resonemang.

Som präst och en ordets förkunnare har exegeten rätt att bekänna sin tro och sitt hopp. När Johannes Lindblom för snart fyrtio år sedan predikade vid en vesper i Kalmar domkyrka, utlade han Lukasevangeliets berättelse om fadern, som får se den förlorade sonen, medan denne ännu är långt borta, och som då genast skyndar emot honom, faller honom om halsen och kysser honom. Sådan är Guds nåd, sade predikanten. Den skyndar oss till mötes. Den kommer före oss och våra gärningar. Och Johannes Lindblom bekände till sist: När himmelens portar öppnas för oss, skall Herren själv skynda oss till mötes, och han skall sluta oss i sin famn och sedan visa oss all den härlighet som han i förväg har berett åt oss – medan vi ännu voro långt borta.

19.3 1899–14.10 1974

Ingvar Andersson

Av Jerker Rosén

Förre riksarkivarien Ingvar Andersson gick bort den 14 oktober 1974 i en ålder av 75 år. Därmed ändades en synnerligen växlande och rik livsgärning i forskningens och kulturarbetets tjänst. In i det sista var han med obrutna själskrafter intensivt verksam. Han hann läsa korrekturet till andra delen av sin »Skånes historia» men fick aldrig skrivit förordet, innan han föll på golvet i sitt arbetsrum för att aldrig resa sig mer.

Ingvar Andersson var skåning till börden. Han var född i Norra Sandby, inte långt från Hästveda, där fadern var folkskollärare. Han avlade studentexamen i Malmö och han förlade sina akademiska studier till Lund, där han efter snabbt avverkade examina disputerade i historia 1928. Efter en tioårig verksamhet som docent och ett årslångt uppehåll i Köpenhamn, vars Kungliga biblioteks läsesal han själv betecknat som »den studiesal som jag arbetat bäst i», avflyttade han definitivt till Stockholm. Men han kunde aldrig, varken fysiskt eller andligt, bryta banden med sin ursprungsprovins. I sin födelsebygd skapade han sig ett andra hem, där han tillbringade det mesta av den tid, då han kunde göra sig fri från ämbetsplikter, och han behöll i det allra längsta det hus vid Kävlingevägen i Lund, dit han flyttade med sina föräldrar efter faderns pensionering och som han gjorde till något av ett kulturellt centrum för likasinnade under studentåren. Den kvarstående kulturella anknytningen markeras av de båda imponerande volymerna av hans »Skånes historia», utkomna 1947 och 1974. Men för Ingvar Andersson framstår Skåne här inte bara och i första hand som hemprovinsen utan främst som ett medeltida nordiskt centrum och som en förbindelselänk mellan Danmark och det övriga Norden.

Hans skånska historia har blivit en nordisk historia, sedd ur ett speciellt perspektiv.

Bröderna Lauritz och Curt Weibull var Ingvar Anderssons lärare i historia. Ämnesvalet för hans doktorsavhandling, »Källstudier till Sveriges historia 1230–1436», återspeglar detta förhållande. Lauritz Weibull hade långt dessförinnan publicerat sina banbrytande forskningar om den isländska sagalitteraturens uppbyggnad och källförhållanden samt behandlat dansk annalistik och Curt Weibulls avhandling om Saxos Danmarkskrönika hade utkommit. Det låg i tiden att också det svenska medeltida berättande källmaterialet skulle bli föremål för en analys efter moderna kritiska principer. Ingvar Andersson företog en sådan av vår äldsta rimkrönika, Erikskrönikan, samt av den del av Karlskrönikan, som man ansett ha utgjort en ursprunglig självständig krönika, den s.k. Engelbrektskrönikan. Dessutom behandlade han i sin doktorsavhandling 1300-talets politiska skrifter inklusive Birgittas uppenbarelsen. Han visade sig väl behärska de weibullska kraven på klar problemställning, sunda kriterier på beroendeförhållanden och källvärderingar.

Men redan doktorsavhandlingen röjer, när man nu läser om den mot bakgrunden av Ingvar Anderssons senare produktion, en hel del av sin upphovsmans personliga särdrag. De kommer fram i hans intresse för Erikskrönikan inte bara som historisk källa utan också som framstående litterärt alster och för den heliga Birgitta, vars uppenbarelsen betecknas såsom värdelösa historiska källor men vars personlighet och bakgrund fångat honom. Det är betecknande att när Ingvar Andersson över trettio år senare fick anledning att ta ställning till – att inlåta sig i direkt polemik passade inte hans blida väsen och han gjorde det aldrig – den debatt, som följde på avhandlingens Erikskrönikeavsnitt, skedde det i en bok med titeln »Erikskrönikans författare» (1959), där den anonyme krönikörens framställningskonst, intellektuella och sociala miljö samt historiesyn framstår såsom betydligt viktigare forskningsobjekt än verkets källförhållanden.

Ingvar Andersson tillhörde visserligen som historiker lärjungekretsen kring Lauritz Weibull, men hans kamratmiljö var under studieåren en helt annan. Han var studentkamrat, sedermera nationskamrat med Hjalmar Gullberg och han har själv berättat hur de båda cyklade tillsammans från Malmö till Lund för att skriva in sig vid universitetet. De kom att bli medlemmar i en krets av kända lundastudenter med konstnärliga ambitioner. Kretsen sysslade med lättare underhållning i

form av karnevaler och spex. Men den gav också under några år på 20-talet åt tidningen *Lundagård* en litterär kvalitet, som den väl sedan dess aldrig nått upp till. Under kamratkretsens samvaro fördes seriösa diskussioner om litteratur, konst och musik. Det var här som Ingvar Andersson fick tillfälle att utveckla sin litterära begåvning och stora musikalitet. Han kunde i längden inte se historien såsom en serie detaljproblem. Den var för honom en växelverkan mellan ekonomiska, sociala, kulturella och andra faktorer.

Efter disputationen ägnade Ingvar Andersson praktiskt taget hela sin docenttid i Lund åt forskningar i 1500-talets nordiska historia. Det var renässansens tidsperiod med dess glänsande konst, breda humanism och förståelse för den enskilda personlighetens styrka och svaghet. Han hade genom sin mångsidiga begåvning de allra bästa förutsättningar att förstå och värdesätta de nordiska renässansmänniskornas sätt att tänka och handla. Prototypen blev för honom Erik XIV. I uppsatsen »Erik XIV och Machiavelli» (1931) demonstrerade Ingvar Andersson, hur kungen stod under inflytande av de normer, som enligt tidens sätt att se gällde för en modern furstes maktutövning. I Erik XIV:s fall komplicerades emellertid bilden av frågan om och hur hans handlande påverkades av hans latent sinnessjukdom. År 1918 hade Artur Stille påvisat att den svenska krigföringen under det nordiska sjuårskriget präglades av logisk följdriktighet. I en rad undersökningar, främst »Erik XIV och Lothringen» (1931) och »Erik XIV:s engelska underhandlingar» (1935), grundade på omfattande arkivforskningar, demonstrerade Ingvar Andersson att kungens diplomati utmärktes av samma konsekvent genomförda agerande. En sammanfattning och samtidigt en popularisering av sina djupgående forskningar på detta område gav han i den även stilistigt och skönlitterärt högstående »Erik XIV. En biografi» (1935), Sveriges i särklass mest lästa kungabiografi och fullt jämförbar med Neals berömda biografi av Eriks samtida, drottning Elisabet av England. I boken »Svenskt och europeiskt femtonhundretal» (1943) samlade han uppsatser, samtliga avsedda att belysa de politiska och kulturella förbindelserna mellan Sverige och det övriga Europa under reformationens århundrade.

Uppsatserna är alla resultat av forskningar under docentåren. Men när samlingen utkom, markerade den en avslutning på Ingvar Anderssons 1500-talsforskningar och han hade själv sedan några år tillbaka lämnat Lund. År 1938 hade Lauritz Weibulls professur blivit ledig. Den söktes endast av Ingvar Andersson och hans ett år yngre vän och

kollega Sture Bolin. De sakkunniga satte enhälligt denne i första rummet, men de betonade samtidigt och lika enhälligt att valet stod mellan två mycket högtstående, men till sin läggning mycket olika forskare och att det var angeläget att även Ingvar Andersson på något sätt kunde varaktigt knytas till Lundaakademien. Starka krafter verkade också för att åt honom inrätta ytterligare en professur i historieämnet förutom de tvenne existerande. Ansträngningarna visade sig vara förgäves. Om de lyckats, skulle det förvisso ha varit till stor fördel för universitetet, men för Ingvar Andersson personligen och för svenskt kulturliv i stort var det, sett i längre perspektiv, onekligen en lycka att så inte skedde. Han fick visserligen lämna Lund med ofullbordade forskning och ogenomförda forskningsidéer bakom sig. Men han blev obunden av de skrankor, som begränsar en akademisk lärares handlingsmöjligheter. Han fick frihet att utveckla sina rika gåvor även utanför den vanlige historieforskarens ämnessfär och han fattade också omedelbart det orubbliga beslutet – trots de tillfällen som yppade sig – att inte vidare tänka på en universitetskarriär.

Redan 1939 utkom hans »Sveriges historia», ursprungligen skriven som en orientering för danskar, på knappa 500 sidor. Den var rikt fasetterad och tog trots sitt relativt ringa omfång hänsyn till alla sidor av utvecklingen. Ingvar Andersson såg här inte i främsta rummet som sin uppgift att ställa eller peka på problem, han avsåg – såsom han uttryckt det i annat sammanhang – att »berätta och skildra». Detta gjorde han på ett så medryckande sätt att det är svårt att ange något fackarbete, som rönt motsvarande publikintresse. Den utkommer fortfarande i nya upplagor och den har översatts till en rad kulturspråk, även ryska och kinesiska. Samtidigt som den under långa perioder fungerat som grundbok i svensk universitetsundervisning, har boken mer än någon annan bidragit till att sprida kunskap om svensk historia i utlandet.

Ingvar Andersson hade blivit känd inte bara som framstående historiker utan även som en betydande kulturpersonlighet. Det var därför naturligt att han 1939 mottog och accepterade uppdraget att bli föredragschef vid Sveriges Radio. I huvudstaden öppnades snart många andra verksamhetsfält för honom. Han kom under olika perioder att tillhöra styrelserna för Kungliga teatern, Konsertföreningen, Musikhistoriska museets vänner och Musikhistoriska arkivet. Sin musikaliska och musikhistoriska bildning demonstrerade han i den biografi, han

författade över Berwald. 1950 invaldes han i Svenska akademien.

Samma år utnämndes Ingvar Andersson till riksarkivarie och kom därmed under femton år till sin pensionering 1965 såsom chef för hela arkivväsendet att inneha en av de mest ansvarsfulla posterna i svenskt kulturliv. Han kom väl förberedd för uppgiften. Redan 1921 hade han blivit amanuens vid Landsarkivet i Lund och även om han under vissa perioder endast tjänstgjorde sporadiskt, stod han kvar i befattningen tills han lämnade staden 1939. Under sina grundliga forskningar i 1500-talets historia hade han blivit väl förtrogen med och hemmastadd i olika europeiska centralarkiv. Därtill kom hans praktiska handlag och hans förmåga att med tryggt skånskt gemyt umgås med människor. Det ligger utanför mitt erfarenhetsområde att bedöma Ingvar Andersson som arkivchef. Andra kommer säkert att vittna därom. Men man kan tryggt konstatera att hans tid som riksarkivarie blev alldeles särskilt krävande, eftersom den innebar planeringen av ett helt nytt riksarkiv med alla de underhandlingar med olika myndigheter som detta förde med sig. Det nya riksarkivet stod inte som han hoppats färdigt att invigas innan han lämnat sin post. Men han hade fört sitt arbete så långt att dess tillkomst var tryggad och han kunde med rätta ta åt sig äran som dess främste tillskyndare.

Det var naturligt att Ingvar Andersson under de av administrativt arbete uppfyllda åren som riksarkivarie inte fick mycket tid över för historisk forskning och författarskap. Men han släppte aldrig kontakten med sin vetenskap. Han hade åtagit sig att skriva storföretaget Uddeholms historia och han tillbringade många av sina semestrar i dess värmländska arkiv. Huvudresultatet av hans forskningar förelåg 1960 i en volym på 600 sidor. Det var ett för honom helt nytt område, som han här tog upp till behandling. Steget var förvisso långt från de medeltida rimkrönikorna och 1500-talets svenska och europeiska historia till ett modernt industriföretags framväxt och utveckling under de senaste århundradena. Ingvar Andersson visade sig emellertid även här väl behärska sitt källmaterial, samtidigt som han satte sin personliga prägel på sitt nya verk. Detta fick inte såsom man kanske annars skulle väntat en företagsekonomisk eller ekonomiskhistorisk karaktär. Han markerade sin forskningsinriktning i undertiteln »Människor, händelser, huvudlinjer» och underströk att skildringen inte sysslade med »genomförda analyser av abstrakta förlopp». Vissa »ekonomiska och sociala drag i utvecklingen» var avsedda att tagas upp till behandling i planerade specialstudier. Liksom i Ingvar Anderssons tidigare produktion

är det intresset för personernas betydelse och förhållanden som står i centrum för intresset.

Ingvar Andersson blev genom sitt författarskap, på en gång vetenskapligt förankrat och populärt i bästa mening i utformningen, Sveriges för en bred allmänhet i särklass mest kände och uppskattade fackhistoriker. I ett avseende stod han mycket ensam. Med undantag för hustrun Ally, hans trogna följeslagarinna sedan ungdomsåren i Lund, saknade han helt närmre anhöriga. Men detta kompenseras av den stora krets, som han genom sitt gemyt, mångsidiga humanistiska bildning och vänfasthet samlade omkring sig.

Vetenskaps societeten i Lund

1974

Bortgångna hedersledamöter

- Montelius, Gustaf Oscar Augustin*, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.
Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.
Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.
Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.
Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.
Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.
Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.
Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1952.
Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.
Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.
Löfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.
Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.
Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.
Josephson, Ragnar, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.
Nilsson, Nils Martin Persson, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.

Hedersledamöter

- Gjerstad, Erik Paul Einar*, professor, Lund, f. 30/10 97, 67.
Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 10, 70.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 92, 70.

Styrelse

- Praeses: *Gad Rausing* (1970).
Vice praeses: *Curt Kihlstedt* (1969).
Sekreterare: *Louise Vinge* (1972).
Vice sekreterare: *Erik Cinthio* (1969).

Vetenskapssocieteten i Lund

Skattmästare: *Axel Roos* (1967).

Medlemmar: *Elam Tunhammar* (1961), *Gösta Vitestam* (1972), *Birger Gerhardsson* (1974), *Lars Österlin* (1974).

Suppleanter: *Carl-Gustaf Undhagen* (1973), *Torbjörn Vallinder* (1974), *Göran Bornäs* (1974).

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Erland Lagerroth* (1967), *Gunnar Törnqvist* (1971), *Erik Cinthio* (1973), *Stig Rudberg* (1973).

Suppleanter: *Per-Edvin Wallén* (1974), *Carl-Gustaf Undhagen* (1974).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Claes Schaar* (1959), *Gunnar Qvarnström* (1971), *Sören Halldén* (1974), *Sven Tägil* (1974).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens Praeses.

Sekreterare: *Lennart Sjöstedt*.

Medlemmar: *Jerker Rosén*, *Birgitta Odén*, *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*.

Revisorer

Olof Nordström (1965), *Sven Ekbo* (1967).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Gunnar Törnqvist* (1969).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. *Kempe*, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sahlin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pehr Johan Jacob, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundahl, Nils, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

- Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm*, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887, † 9/4 1941.
- Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie*, f. friherrinnan *Cederström*, f. 16/3 1859, † 28/8 1941.
- Montelin, Adolf Fredrik*, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.
- Sahlin, Carl Andreas*, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.
- Jacobsen, Helge*, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.
- Lundberg, Sven Emil*, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.
- Lundblad, Nils Waldemar*, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888, † 25/9 1947.
- Munksgaard, Ejnar Johannes*, forlagsboghandler, dr phil., f. 28/2 1890, † 6/1 1948.
- Thott, Gustaf Otto Tage Stig*, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.
- Sahlin, Bo Carl Henrik*, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.
- Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira*, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883, † 18/12 1951.
- Roos, Axel Bernhard*, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
- v. Schmiterlöw, Adelheid Emma Otburgis*, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5 1959.
- Edstrand, Karin Thekla Eleonora*, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
- Sandberg, Ivar Nils Gotthard*, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
- Berger, Svante Edwin Larsson*, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
- Dunker, Henry Christian Louis*, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
- Lundeqvist, Gösta Evald Andreas*, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892, † 12/7 1962.
- Neusten, Andreas Edvard*, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
- Sahlin, Stig Erik Gunnar*, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
- Wiberg, John Ake Truls*, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
- Berger, Carl Magnus*, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
- Bergh, Thorsten Christian Howard*, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901, † 11/1 1965.
- Wigstrand, Gunnar*, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
- Palmstierna, Carl Otto*, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
- Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild*, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888, † 5/2 1968.
- Jensen, Arthur Marinus*, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
- Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia*, f. *Fahlbeck*, fru, f. 18/1 1897, † 9/11 1968.
- Trolle-Bonde, Carl*, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
- Hjelme-Lundberg, John*, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
- Wehtje, Ernst Jonas*, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
- Bergengren, Axel Göran Magnus*, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
- Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda*, f. *von Essen*, grevinna, f. 2/3 1908, † 7/9 1973.
- Bendz, Olof Gregor Mortimer*, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
- Thomasson, Tage Emanuel*, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.

Vetenskaps societeten i Lund

Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia, f. von Geijer, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.*
Wijkander, Klara Severina, f. Kock, fru, Göteborg, f. 28/11 88, 40.
Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, Simrishamn, f. 26/5 95, 42.
Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, Lund, f. 25/7 08, 52.
Thott, Greta Linnéa, grevinna, Holmeja, f. 25/2 08, 53.
Hammar skiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, Malmö, f. 14/12 01, 54.
Sandblom, Grace, f. Schaefer, fru, Pully Vand, Schweiz, f. 13/5 07, 54.
Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.
Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.
Tunhammar, Elam Wihlgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.
Hansen, Jozzi Ella, f. Jensen, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.
Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.
Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.
Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, Lund, f. 23/7 92, 62.
Ekblom, Sven Gustav Ingemar, konsul, Helsingborg, f. 17/3 03, 62.
Rausing, Gad Anders, docent, direktör, praeses, Lund, f. 19/5 22, 62.
Holmström, Nils Gunnar Teodor, jur. kand., direktör, Malmö, f. 30/10 04, 63.
Rausing, Hans Anders, direktör, Lund, f. 25/3 26, 63.
Larsson, Sven Gunnar, direktör, Stockholm, f. 29/5 11, 64.
Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.
Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, fru, Halmstad, f. 19/6 15, 65.
Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, Helsingborg, f. 15/6 00, 65.
Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.
Lauritzson, Tore, civilingenjör, Helsingborg, f. 19/4 13, 66.
Holmberg, Hans Åke, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.
Palmstierna, Anne-Marie Aurore, friherrinna, Maltesholm, Tollarp, f. 26/7 07, 67.
Ståhlbrandt, Åke E., direktör, Trelleborg, f. 9/3 14, 67.
Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Vedbæk, Danmark, f. 30/3 26, 69.
Lindh, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.
Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kapten, fil. lic., Genève, f. 30/10 98, 69.
Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.
Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.
Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/7 12, 72.
Gierow, Karl Ragnar Knut, författare, fil. dr, Stockholm, f. 2/4 04, 72.
Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/5 01, 72.
Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.
Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.

Seniorer

- Belfrage, Sixten Esbjörn Mauritz, fil. dr, Lund, f. 27/7 83, 27.*
Pedersen, Johannes Peder Ejler, professor, Köpenhamn, f. 7/11 83, 27.

- Kjellin, Tor Helge*, professor, Gävle, f. 24/4 85, 20.
Liljegren, Sten Bodvar, professor, Stockholm f. 8/5 85, 20.
Weibull, Curt Hugo Johannes, professor, Göteborg, f. 19/8 86, 20.
Nordal, Sigurður, minister, Reykjavik, f. 14/9 86, 36.
Rooth, Erik Gustaf Theodor, professor, Lund, f. 22/4 89, 33.
Galster, Georg, fil. dr, museumsinspektör, Köpenhamn, f. 17/5 89, 44.
Karlgren, Klas Bernhard Johannes, professor, Stockholm, f. 5/10 89, 20.
Hedström, Karl Fredrik Gunnar, professor, Lund, f. 31/12 90, 37.
Ruin, Hans Valdemar, professor, Lund, f. 18/6 91, 40.
Thomson, Arthur Natanael, f.d. universitetskansler, Lund, f. 6/11 91, 27.
Kjellberg, Sven Torsten, museiintendent, Lund, f. 22/6 92, 44.
Hammerich, Louis Leonor, professor, Köpenhamn, f. 31/7 92, 36.
Olinder, Olof Gunnar, docent, rektor, Göteborg, f. 10/7 93, 34.
Richter, Herman Bror, förste bibliotekarie, docent, Lund, f. 6/9 93, 35.
Plejfel, Hilding Athanasius, professor, Lund, f. 19/10 93, 35.
Löfstedt, Ernst Martin Hugo, professor, Uppsala, f. 13/12 93, 34.
Siegvald, Herman Sigban, professor, Lund, f. 13/2 94, 48.
Carlsson, Nils Gunnar, professor, Helsingborg, f. 7/3 94, 26.
Collinder, Erik Alfred Torbjörn (Björn), professor, Uppsala, f. 22/7 94, 36.
Lindquist, Ivar Artur, professor, Lund, f. 31/5 95, 25.
Pipping, Hugo Edvard, professor, Helsingfors, f. 12/6 95, 44.
Akerman, Johan Henrik, professor, Lund, f. 31/3 96, 34.
Skautrup, Jens Peter Andreas, professor, Århus, f. 21/1 96, 46.
Knutsson, Knut Peter, professor, f.d. stadsbibliotekarie, Stockholm, f. 5/3 97, 28.
Olouson, John Harald, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/6 97, 37.
Olivecrona, Knut Hans Karl, professor, Lund, f. 25/10 97, 35.
Dederling, Sven Emanuel, professor, Lund, f. 10/12 97, 38.
Amundsen, Leiv, professor, Oslo, f. 30/5 98, 49.
Steen, Sverre, professor, Oslo, f. 1/8 98, 46.
Bayer, Raymond, professor, Paris, f. 2/9 98, 47.
Aspelin, Gunnar, professor, Lund, f. 23/9 98, 29.
Skard, Eiliv, professor, Oslo, f. 19/10 98, 51.
Helgason, Jón, professor, Köpenhamn, f. 30/6 99, 38.
Postan, Michael, professor, Cambridge, f. 24/9 99, 51.
Sveinsson, Einar Ólafur, professor, Reykjavik, f. 12/12 99, 45.
Hannerberg, Carl David, professor, Stockholm, f. 29/7 00, 52.
Frisk, Jöns Ivan Hjalmar, professor, Göteborg, f. 4/8 00, 44.
Wieselgren, Per Väinö, fil. dr, lektor, Eslöv, f. 4/8 00, 47.
Strömbäck, Dag Alvar, professor, Uppsala, f. 13/8 00, 35.
Mägiste, Julius, professor, Lund, f. 19/12 00, 53.
Kjöllnerström, Sven Gottlieb, professor, Lund, f. 28/1 01, 39.
Moltke, Erik, dr phil., Köpenhamn, f. 4/4 01, 43.
Svensson, Sigfrid Oskar, professor, Lund, f. 1/6 01, 47.
Mackensen, Lutz, professor, Bremen, f. 15/6 01, 32.
Elling, Christian, professor, Köpenhamn, f. 14/11 01, 45.

Vetenskaps societeten i Lund

- Kakridis, Johannes*, professor, Saloniki, f. 17/11 01, 47.
Diano, Carlo, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, Alf, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
Åkerlund, Alvar Walter, universitetslektor, Lund, f. 23/12 02, 36.
L'Orange, Hans Peter, professor, Oslo, f. 2/3 03, 40.
Syme, Ronald, professor, Oxford, f. 11/3 03, 48.
Clark, Sir Kenneth McKenzie, museidirektör, London, f. 13/7 03, 42.
Blatt, Franz, professor, Århus, f. 31/8 03, 34.
Johannisson, Ture Gustaf, professor, Göteborg, f. 26/9 03, 41.
Hafström, Adolf Gerhard G:son, professor, Stockholm, f. 27/3 04, 55.
Svendsen, Paulus, professor, Oslo, f. 17/4 04, 58.
Ek, Sven Theodor, docent, lektor, Lund, f. 17/5 04, 52.
Ahldén, Tage Robert, professor, Lund, f. 24/8 04, 55.
Hald, Kristian, professor, Köpenhamn, f. 9/9 04, 53.
Arngart, Olof Sigfrid, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.
Jankuhn, Herbert, professor, Göttingen, f. 8/8 05, 58.
Sundberg, Sune Waldemar, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Falk, Knut-Olof, professor, Lund, f. 19/4 06, 46.
Dahlberg, Anders Torsten, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, Ivan Håkan, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Christensen, Aksel Erhard, professor, Köpenhamn, f. 11/9 06, 50.
Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina, docent, förste antikvarie,
Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Ahlström, Gustaf Gunnar, professor, Stockholm, f. 25/11 06, 45.
Axelsson, Bertil Folke Bonde, professor, Lund, f. 22/12 06, 38.
Gierow, Krister Adolf, överbibliotekarie, Lund, f. 11/5 07, 56.
Bjurling, Oscar Anders, professor, Lund, f. 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, Frederik Julius, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Quensel, Carl-Erik, professor, Lund, f. 9/10 07, 46.
Jarring, Gunnar Valfrid, ambassadör, Stockholm, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, Stylianos Georg, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, Hugo Ulrik, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Zilliacus, Johan Henrik, professor, Helsingfors, f. 23/1 08, 54.
Staiger, Emil, professor, Zürich, f. 8/2 08, 54.
Welinder, Per Emil Carsten, professor, Lund, f. 28/4 08, 54.
 Segerstedt, Torgny, professor, Uppsala universitets rektor, Uppsala, f. 11/1
08, 36.
Wikander, Oscar Stig, professor, Uppsala, f. 27/8 08, 48.
Bendz, Claës Gerhard Mortimer, professor, f.d. praeses, Lund, f. 16/10 08, 43.
Pfannenstill, Bertil Algot, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.
Neumann, Sven Gösta, docent, Lund, f. 10/3 09, 62.
Rosén, Jerker Ingmar, professor, f.d. praeses, Lund, f. 6/5 09, 45.
Moritz, Manfred S., professor, Lund, f. 4/6 09, 55.
de Boüard, Michel, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
King, Arthur Henry, docent, Orem, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.
Bengtsson, Bengt Svante, museiintendent, Lund, f. 2/3 10, 62.

- Riis, Poul Jørgen*, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Nilsson-Ehle, Hans Gregor Gunnar, professor, Göteborg, f. 17/7 10, 49.
Westergård-Nielsen, Christian Emil, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Stockholm, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Fischer-Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Glob, Peter Wilhelm, riksantikvar, Köpenhamn, f. 20/2 11, 54.
Ahlbäck, Torvald Olav Otto, professor, Malax, f. 28/3 11, 59.
Jensen, Povl Johannes, professor, Köpenhamn, f. 3/5 11, 62.
Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Normann, Carl-Edvard, professor, Lund f. 26/1 12, 55.
Gerleman, John Gillis, professor, Lund, f. 27/3 12, 51.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.
Barck, Per-Olov, professor, Helsingfors, f. 12/5 12, 66.
Stjernquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Malmberg, Bertil, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Noreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.
Johannesson, Nils Gösta, docent, lektor, Eslöv, f. 19/10 13, 63.
Ollén, Gunnar, docent, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Fehrman, Carl Abraham Daniel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Hadding, Kerstin, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Ekbo, Sven Arnold, professor, ordbokschef, Lund, f. 7/8 15, 56.
Becker, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Lyttkens, Hampus Elof Axel, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.
v. Wright, Georg Henrik, professor, kansler för Åbo akademi, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Mannsåker, Dagfinn, riksarkivar, Oslo, f. 30/6 16, 66.
Egardt, Brita Sigríd Anna Lovisa, docent, Lund, f. 7/8 16, 68.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Sundqvist, Anders, docent, Lund, f. 15/9 16, 61.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.
Ejder, Gustaf Åke Bertil, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.
Smidt, Kristian, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Eldjárn, Kristján, president, fil. dr, Bessastaðir, Island, f. 6/12 16, 70.
Dravina, Velta Tatjana, bitr. professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.
Hartman, Sven Samuel, professor, Lund, f. 22/6 17, 69.

Vetenskaps societeten i Lund

- Blegvad, Mogens*, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Södergård, Olof Östen, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.
Carlsson, Sten Carl Oscar, professor, Uppsala, f. 14/2 17, 53.
Stjernquist, Berta Ingeborg, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Brøndsted, Mogens Holger, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.
Klindt-Jensen, Ole, professor, Århus, f. 31/3 18, 73.
Benson, Sven Archer, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.
Regnéll, Hans Otto, forskardocent, Lund, f. 30/1 19, 54.
Rooth, Anna Birgitta, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.
Asdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.
Wallner, Björn Anders, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.
Norborg, Lars-Arne, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Oberholzer, Otto, professor, Kiel, f. 11/12 19, 64.

Arbetande ledamöter

A. INLÄNSKA

- Schaar, Claes Göran Gustav Viktor*, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Odén, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Rystad, Nils Göran, professor, Umeå, f. 31/7 25, 58.
Back, Pär-Erik, professor, Umeå, f. 20/9 20, 59.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Sandström, Sven Erik Ake, docent, universitetslektor, Lund, f. 26/2 27, 59.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Qvarnström, Gunnar O:son, forskardocent, Lund, f. 9/3 20, 60.
Cinthio, Erik Axel Hampus, bitr. professor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Andrén, Carl-Gustaf, professor, Lund, f. 1/7 22, 61.
Swahn, Jan-Öjvind, docent, Lund, f. 15/5 25, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.
Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand, forskardocent, Lund, f. 29/6 22, 62.
Holm, Hans Ingvar, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.
Mogren, Jan Olof Märten Adolf, docent, universitetslektor, Karlstad, f. 8/6 24, 63.
Pettersson, Hans Olof, docent, lektor, Lund, f. 17/4 20, 63.
Wallén, Per-Edwin Magnus, professor, Lund, f. 15/4 25, 63.

- Nordström, Axel Olof*, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Sjöstedt, John Lennart, docent, utbildningsledare, Lund, f. 5/6 21, 64.
Åström, Paul Fredrik Karl, professor, Göteborg, f. 15/1 29, 64.
Halldén, Sören, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.
Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.
Kihlstedt, Curt Axel, professor, Lund, f. 8/12 27, 66.
Lagerroth, Lars Erland, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.
Rudberg, Stig Yngve, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.
Fabricius, Cajus, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.
Jörberg, Gustav Lennart, docent, Lund, f. 26/1 27, 67.
Loman, Bengt Ragnar Carl, forskardocent, Lund, f. 7/8 23, 67.
Strömberg, Märta Linnea Ingeborg, docent, universitetslektor, Lund, f. 7/11 21, 67.
Vitestam, Nils Gösta, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.
Bjerstedt, Sven Åke Ingvar, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.
Kornhall, David Christian, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.
Romberg, Hans Arnold Bertil, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.
Tägil, Sven Otto, docent, Lund, f. 15/12 30, 68.
Törnqvist, Gunnar Evald, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.
Gustafsson, Stig Gunnar Valdemar, bitr. professor, Lund, f. 10/8 23, 69.
Petersson, Hans Fredrik, bitr. professor, Lund, f. 29/11 24, 69.
Lagerroth, Siv Ulla-Britta, docent, Lund, f. 19/10 27, 70.
Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P., professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.
Svartvik, Jan Lars, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.
Vallinder, Torbjörn, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.
Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.
Ek, Sven Birger, docent, Landskrona, f. 10/6 31, 71.
Gårding, Eva, docent, Lund, f. 14/7 20, 71.
Olsson, Bernt Oskar Hemfrid, docent, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.
Rosengren, Inger Tilly, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.
Undhagen, Carl-Gustaf, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.
Österlin, Lars Gustaf, docent, Lund, f. 5/10 23, 71.
Gerhardsson, Birger, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.
Gierow, Pär Göran Axel, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.
Larsson, Lars-Olof Ingvar, docent, universitetslektor, Växjö, f. 15/11 34, 72.
Pamp, Bengt Torsten, docent, Lund, f. 3/11 28, 72.
Rhenman, Erik Axel, professor, Lund, f. 18/12 32, 72.
Westerhult, Bo Anders, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.
Vinge, Louise, docent, Lund, f. 24/11 31, 72.
Zettersten, Sven Arne Paul, docent, universitetslektor, Lund, f. 10/1 34, 72.
Arvidsson, Rolf Lennart, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.
Gemzell, Carl-Axel Uno, docent, Lund, f. 20/10 31, 73.
Kristensson, Gillis Per-Erik, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.
Lindborg, Rolf Harry, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.

Vetenskaps societeten i Lund

- Nilsson, Sten Åke*, docent, Lund, f. 9/4 36, 73.
Thalberg, Björn, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.
Bohlin, Folke Bernhard, docent, universitetslektor, Lund, f. 21/9 31, 74.
Bornäs, Nils Göran Gudmund, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/7 35, 74.
Đurovič, Ľubomír Jan, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.
Jonsson, Hans Erling, docent, Lund, f. 10/6 28, 74.
Simonsson, Tord Lennart Wolmer, docent, Lund, f. 13/2 26, 74.
Ståhl, Ingemar, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.
Wieslander, Hans Johan Magnus, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.

B. UTLÄNDSKA

- Enkvist, Nils Erik August*, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Weibull, Hans Jörgen, professor, Århus, f. 25/4 24, 61.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Beyer, Edvard Freydar, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.
Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.
Önnerfors, Alf Roland, professor, Köln, f. 30/11 25, 63.
Røstvig, Maren-Sofie, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.
Thors, Carl-Eric, professor, Helsingfors, f. 8/6 20, 65.
Fenger, Henning, professor, Århus, f. 9/8 21, 66.
Kragh, Ulf Wilhelm Osvald, professor, Oslo, f. 25/2 20, 66.
Higham, John, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.
Christensen, Johnny, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.
Vilkuna, Asko, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.
Ladefoged, Peter Nielsen, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.
Wiegelmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.
Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.
Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.
Skyum-Nielsen, Niels Holger, professor, Köpenhamn, f. 17/10 21, 72.
Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.
Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.
Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.
Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.
Foote, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.
Johnsen, Erik, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.
Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Lund, f. 28/2 33, 73.
Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.

Christie, Nils, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.

Henriksen, Aage Skjoldborg, professor, Köpenhamn, f. 25/4 21, 74.

Olsen, Olaf, professor, Århus, f. 7/6 28, 74.

Salomonsen, Per, afdelningsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.

Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.

Vetenskapssocietetens verksamhet 1974

Som *stiftande ledamot* har invalts godsägare Douglas Kennedy, Råbelöv.

Som *inländska arbetande ledamöter* har invalts docent Folke Bohlin, docent Göran Bornäs, professor Lubomír Durovič, docent Hans Jansson, docent Tord Simonsson, professor Ingemar Ståhl, samtliga Lund, och docent Hans Wieslander, Växjö.

Som *utländska arbetande ledamöter* har invalts professor James Bosson, Berkeley, California, professor Nils Christie, Oslo, professor Aage Henriksen, Köpenhamn, professor Olaf Olsen, Århus, afdelningsleder Per Salomonsen, Ålborg och professor Rolf Westman, Åbo.

Den 26 april hölls ett *sammanträde*, varvid ärkebiskopen Olof Sundby, talade om »Kyrkan som samhällsfaktor».

Den 28 september hade anordnats en *utfärd* till nordöstra Skåne. Araslövs sätesgård besågs och dess historia skildrades av nuvarande ägaren, antikvarie Carl-Filip Mannerstråle. Krutbruket i Torsebro, nedlagt sedan 1920-talet men på senare tid restaurerat, förevisades av kyrkoherde Nils Sjöstrand. På eftermiddagen besöktes kyrkorna i Vä och Lyngsjö med professor Cinthio som ciceron.

Vid *högtidssammanträdet* den 23 november hade professor Hjalmar Sundén, Uppsala, inbjudits att föreläsa över ämnet »Individ och tradition. Om selektiv traditionstillägnelse, dess förutsättningar och följder».

Styrelsen har sammanträtt fem gånger.

Av trycket har under året utgivits *Årsbok* 1974 samt i skriftserien nr 69, Bernt Olsson, *Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier*, nr 70, Arthur Thomson, *Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739*, samt nr 71, Rolf Lindborg, *Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen*.

Ur Harry Karlssons fond har en belöning på 1.000 kr tilldelats docent Ulla Bondeson för hennes avhandling *Fången i fångsamhället*.

Vetenskapssocieteten i Lund

Resestipendier har på våren tilldelats professor Nils-Arvid Bringéus, 500 kr; forskardocent Gunnar Qvarnström, 1.000 kr; professor Göran Rystad, 800 kr; och på hösten professor Mats P. Malmer, 1.234 kr; fil. dr Paavo Roos, 350 kr; professor Claes Schaar, 863 kr.

Smärre och tillfälliga bidrag har på våren tilldelats professor Nils-Arvid Bringéus, 525 kr; forskarassistent, fil. dr Kjell-Åke Gunnarson, 1.000 kr, fil. dr Paavo Roos, 263: 40 kr; docent Sven Tägil, 81: 50 kr; professor Paul Åström, 300 kr. På hösten har ett bidrag om 1.000 kr till delats professor Bringéus och ett om 125 kr docent Ulla-Britta Lagerroth.

Lund i januari 1975.

Louise Vinge

Sammandrag av
 Vetenskaps societetens i Lund räkenskaper
 år 1974

Balanskonto den 1 januari 1973

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	351.500: —	Grundfond	392.000: —
Förlagsbevis	30.000: —	Dispositionsfond	35.692: 20
Aktier	98.400: —	Resestipendiefond	21.573: —
Bank	318.489: —	»Skånsk senmedeltid och renässans»	225.650: —
Postgiro	3.385: —	Olga och Thorild Dahlgrens fond	27.009: —
Revers	100.000: —	AB CWK Gleerups fond	13.510: —
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000: —
		Harry Karlssons fond	10.975: —
		50-årsfonden	56.109: —
		Tegnérfonden	104.255: 80
	Kronor 901.774: —		Kronor 901.774: —

Vinst- och Förlustkonto år 1974

Inkomster		Utgifter	
Räntor å obligationer	16.101: 25	Avskrivning å aktier	379: 40
Räntor å förlagsbevis	1.675: —	Disconto å årsinbetalningar	1.890: —
Utdelning å aktier	10.928: —	Föreläsare	1.256: 70
Ränta å revers	7.500: —	Forskningsbidrag och belöningar	2.598: 30
Ränta i bank	19.632: 71	Sekreteraren	2.000: —
Årsavgifter	11.000: —	Resestipendier	2.300: —
Inträdesavgift	2.000: —	Anslag ur:	
Årsböckerna:		Tegnérfonden	1.000: —
Tryckningsbidrag	12.000: —	Tegnérpriset	6.000: —
Försäljning	793: 91	50-årsfonden	2.447: —
Återbetald mer- värdeskatt	2.166: —	Harry Karlssons fond	1.000: —
Skriftserien:		Årsboken:	
Tryckningsbidrag	10.000: —	Tryckningskostnader m.m.	19.127: 15
Försäljning	13.699: 71	Skriftserien:	
Återbetald mer- värdeskatt	5.485: —	Tryckningskostnader m.m.	4.984: 26
»Skånsk senmedeltid och renässans»:		Övriga utgifter	5.845: 05
Försäljning	755: 51	Fondökningar	63.105: 23
Återbetald mer- värdeskatt	196: —		
	Kronor 113.933: 09		Kronor 113.933: 09

Vetenskaps societeten i Lund

Balanskonto den 31 december 1974

Tillgångar		Skulder	
Obligationer	351.500: —	Grundfond	403.000: —
Förlagsbevis	30.000: —	Dispositionsfond	68.539: 43
Aktier	100.150: —	Resestipendiefond	22.578: —
Revers	100.000: —	»Skånsk senmedeltid och renässans»	240.254: —
Bank	361.522: —	Olga och Thorild	
Postgiro	7.222: 95	Dahlgrens fond	28.643: —
Kontant (i postgiro- anvisning)	14.484: 28	AB CWK Gleerups fond	14.327: —
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice	
		Wallenbergs fond	5.000: —
		Harry Karlssons fond	10.725: —
		50-årsfonden	57.057: —
		Tegnér fonden	104.755: 80
Kronor 964.879: 23		Kronor 964.879: 23	

Lund den 31 december 1974

Axel Roos

Specifikation av obligationer, förlagsbevis och aktier den 31 december 1974

Obligationer	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3,0	01.02.1937	2.000	1.500
Svenska Staten	3,5	15.12.1941	10.000	10.000
Svenska Staten (3.försvarslånet)	3,5	15.08.1942	10.000	10.000
Svenska Staten	3,5	15.03.1943	10.000	10.000
Svenska Staten	3,5	15.04.1943	20.000	20.000
Svenska Staten	3,5	01.11.1943	25.000	25.000
Svenska Staten	3,5	15.12.1944	10.000	10.000
Svenska Staten	4,5	09.05.1955	5.000	5.000
Svenska Staten	4,75	10.12.1956	5.000	5.000
Svenska Staten	5,0	05.10.1959	5.000	5.000
Svenska Staten	7,25	03.09.1969	20.000	20.000
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3,0	01.06.1937	5.000	4.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,0	01.11.1934	5.000	4.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,0	15.11.1937	45.000	45.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,0	01.12.1939	10.000	10.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,5	15.01.1944	10.000	10.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,0	15.04.1945	15.000	15.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	3,0	15.04.1946	2.000	2.000
Konungariket Sveriges Stadshypoteks-kassa	5,5	10.04.1960	5.000	5.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.01.1960	5.000	5.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.10.1960	5.000	5.000
Svenska Bostadskreditkassan	5,75	10.07.1961	5.000	5.000
Stockholms Intecknings Garanti AB	3,0	01.12.1934	5.000	5.000
Stockholms Stad	3,0	15.03.1945	10.000	10.000
Stockholms Stad	3,0	31.10.1946	10.000	10.000
Stockholms Stad	5,5	18.12.1963	10.000	10.000
Göteborgs Stad	6,0	20.02.1962	5.000	5.000
Sandvikens Jernverks AB	6,0	02.11.1960	5.000	5.000
Örebro Elektriska AB	6,0	28.12.1960	5.000	5.000
Sydsvenska Kraft AB	6,0	05.06.1961	5.000	5.000
Korsnäs AB	6,0	10.11.1961	5.000	5.000
Munksjö AB	6,0	06.12.1961	5.000	5.000
Munksjö AB	7,25	25.10.1972	25.000	25.000
Knutsbro Kraft AB	6,0	12.02.1962	5.000	5.000
Uddeholms AB	6,0	01.03.1962	5.000	5.000
Edsele Kraft AB	5,5	15.01.1964	5.000	5.000
Sångkällforsen AB	5,5	07.01.1964	5.000	5.000
Sparbankernas Intecknings AB	7,5	15.01.1971	10.000	10.000

Kronor 351.500: —

Vetenskaps societeten i Lund

Förlagsbevis	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Handelsbanken	5,5	20.05.1959	5.000	5.000
Skånska Banken	5,25	20.02.1963	5.000	5.000
Skandinaviska Banken	5,75	10.10.1963	5.000	5.000
Kockums Mek. Verkstads AB	5,5	15.02.1963	5.000	5.000
AB Iföverken	5,5	10.04.1963	5.000	5.000
Sångkällforsen AB	6,0	07.01.1964	5.000	5.000
			Kronor	30.000

Aktier

85 st. AB Bofors		8.500	10.000
157 st. Bolidens Gruv AB, ser. A, varav 32 st. gm fondemission		15.700	12.000
313 st. AB Cardo, varav 63 st. gm fondemission		31.300	17.000
150 st. Industri AB Euroc		15.000	15.900
38 st. AB Skånska Cementgjuteriet		1.900	3.500
175 st. Svenska Handelsbanken, stam		17.500	25.000
176 st. Skånska Banken, varav 36 st. gm fondemission		8.800	8.000
35 st. Skånska Banken, gm nyemission		1.750	1.750
75 st. Höganäs AB, stam		7.500	7.000
		Kronor	100.150

Revisionsberättelse

Undertecknade, utsedda att granska Vetenskaps societetens räkenskaper för år 1974, har fullgjort vårt uppdrag och funnit räkenskaperna i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer.

Vi tillstyrker full ansvarsfrihet för skattemästaren och styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Lund i mars månad 1975

Sven Ekbo

Olof Nordström

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av M:r Olaus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Akerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Akerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940.
25. I Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundralet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion). 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomst-historia. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism). 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Abomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Abo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.

38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.
40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i FINDERUP. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at FINDERUP. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar T. Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596, 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sektarism mot färdneärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary secterianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnersfors*. Die Hauptfassungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar). 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971
65. *Jan Mogren*. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenaeus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.

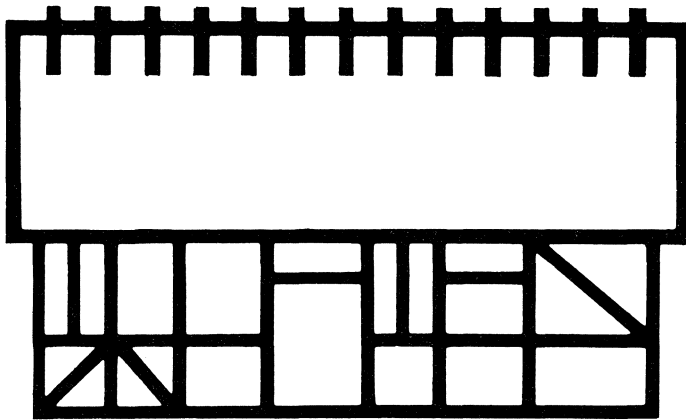
Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd
5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Pris häft. 35 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
6. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971

Årsbok 1920—1974

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Scan

**för god mat
från en pålitlig,
kvalitetsinriktad,
modern
livsmedelsindustri**

Skånska Andelsslakterier ek. för., Skanek

Ur innehållet

Artiklar

Ur brevväxlingen mellan Esaias Tegnér d.y. och Axel Kock.
Utgåva och kommentar av Bertil Ejder och Klara Wijkander,
dotter av Axel Kock

Bertil Romberg: Om Almqvists romankonst II. Från Amalia
Hillner till Herrarne på Ekolsund

Gudmund J. W. Smith and Maria Nordström: Anxiety and
defense against anxiety in childhood and adolescence. An
investigation utilizing the results of two percept-genetic
instruments

Minnesord

John Landquist av Carl Fehrman

Anne Holtsmark av E. F. Halvorsen

Fredrik Lagerroth av Pär-Erik Back

Francis Bull av Paulus Svendsen

Johannes Lindblom av Waldemar Sundberg

Ingvar Andersson av Jerker Rosén

